

Обласна універсальна наукова бібліотека
ім. Д.І. Чижевського

БІБЛІОТЕЧНА ОРБІТА КІРОВОГРАДЩИНИ

Кропивницький

Випуск 16

м. Кропивницький
2024

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського

**БІБЛІОТЕЧНА ОРБІТА
КІРОВОГРАДЩИНИ**

Випуск 16

**м. Кропивницький
2024**

УДК 023(477.65)(058)
Б 59

Бібліотечна орбіта Кіровоградщини [Текст] : збірник статей / Упоряд. Н.Ф. Калашнікова. – Кропивницький : Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського, 2024. – Вип. 16 – 166 с.

Впродовж трьох років бібліотеки Кіровоградщини працюють в умовах воєнного стану та повномасштабних воєнних дій, спрямовуючи свою діяльність на співпрацю з волонтерськими громадськими організаціями, запроваджуючи програми з підтримки родин ВПО, організовуючи заходи на честь воїнів-захисників.

Для бібліотек області 2024 рік був багатим на ювілеї: головна книгозбірня області – ОУНБ ім. Д.І. Чижевського – святкувала 125 років від заснування. Значною подією також було відзначення 130-річчя відомого славіста, енциклопедиста й філософа Дмитра Чижевського, чиє ім'я носить обласна книгозбірня. На честь цих подій відбулись всеукраїнська та регіональна конференції, матеріали яких, що стосуються діяльності бібліотеки, увійшли до збірника.

У черговому випуску розглянуто питання застосування інформаційних технологій у діяльності бібліотек, досвіду роботи бібліотек у воєнний час. До збірника увійшли методичні й аналітичні матеріали щодо роботи бібліотек області.

Збірник розрахований на бібліотечних фахівців та студентів бібліотечної спеціалізації.

Упорядник, редактор: Калашнікова Н.Ф.

Відповідальна за випуск:

Животовська В.Г. – директор ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Зміст

Головній книгозбірні області – 125 років!	6
Валентина Животовська. 125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки.....	6
Ткаченко Оксана. У пошуках власного стилю: системні трансформації – запорука сталого розвитку і прогресу бібліотеки.....	9
Гуріна Лара. Бібліотека Чижевського: в майбутнє – разом!.....	14
Юрченко Сергій. Науково-методична діяльність ОУНБ ім. Д.І. Чижевського через призму архівних документів.....	18
Лісняк Катерина. Сторінками історії бібліотеки імені Дмитра Чижевського у роки Другої світової війни.....	20
З іменем Дмитра Чижевського: до 130-річчя відомого славіста...	26
Юрченко Сергій. Науковець-славіст Дмитро Чижевський.....	26
Зеленська Наталія. Колекція Д.І. Чижевського – перлина рідкісного фонду Обласної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського.....	29
Радіонова Олена. Україномовні видання з колекції Д.І. Чижевського.....	31
Яцкул Лілія. Поза кордонами: у розмаїтті літературних скарбів Дмитра Чижевського.....	33
Ушакова Світлана. Колекція творів мистецтва, присвячених Дмитру Івановичу Чижевському, у фондах головної книгозбірні області.....	37
Методична діяльність. Аналітичні матеріали	39
Літвінова Єлизавета. Публічні бібліотеки області на шляху сучасних перетворень.....	39
Кісельова Олена. Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек територіальних громад Кіровоградської області.....	43
Колєчкіна Тетяна. Популяризація літератури про рідний край та краєзнавча діяльність бібліотек територіальних громад (за матеріалами аналітичних звітів за 2023 рік).....	54
Дубина Любов. Актуалізація бібліотечних фондів області в умовах збройної агресії російської федерації проти України (станом на 1.01.2024 року).....	64

Циганкова Любов. Публічні бібліотеки Кіровоградщини у воєнному 2023 році (аналітична довідка).....	69
Застосування інформаційних технологій у діяльності бібліотек	78
Андрійченко Наталя. Використання діджитал-технологій для проведення інформаційно-просвітницьких тренінгових заходів із цифровізації освіти в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського	78
Волкова Світлана. Застосування сервісів Google для проведення віртуальних екскурсій як сучасної форми бібліотечної роботи	82
Паталах Катерина. Інформаційно-туристичний портал Кіровоградщини як складова web-доступності ОУНБ імені Дмитра Івановича Чижевського...	85
Соціологічні дослідження	88
Охріменко Марія. Вивчення використання у бібліотеках області літератури, яка надійшла з обмінно-резервного фонду ОУНБ ім. Д.І. Чижевського у 2021-2024 рр. в рамках Комплексної програми сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року	88
Охріменко Марія. Послуги публічних бібліотек Кіровоградської області ветеранам війни та їхнім родинам	97
Охріменко Марія. Популяризація сучасної української воєнної літератури у бібліотеках області.....	103
Охріменко Марія. Читання як терапія для бібліотекарів під час війни.....	110
З досвіду роботи бібліотек	116
Завіна Оксана. На варті ментального здоров'я	116
Охріменко Марія. Інноваційні форми популяризації книги і читання в бібліотеках області (з досвіду роботи бібліотек Кіровоградщини).....	123
Резнік Ірина. Простір для зустрічей у бібліотеці.....	129
Яцкул Лілія. Долаючи мовні бар'єри спілкування: робота мовних клубів у бібліотеці Чижевського.....	133
Охріменко Марія. Як парость виноградної лози, плекайте мову (з досвіду популяризації української мови в бібліотеках області).....	137
У бібліотеках територіальних громад області	142

Троцюк Тетяна. Від традицій до креативу: трансформація діяльності Олександрійської громадської бібліотеки за 137 років існування.....	142
Томашевська Лариса. Бібліотечний простір: трансформація в сучасному вимірі.....	151
Солдатенко Наталія. Діяльність бібліотеки в структурі комунальної установи «Центр культури і дозвілля»: територія змін та активностей.....	154
Якимчук Людмила. Сільські бібліотеки в умовах децентралізації: вектор змін.....	157
Факти. Події	160
Ногіна Валентина. Завіяні стежки Віктора Яроша.....	160
Зеленська Наталія. Артільний батько: 165 років від дня народження фундатора української кооперації М.В. Левитського.....	162

Головній книгозбірні області – 125 років!

125 років історії та трансформації можливостей бібліотеки

Валентина Животовська,
директор Обласної універсальної
наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського (м. Кропивницький),
заслужений працівник культури України

Наприкінці 90-х років минулого століття відомий американський бібліотекознавець Вільям Візнер висловив у статті «Бібліотечна справа вступає в зону сутінок» таку думку: «...Незважаючи на усі наші намагання, ми повинні зрозуміти, що історична місія бібліотек завершена, що у найближчі роки наші бібліотечні зали поступово спорожніють і що портативна електронна книга, удосконалюючись, стане останнім цвяхом, забитим у нашу колективну труну».

Сьогодні – квітень 2024 року, щойно завершилася обласна науково-практична конференція, присвячена 125-річчю з дня заснування ОУНБ імені Дмитра Чижевського та 130-річчю з дня народження славетного земляка, ім'я якого носить бібліотека, і я хочу поділитись міркуваннями про роль бібліотек у житті людей і громад.

Очевидно, що прогнозований футурологами крах бібліотек не відбувся. Що ж відбулося? На моє переконання, великий еволюційний крок, завдяки якому бібліотека за своєю сутністю стала простором, де люди зустрічаються, спілкуються, навчаються і разом творять майбутнє. Не поспішайте звинувачувати мене в пафосності. Бібліотека імені Дмитра Чижевського успішно функціонує як інтелектуальний простір, де є доступ до світових інформаційних ресурсів і відбувається величезна кількість культурних, пізнавальних та дозвіллевих заходів.

Бібліотека стала базою для безперервної освіти й самоосвіти, джерелом творчого та естетичного пізнання, місцем для громадських активностей. В ній функціонують безплатні клуби з вивчення англійської, німецької та французької мови; невдовзі знову відкриються курси з вивчення польської.

Бібліотека реалізує десятки проєктів: медичних, екологічних, туристичних, краєзнавчих, мистецьких, літературних, психологічних, освітніх для малечі, школярів, студентів, робітників певних професій та людей поважного віку.

Бібліотекарі надають послуги з медійної, інформаційної та цифрової грамотності, навчають користуватися сервісами електронного урядування і мають партнерські зв'язки з різними державними і громадськими закладами,

установами, на замовлення яких проводяться тренінгові заняття та інформаційні сесії. Серед партнерів бібліотеки з даного напрямку діяльності – обласний центр соціальних служб та обласний центр зайнятості, ветеранські організації, заклади культури тощо.

Бібліотека Чижевського є платформою для підтримки ментального і фізичного здоров'я людей, на якій щорічно бібліотекарі проводять понад сотню різноманітних активних заходів, де висвітлюють теми збереження здоров'я та профілактики захворювань. Практично жоден захід не обходиться без участі партнерів, а це обласні центри контролю та профілактики хвороб, профілактики та боротьби зі СНІДом, планування сім'ї та репродукції людини, обласний клінічний онкологічний центр; співпрацює бібліотека і з лікарями приватної практики, які також є партнерами закладу. Величезну увагу фахівці бібліотеки приділяють психологічному здоров'ю людей – дітей і дорослих – під час війни, в чому їм допомагають відомі кропивницькі психологи. Бібліотека є учасником багатьох всеукраїнських проєктів, спрямованих на допомогу людям. Для мене особисто це дуже важливо.

Сучасна бібліотека давно вийшла за рамки книгозбірні. Сюди люди приходять за позитивними емоціями та натхненням і все це отримують повною мірою. Серце бібліотеки – Книга. Пишаюсь, що Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського багато років є майданчиком для зустрічей з українськими письменниками та літературними діячами. Протягом попередніх місяців у бібліотеці свої твори презентували поет, прозаїк, есеїст і перекладач Юрій Андрухович, сценаристка Ксенія Заставська, політичний діяч Юрій Гудименко, журналіст і режисер Руслан Горовий, письменник-інтелектуал, прозаїк та есеїст Степан Процюк, науковець Володимир Поліщук, музикантка і літераторка Ольга Полевіна, письменник Василь Бондар, художниця Ольга Краснопольська, дослідниця та мандрівниця Валентина Гребньова, поетки Олена Трибуцька, Ольга Могильда, Тетяна Дробіна та Надія Гармазій, письменниці Елеонора Бельська та Вікторія Шкабой і багато інших.

Долучитись до проєкту «Публічні лекції» фахівці бібліотеки запросили таких відомих науковців, як Григорій Ключек та Оксана Гольник; у бібліотеці реалізували чудовий проєкт «Розмови про літературу з Сергієм Михидою». У партнерстві з академічним обласним українським музично-драматичним театром імені Марка Кропивницького бібліотека реалізує культурологічний проєкт «Голосні читання».

Бібліотечні краєзнавчі студії збирають пошановувачів історії рідного краю. Цього року розпочав роботу клуб «Історія краю в іменах», мета якого – відкрити краям маловідомі сторінки життєписів як знаних, так і маловідомих або забутих земляків, які вписали в історію нашого краю цікаві сторінки.

У бібліотеки є спільні проєкти з Регіональним центром наукових історико-краєзнавчих досліджень, Державним архівом Кіровоградської області, краєзнавчим музеєм, музеєм мистецтв; у проєктній діяльності бібліотека співпрацює з викладачами факультету історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Бібліотека пишається проєктом «Василь Сухомлинський. Актуальний. Модерновий. Справжній», що був реалізований спільно з Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені Василя Сухомлинського. Одним із результатів проєкту став фільм «Василь Сухомлинський: від батьківського порогу – у великий світ». Фахівці бібліотеки горді тим, що відкрили краєзнавчий кабінет та електронний архів наукових робіт і робочих матеріалів видатного вченого і дослідника історії, нашого земляка Анатолія Васильовича Пивовара.

Книгозбірня має потужні краєзнавчі ресурси та багатий досвід культурно-просвітницької й пошуково-дослідницької діяльності. 2021 року в бібліотеці було відкрито обласний інформаційно-туристичний центр; власними силами бібліотечних фахівців було створено інформаційний туристичний портал Кіровоградщини; на сайті книгозбірні як елемент великого проєкту з'явився розділ «Туристичні магніти. Мандруй Кіровоградщиною». З минулого року в інформаційно-туристичному центрі бібліотеки успішно працює клуб «AttractiveKrop».

Сподіваюсь, що в Кропивницькому вже немає мам і тат, які б не знали про дитячу точку «Спільно» – великий проєкт, який Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського реалізує в партнерстві з благодійним фондом «Безпечне майбутнє» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) і який поширився ще на 12 книгозбірень територіальних громад області. Це наша відповідь війні і рух до перемоги. Минулого року на дитячій точці «Спільно» відбулись понад 1000 інтерактивних занять, настільних і рухливих ігор, майстер-класів, віртуальних подорожей, корекційно-відновлювальних та розвивальних занять з учителем-логопедом та психологом і, звісно, захопливих читань, що надихають!

Книгозбірня має універсальний фонд 43 мовами на традиційних та новітніх носіях, зберігає колекції цінних і рідкісних видань, є депозитарієм видань краєзнавчого змісту, виконує функції головної бібліотеки регіону, координує діяльність бібліотек області, надає їм науково-методичну допомогу.

Сьогодні бібліотека Чижевського – це більше, ніж бібліотека: це живий організм, який знаходиться в постійному русі та трансформації. Колектив книгозбірні продовжує шукати такий формат роботи, щоб бібліотека по-справжньому стала третьою домівкою для кожного! Складно назвати сфери людської діяльності, яких не торкалися б у роботі бібліотекарі. Але особисто

для мене важливим є те, що бібліотека не просто швидко реагує на запити людей і задовольняє їх, а й пропонує їм вже сьогодні контент, в якому вони відчують потребу завтра.

У пошуках власного стилю: системні трансформації – запорука сталого розвитку і прогресу бібліотеки

Оксана Ткаченко,
перший заступник директора
Обласної універсальної наукової
бібліотеки ім. Д.І. Чижевського

Нещодавно існувала думка, що проєкт на кшталт «Гутенберга» робить справжні бібліотеки непотрібними. Навіщо їхати кудись, шукати книгу в каталозі, сидіти в читальному залі, коли більшу частину книг, якщо є таке бажання, можна знайти в електронному вигляді, не виходячи з дому.

Однак сучасні бібліотеки поступово доводять, що сьогодні вони – це інтелектуальний простір нових можливостей, де є місце для навчання, спілкування, ділових і творчих зустрічей, де є інтернет з доступом до світових інформаційних ресурсів і є компетентні фахівці, які допоможуть у пошуку та відборі необхідних джерел у безмежному морі інформації. Одна з місій сучасної бібліотеки полягає у створенні затишної атмосфери для громадян, де вони відчуватимуть себе у безпеці та зможуть поспілкуватися й отримати психологічну підтримку, тобто бібліотека покликана стати для громадян «третім місцем» після дому й роботи.

Отже, в організації обслуговування користувачів бібліотека відходить від традиційних, консервативних форм, а все ширше використовує інтерактивні, інноваційні підходи. «Бібліотека йде до людей» – таке гасло впродовж попередніх років стало парадигмою життя нашої бібліотеки.

Пропоную згадати вислів знаменитого письменника А. де Сент-Екзюпері, який казав: «Що стосується майбутнього, то нашим завданням повинно бути не його передбачення, а його здійснення». Тож і бібліотекарі мають працювати на перспективу, не говорити про майбутнє, а наближати його своїми зусиллями, свідомо і професійно сприймати зміни та пропонувати користувачам такі послуги, що їх здивують, будуть неочікувано новими, корисними та приємними.

Бібліотеки постійно змінюються на вимогу громади. Ці зміни стають можливими через постійний фаховий розвиток, запровадження прогресивних методик.

Основний фактор трансформації – це вподобання користувачів, які змінюються, їхні запити та вимоги, що постійно зростають. Інноваційна

діяльність в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського стала можливою завдяки бібліотечним стартапам, ідеям, в які можна вкласти гроші. Простіше кажучи, починаючи з 90-х років фахівці бібліотеки постійно створюють і реалізують проекти, які їм допомагають модернізувати бібліотеку, її простір, розвивати технології, впроваджувати нові сервіси.

У своєму прагненні до перетворення бібліотеки на «третє місце» колектив закладу подолав великий шлях, відшукуючи свій стиль, і намагається зробити так, щоб охопити якомога більше членів громади, у тому числі попередні декілька років працюючи над безбар'єрністю та забезпеченням вільного доступу до інформації тим громадянам, які мають фізичні обмеження.

Основні принципи й завдання на шляху перетворень головної книгозбірні області такі: створення безбар'єрної бібліотеки у чотирьох просторах, доступних для усіх...

Модель сучасної бібліотеки базується на концепції «чотирьох просторів: простір навчання, простір натхнення, простір комунікації та перформативний простір». Ця модель була розроблена у 2020 році та рекомендована для практичної організації роботи публічної бібліотеки, її модернізації в умовах трансформації.

Фахівці ОУНБ ім. Д.І. Чижевського спрацювали на випередження, оскільки модернізували бібліотечний простір для навчання з метою його оптимізації та наближення до читача ще на початку 2000-х. Починаючи з 2007 року, бібліотечні фонди стали доступними для відвідувачів: першим був оптимізований та актуалізований фонд у відділі краєзнавства; у 2009 році – у відділі документів з економічних, технічних та природничих наук. Поступово ця концепція була реалізована в усіх відділах бібліотеки, зокрема й у відділі абонементу, де читачі можуть самостійно обирати книги для читання вдома.

Найбільш модерновий, комфортний з боку технологічного забезпечення – відділ документів з питань медицини й охорони здоров'я. Цей відділ має сучасний дизайн, обладнаний системою кліматичного контролю, зручні мобільні меблі, що дають змогу організовувати простір для проведення заходів у різних варіантах.

Таким чином, простір навчання в бібліотеці відповідає принципу відкритості й доступності, включаючи інформаційно-бібліографічне обслуговування, що максимально наближене до відвідувачів бібліотеки, оскільки пост чергового бібліографа, готового надати першу допомогу у пошуку необхідної інформації, розташований в холі I поверху поряд із сектором реєстрації користувачів.

Простір натхнення в бібліотеці – це, в першу чергу, відділ мистецтв. Саме тут відбувається постійна трансформація як у приміщенні відділу, так і навколо – в холі I поверху. Працівники відділу мистецтв впевнено заповнюють творчими проектами усі поверхи бібліотеки – від коридорів до холів, проникаючи й до інших відділів. Секрет полягає в тому, що протягом багатьох

років діяльності працівники відділу утворили й підтримують міцні партнерські зв'язки з митцями, творчими спілками, майстрами різних напрямків, вишами, де готують спеціалістів творчих професій. Усі вони вважають за честь мати свої експозиції в бібліотеці. Багато імен, що згодом здобули популярність й визнання у світі, починали свій творчий шлях саме в бібліотеці, здобуваючи тут знання та надихаючись творчою атмосферою під час спілкування з бібліотечними працівниками, однодумцями, відвідуючи різноманітні заходи та бібліотечні клуби. Це наші давні друзі: Людмила Кривенко, Євген Василевський, Андрій Ліпатов, Валерій Давидов, Сергій Шаповалов, Юрій Лебедев та багато інших.

Особливі стосунки у бібліотеки з письменниками-земляками, членами обласного осередку Національної спілки письменників України. Письменник і бібліотека – це нерозривно пов'язані долі, що завжди йдуть поруч, підтримують одне одного, надихають, радіють успіхам, разом творять й популяризують читання. Бібліотекарі завжди радіють новим книгам, які видають наші письменники-земляки, люди творчі, талановиті, небайдужі, креативні. Саме в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського постійно відбуваються творчі зустрічі, презентації нових книжок, перформативні вечори, навіть, літературні майстер-класи. Тільки у березні 2024 року у бібліотеці відбулись незабутні літературні зустрічі з визнаними письменниками України: «одним із найконтroversійніших письменників-інтелектуалів» сучасної України, лауреатом багатьох літературних премій та відзнак, членом українського ПЕН-клубу Степаном Процюком; ексголовою ОО НСПУ Василем Бондарем й головою ОО НСПУ на цей час – Надією Гармазій. Ці зустрічі завжди велелюдні, збирають разом у затишних залах бібліотеки шанувальників українського слова, тих, хто прагне рефлексії й осмислення, пошуку сенсів життя.

Бібліотека має здобутки у комунікативному просторі, бо вже давно перетворилася на місце зустрічі, чому в першу чергу сприяє діяльність бібліотечних клубів, творчих об'єднань, національних товариств, ініціативних груп, що працюють та проводять зустрічі в бібліотеці, а саме:

- вивченням краєзнавства, місцевої історії та археології протягом десяти років успішно займаються «Краєзнавчі студії», які останнім часом розширились, утворивши клуб краєзнавчого спрямування «Історія краю в іменах знайомих і незнайомих»;
- з багаторічним успіхом у відділі документів іноземними мовами працюють клуби з вивчення іноземних мов: англійської, німецької, французької;
- понад 30 років у бібліотеці працює кіноклуб «Екран» та його стартап-проекти – «Артхаус Клуб», де відбуваються покази кращого фестивального європейського кіно, та фестиваль документального правового кіно «Докудейс»;
- останнім часом активно розвиває діяльність інтелектуальний «Клуб настільних ігор», де всі охочі навчаються грати в шахи та шашки, бізнес-гру «Монополія», гру-вікторину «Історія України», інші

- розвивальні ігри для дорослих і дітей;
- з відкриттям у бібліотеці Інформаційно-туристичного центру, який створює цікавий ресурс на вебсайті про туристичні магніти Кіровоградської області, а також туристичний вебпортал, запрацював інформаційно-туристичний клуб «AttractaveKrop»;
- з метою розвитку креативних здібностей та навичок програмування у молодого покоління був створений клуб 3D-моделювання та робототехніки «3D-LAB»;
- рік тому запрацював клуб «ChromJnior» як модель освітнього простору для юнаків, а також клуб, що утворився на вимогу сьогодення – це «Батьківській клуб», що стало можливим завдяки черговому бібліотечному стартапу – програмі психосоціальної допомоги родинам з дітьми у спільному проєкті з БФ «Безпечне майбутнє» за підтримки ЮНІСЕФ в Україні.

Сучасна діяльність бібліотек характеризується переходом від режиму функціонування до режиму розвитку в форматі нових вимог суспільства.

Нові виклики постали перед персоналом бібліотеки два роки тому, коли мешканці зі східних областей України почали прибувати до Кропивницького на тимчасове перебування, а можливо й на постійне проживання. Бібліотекарі зрозуміли, що питання підтримки цих людей постало дуже гостро, в тому числі й у наданні психосоціальної допомоги.

Як результат, у бібліотеці з'явився новий безпечний простір для родин з дітьми, а саме майданчик для дітей – дитяча точка «Спільно». Цей дійсно перформативний простір створено не тільки в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, а й ще у 12 бібліотеках області. На точках відбуваються різноманітні інтерактивні заходи для дітей різного віку – від 0 до 17 років. По-перше, це сучасно і привабливо, по-друге, простори забезпечені ігровими та навчальними кейсами, що дають змогу проводити різноманітні заняття для розвитку дітей та дозвіллеві заходи. На майданчиках «Спільно» відбуваються й масштабні групові заходи за участі місцевих творчих особистостей, дитячих письменників, і професійних колективів – театрів, філармонії, що проводять різноманітні інтерактивні перформанси, концерти, голосні читання, творчі артстудії, заняття з мінної безпеки для дітей і дорослих тощо.

На точці «Спільно» працюють молоді співробітники, які намагаються забезпечити дітям комфортне перебування, підготувати цікаві заняття, розважити дітей, поспілкуватися. Це дуже важливо сьогодні, та найкращою оцінкою нашої роботи є відгуки дітей, коли на запитання: «Якщо тобі погано, що б ти зробив, щоб тобі стало краще?», – діти відповідають: «Я б прийшов до бібліотеки й привів би сюди своїх друзів, яким теж тут буде класно!».

Це все приклади трансформації фізичного простору бібліотеки, який знаходиться у постійному русі й удосконаленні, покращенні традиційних послуг і розвитку нових бібліотечних сервісів для відвідувачів.

Безбар'єрна бібліотека – це бібліотека з інклюзивними можливостями...

Головна обласна книгозбірня розпочала діяльність з подолання бар'єрів для відвідувачів у 2003 році, коли першою у Кропивницькому збудувала пандус для людей на візках, що відповідає усім санітарно-технічним вимогам і є реально зручним для мешканців, які відвідують бібліотечні заходи, тренінги або просто звертаються до інформаційних джерел.

У 2006 році, коли Міністерство закордонних справ Данії підтримало проєкт «Функціональні обмеження не обмежують наші права», бібліотека змогла облаштувати наявний пандус зручним поручнем та відкрити два пріоритетних місця в Інтернет-центрі для людей з інвалідністю, а також провести низку тренінгів і консультацій для такої категорії громадян з правової освіти й комп'ютерної грамотності. Бібліотекарі навчили багатьох людей з інвалідністю користуватися комп'ютером та засобами онлайнової комунікації, розширили їх знання із захисту своїх прав, працевлаштування, долучили до навчальних майстер-класів у бібліотеці та інклюзивно включили у соціум, що допомогло їм розпочати активний спосіб соціального життя, визначити та розвинути власні творчі навички.

Багато з тих людей, які пройшли перші тренінгові навчання, згодом стали постійними користувачами бібліотеки.

У 2011 році бібліотека зробила ще один крок назустріч громадянам, які мають проблеми з зором: завдяки проєкту «Доторкнись до світу у бібліотеці», написаному спільно з волонтером Корпусу миру США, у відділі абонементу відкрився майданчик «ІнтерСвіт». Грант, наданий в рамках Програми підтримки малих проєктів (SPA) та Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), дав можливість придбати два комп'ютери, обладнані спеціальною програмою JAWS для незрячих та слабоворих людей, яка озвучує інформацію з екрана; тренажери для поліпшення зору, значний медіафонд сучасних аудіокниг, монітор-лупу.

На сьогодні відвідувачами майданчика «ІнтерСвіт» є люди різного віку. Маємо користувачів із Кіровоградської області. Іноді бібліотекарі надають інформацію телефоном людям з вадами зору, які проживають в інших областях України. Постійними відвідувачами «ІнтерСвіту» є учні спецкласів школи-інтернату та вихованці спеціального дошкільного навчального закладу № 46 «Краплинка» для дітей з вадами зору.

Бібліотека йде до людей. Користувачі з вадами зору мають можливість обміняти аудіокниги не лише на Майданчику, а й у приміщенні кіровоградського навчально-виробничого підприємства УТОС двічі на місяць.

Безбар'єрна бібліотека – це Web-доступна бібліотека...

Бібліотека має віртуальний бібліотечний простір web-ресурсів: власний вебсайт, інформаційно-туристичний портал, сторінки у соціальних мережах фейсбук та інстаграм, блог, ютуб-канал, телеграм-канал, месенджери. Ця онлайнова бібліотека відкрита 24/7 і надає доступ до інформації та повних текстів документів, що знаходяться в Цифровій бібліотеці, в режимі реального

часу.

Три роки тому вебсайт бібліотеки був оновлений, його інтерфейс модернізований відповідно до сучасних вимог вебдоступності. Сайт бібліотеки проаналізували експерти з доступності, він отримав досить високу оцінку як один із кращих сайтів українських бібліотек. Бібліотекарі розуміють важливість вдосконалення сайту й продовжують постійно цю роботу, але вже сьогодні можна впевнено стверджувати, що ОУНБ ім. Д.І. Чижевського має змістовний, гарно структурований, інформаційно наповнений й актуальний контент. Сайт відображає життя бібліотеки, події, проєкти; має електронний музей книги, цифрову бібліотеку, яка налічує майже 1000 повнотекстових видань, електронний каталог, який відображає увесь фонд бібліотеки. На сайті є рубрика «Запитай у бібліотекаря», де можна отримати відповідь від інформаційно-бібліографічної служби на будь-яке запитання. Активно працюють бібліотечні месенджери – телеграм, вайбер, ватсап, які відслідковують бібліотекарі інформаційно-бібліографічного відділу й протягом години надають оперативну інформацію респондентам.

Крім роботи інформаційної служби, що віддалено консультує користувачів, бібліотекарі Інтернет-центру та інформаційно-бібліографічного відділу проводять навчальні тренінги на платформі «Дія. Цифрова освіта», де постійно навчають колег і відвідувачів бібліотеки користуватись державними цифровими сервісами, інформаційними платформами електронного урядування, зрештою, навчають процесам програмування та 3D-моделювання.

Сподіваюсь, що відвідувачі відчують зміни, які відбуваються в бібліотеці. А бібліотека постійно знаходиться в русі, пошуках власного стилю й намагається бути живою й відкритою, щоб туди щоразу хотілося повертатися.

Бібліотека Чижевського: в майбутнє – разом!

Лара Гуріна,
бібліотекар відділу соціокультурної діяльності
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У кожного бібліотека своя. Домашнє зібрання книг або нескінченні полиці великих книгозбірень, тиша та усамітнення або живе спілкування, навчання та самовдосконалення або цікаве дозвілля, позитивні емоції та інтелектуальне задоволення. Та чому «або»? Бібліотека – це все вищевикладене і набагато більше, що об'єднує головне – любов до КНИГИ.

Обласній універсальній науковій бібліотеці імені Дмитра Чижевського виповнилося 125 років. Ювілей – час окинути поглядом минуле, оглянути сьогоднішнє та зазирнути у майбутнє. Тож, не витрачаючи часу, повернімося у ВЧОРА...

Наприкінці XIX сторіччя Єлисаветград був повітовим містечком, що динамічно розвивалося. В ньому вирувало соціальне і культурне життя, проте було зрозуміло, що подальший поступ та процвітання єлисаветградської громади можливий лише за умови створення публічної бібліотеки. Вперше про необхідність відкриття громадської бібліотеки в «Єлисаветградском вестнике» написав його редактор і видавець Михайло Хороманський у 1889-му.

Прошло десять років (!), перш ніж Єлисаветградська громадська бібліотека відкрила свої двері відвідувачам. Це сталося 15 лютого 1899 року. «Милостивые государи и государыни! ... сегодня осуществлена, наконец, давно назревавшая в нашем обществе потребность: создана публичная библиотека... Сегодня мы приветствуем проявление живой общественной души...», – з виступу голови дирекції бібліотеки Михайла Малаєва можна зрозуміти, яке значення для єлисаветградців мало відкриття закладу.

На 1 січня 1900 року в бібліотеці налічувалось 2572 книги з богослов'я, філософії, психології, логіки, педагогіки, історії, бібліографії, археології, історії літератури, критики, публіцистики, історії мистецтв, мовознавства тощо – загалом, у дванадцяти галузях, до яких того ж року додалися ще три.

Цікаво, а що читали єлисаветградці сто років тому? Бібліотекарки зазирали у відділ рідкісних та цінних видань обласної книгозбірні, погортали старовинні томи і з'ясували, що на книжкових полицях тоді можна було знайти перший випуск літературного альманаху «Гарт» або «Історію свічки» Майкла Фарадея; історичний роман «Гетьман Мазепа» Данили Мордовця, опублікований у Коломійі; «Малу історію України» Івана Крип'якевича, яка вийшла 1924 року з друкарні «Свобода» Джерсі Сіті; «Бібліопсихологію» Миколи Рубакіна, який започаткував відповідну теорію й обґрунтував функціональний взаємозв'язок між психікою читача та книгою; «Нариси з історії української мови та хрестоматію з пам'ятників письменської старовини XI-XVIII вв.» Олексія Шахматова та Агатангела Кримського, а також книгу «Стара вища освіта в Київській Україні кінця XVI – поч. XIX в.» Хв. Тітова, в якій йдеться про виникнення братських шкіл, Києво-Могилянського колегіуму та академії, а також про відкриття Київської духовної семінарії.

Що ж, 125 років тому бібліотека починалась з двох з половиною тисяч книг та 12 тисяч відвідувань.

Сьогодні книжковий фонд бібліотеки нараховує понад 800 тисяч документів 43 мовами світу. Торік книгозбірню відвідали більш як 180 тисяч людей, а користувачам було видано більше ніж 716 тисяч примірників книг. Протягом року в стінах бібліотеки були проведені три з половиною тисячі заходів офлайн і більше півтори сотні онлайн. Це книжкові та художні виставки з презентаціями, голосні читання, відкриті лекції та літературні вечори, тренінги з цифрових технологій та багато інших заходів. У бібліотеці

працюють безплатні курси з вивчення англійської, німецької та французької мови; невдовзі знову відкриються курси з вивчення польської.

Незмінною популярністю у відвідувачів користуються проєкти «Школа досвідченого споживача», «Інформаційний навігатор з питань праці», Медичний лекторій. Інтернет-центр бібліотеки запрошує дітей до клубу «Робототехніки», разом з дорослими – до Клубу віртуальних мандрівників, а в освітньому просторі «ChromJunior» для тінейджерів проводять заняття зі створення анімованих проєктів, short story, навчають безпечно подорожувати інтернетом.

Відділ краєзнавства є місцем постійних зустрічей учасників літоб'єднання «Степ», творчого об'єднання «Парус», клубу майстрів «Ниточка». Краєзнавчі студії давно стали точкою тяжіння для усіх, хто цікавиться малою батьківщиною. Цьогоріч в рамках роботи студій стартував просвітницький проєкт «Історія краю в іменах».

В Інформаційно-туристичному центрі бібліотеки Чижевського успішно працює клуб «AttractiveKrop».

З початком повномасштабного вторгнення бібліотека Чижевського та її співробітники стали частиною великого волонтерського руху. Бібліотекарки шиють розвантажувальні жилети для воїнів ЗСУ, плетуть сітки і, звісно, долучаються до збору коштів, наприклад, на придбання безпілотної «SHARK» для земляків – воїнів Третього окремого полку спецпризначення імені князя Святослава Хороброго.

24 лютого 2022 року бібліотека стала перед новим викликом і гідно на нього відповіла, перетворившись у безпечний простір для родин з дітьми, центр психосоціальної підтримки. У бібліотеці відкрилася дитяча точка «Спільно» – так Чижевського та ще 12 книгозбірень територіальних громад доєдналися до проєкту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні». Проєкт на наших теренах реалізує UNICEF Ukraine у партнерстві з благодійним фондом «Безпечне майбутнє».

За минулий (2023) рік на дитячій точці «Спільно» відбулось 1198 (!) заходів – майстер-класів, інтерактивних занять, настільних і рухливих ігор, віртуальних подорожей, корекційно-відновлювальних та розвивальних занять із вчителем-логопедом та психологом і, звісно, читань, що захоплюють і надихають! Як говорить директорка бібліотеки, заслужений працівник культури України Валентина Животовська, дитяча точка «Спільно» в бібліотеці Чижевського – це відповідь війні і рух до перемоги.

Крім того, під егідою Всесвітнього фонду допомоги дітям-сиротам (WWO) у партнерстві з Обласним жіночим інформаційним центром книгозбірня реалізує програму «Діти України і війна. Кропивницький» з

навчально-розвитковими заняттями для дітей від трьох до шести років в інноваційному форматі Element of Play.

Протягом п'ятнадцяти місяців щотижня у книгозбірні відбуваються засідання Батьківського клубу, де фахівці висвітлюють різні аспекти розвитку дитини, її психології, здоров'я, безпеки; розповідають, як правильно будувати стосунки з дітьми; пояснюють, що таке булінг та як йому протидіяти і таке інше.

Вмістити в одному описі все, що відбувається в Чижевського, просто неможливо! Тому посилаємо читача на сайт книгозбірні (<https://library.kr.ua/>) та на бібліотечні сторінки у фейсбуці (<https://www.facebook.com/ounb.kirovohrad>), телеграмі (<https://t.me/OUNBchizhevskogo>) та ютубі (<https://www.youtube.com/@user-lq1ir5ew6m>) і принагідно запрошуємо до Чижевського!

Як говорила Чорна Королева в «Алісі в Задзеркаллі», «потрібно бігти стрімголов, щоб тільки залишатися на місці, а щоб кудись потрапити, треба бігти як мінімум вдвічі швидше». Для бібліотеки це означає: щоб бути в авангарді культурного та громадського життя регіону, треба вже сьогодні робити ЗАВТРА.

Бібліотека має великі можливості та ще більший потенціал. В реаліях війни ОУНБ імені Дмитра Чижевського виграла проєкт-конкурс «Бібліотека як безпечне місце» від Goethe-Institut в Україні. Так з'явилося сучасне комфортне укриття. Завдяки підтримці обласної влади в актовій залі бібліотеки було створено безпечний простір, перезавантажено протипожежну систему.

Сьогодні держава й суспільство значну увагу приділяють інституту сім'ї, тому бібліотека стала центром спілкування, місцем цікавого і змістовного відпочинку для всіх членів родини. І, звісно, великою мірою акцент робиться на залученні дітей до читання, вихованні в них любові до книги за участі батьків. Директорка закладу Валентина Животовська зауважує: «Дуже тішить, коли бачиш, як малеча з дитячої точки веде батьків до абонементу, щоб узяти книжки додому».

Для розширення спектру бібліотечних послуг в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського відкривається ще один сучасний простір для родин з дітьми. В ньому комфортно почуватимуться всі – від малого до старого.

«Універсальна публічна бібліотека – це інклюзивний відкритий майданчик, де комфортно почуватимуться батьки з дітьми, люди поважного віку, студенти, люди з інвалідністю, – наголошує Валентина Животовська. – Це мультикультурний центр, де можна читати, навчатися, проводити різноманітні інформаційні, мистецькі та соціальні заходи і брати в них участь; зручне місце для комунікацій та спілкування.

Бібліотека імені Дмитра Чижевського – одна з найстаріших бібліотек України, в стінах якої працює амбітний і креативний колектив. Місія

бібліотеки – бути другом і помічником кожного члена громади, забезпечувати інформаційні, освітні, культурні, психологічні, соціальні, дозвіллієві потреби людей. І бібліотека успішно це здійснює. До 125-річчя ОУНБ ім. Д.І. Чижевського підійшла як один із найкращих закладів регіону. Вітаю колег зі святом! В майбутнє – РАЗОМ!»

Науково-методична діяльність ОУНБ ім. Д.І. Чижевського через призму архівних документів

Сергій Юрченко,
провідний науковий співробітник
відділу інформації та використання документів
Державного архіву Кіровоградської області

Сучасний світ неможливо уявити без книги або бібліотеки, адже книга і надалі продовжує бути одним із основних джерел інформації, знань тощо. Саме людству була надана здатність мислити, прагнути до знань, здійснювати їх постійну генерацію та накопичення. Історія відносить появу перших бібліотек до XXVI ст. до н.е. (зібрання глиняних табличок в шумерському місті Ніппур); бібліотека асирійського царя Аршубаніпала датована VII ст. до н.е.; відома також бібліотека, заснована Птолемеєм I Сотером в Александрії. Перша публічна бібліотека, на думку дослідників, виникла в Греції в IV ст. до н.е., за часів тиранії Клеарха.

Проте сучасні бібліотеки не лише є місцем для зберігання документів, а й безпосередньо популяризують їх. Говорячи про Обласну універсальну наукову бібліотеку імені Дмитра Чижевського, хочу наголосити на тому, що з XX ст. й до сьогодні ця установа залишається свого роду координаційним центром для інших бібліотек як в межах м. Кропивницького, так і всієї Кіровоградської області. Починаючи з минулого століття, ОУНБ ім. Д.І. Чижевського здійснювала проведення семінарів, курсів з підвищення кваліфікації робітників сільських, міських та районних бібліотек [1, арк. 28-29]. Попри те, що в минулому ці заходи носили переважно ідеологічний характер, потрібно зауважити: подібне диктувалося саме подіями й режимом, який функціонував в ті часи. Це, звісно, впливало на тематику, характер заходів, вибір персоналій, яким присвячувалася увага, але, разом з тим, безпосередньо впливало і на якість професійної підготовки кадрів. Цікавим є те, що враховувався досвід окремих бібліотек області: як зразковий приклад, їх досвід роботи намагалися активно перейняти.

Важливою складовою діяльності обласної бібліотеки тоді й зараз лишається організація конференцій, круглих столів, які тоді були присвячені різного роду ідейним, правовим, сільськогосподарським, природознавчим темам або ж особам, на кшталт Боженка [2, арк. 2], Щорса, Яновського [3, арк.

14], Сухомлинського [4, арк. 6]. Сьогодні спектр тем для обговорення суттєво збільшився, адже постійно підіймаються соціальні теми, питання виховання, культури, мистецтва, спорту, правознавства, краєзнавства, історії тощо. За результатами подібних заходів зазвичай виходили друком тематичні бібліографічні покажчики [5, арк. 6-13, 29-42], які продовжують бути візитівкою бібліотеки, адже присвячені досить широкому спектру тем і доступні як в паперовому, так і у цифровому форматах.

Назвати бібліотеку майданчиком, на нашу думку, вдала ідея, адже окрім круглих столів та конференцій в ОУНБ ім. Д. Чижевського місцеві дослідники, поети, письменники мають змогу презентувати свої твори і за сприятливих умов дарувати друковані примірники бібліотекам області.

Однією з важливих функцій бібліотеки є облік видань і поповнення бази нових надходжень. Ведення обліку надходжень відбувається досить ретельно й прискріпливо, що підтверджується архівним документом: *«...головне завдання бібліотек полягає у більш повному використанні книжкових багатств для освіти і виховання нової людини, у розширенні діяльності по розповсюдженню досягнень науки, техніки і передового досвіду»* [6, арк. 115]. Бібліотека ім. Д. Чижевського (тоді ім. Н. Крупської) ставила перед собою завдання з комплектування фондів, координації перерозподілу дублетних і непрофільних видань.

Свідченням кропіткої роботи над комплектуванням фондів та їх активним поновленням є дані за 1977 р., згідно з якими фонди бібліотек області (без обласних) зросли на 176600 примірників, а загальна кількість документів в усіх бібліотеках складала 8 млн. 910 тис. примірників, із яких в міських бібліотеках – 1 млн. 215 тис. 600 примірників [6, арк. 115].

Ведення обліку, поновлення баз даних та координація дій бібліотек здійснювалася в рамках функціонування Централізованої бібліотечної системи (далі – ЦБС). Фактично, кожна бібліотека населеного пункту входила до ЦБС. [7, арк. 56-65]. Так, наприклад, Петрівська ЦБС, яка регулювала роботу бібліотек, запровадила в 1979 р. облік книжкового фонду на основі облікового каталогу [8, арк. 11]. Корегування у веденні обліку надходження примірників здійснює відділ комплектування. Рада з-комплектуювання ОУНБ ім. Д. Чижевського (Крупської) здійснювала розгляд питань розподілу літератури по філіалах.

Цікавим є те, що крім обліку книг, вівся облік відвідувачів за категоріями, тому серед основних груп відвідувачів можна назвати студентство, також великі цифри з відвідування мали «ідейні просвітителі» того часу, тобто партійні працівники та вчителі. Зараз молодь все більше споживає інформацію через мережу «Інтернет», тому сучасні відвідувачі бібліотеки – істинні поціновувачі Книги, які хочуть тримати її в руках особисто. Але саме завдяки розвитку технологій більшістю бібліотечних продуктів і послуг можна скористатись через сайт книгозбірні. Одним із таких традиційних краєзнавчих ресурсів є Календар пам'ятних та знаменних дат Кіровоградщини [9, арк. 30-43], який ведеться вже не один десяток років й

орієнтує як діяльність самої бібліотеки щодо організації тематичних заходів, так і інших культурних установ нашої області.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського була і залишається ядром літературно-просвітницької діяльності на території Кіровоградської області. Обсяг науково-методичної роботи, здійснений бібліотекою, вражає, адже головна книгозбірня області має багато відділів, які працюють в цілковитій синергії, поширюючи здобутки завдяки фахівцям, які не один рік займаються своєю справою, постійно співпрацюючи з іншими бібліотеками міста та області. Синергія доповнюється активним використанням технологій задля головної мети – популяризації книги як символу знань, цікавості та захоплення.

Список джерел

1. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 302, арк. 28-29
2. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 186, арк. 2
3. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 186, арк. 14
4. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 186, арк. 6
5. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 462, арк. 6-13, 29-42
6. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 358, арк. 115
7. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 445, арк. 56-65
8. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 372., арк. 11
9. ДАКіроО, Ф.Р- 5307, оп. 1, спр. 386, арк. 30-43

Сторінками історії бібліотеки імені Дмитра Чижевського у роки Другої світової війни

Катерина Лісняк,
провідний бібліотекар
відділу краєзнавства
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Друга світова війна та окупація України – трагічна і сумна сторінка в історії нашої країни в цілому і Кіровоградщини зокрема. Містам і селам області була нанесена колосальна шкода. Постраждали і заклади культури, майно і цінності яких були знищені. Окупація призвела до фактичного знищення джерельної та книжкової бази Кіровоградської обласної бібліотеки.

Чималої шкоди бібліотечний фонд, який складав понад 50 тисяч книг, зазнав і від місцевого населення за день до приходу німців. Мародери крали книги через виламані на горищі бібліотеки двері. Що відбувалося в нашому місті в цей день, описав в одному з розділів книги «Все дороги ведуть на Воркуту» відомий літературознавець та історик Павло Негретов.

«У Кіровограді я дізнався, що наші залишили місто 4 серпня, а німці ввійшли 5-го, протягом доби було безвладдя. Російський народ завжди хто-небудь пригноблював, спочатку це були цар, поміщики і капіталісти, потім – більшовики. Тому цікаво спостерігати, що робить наш народ, коли його ніхто не пригноблює. У листопаді-грудні 1917 року, коли буржуазний уряд впав, а радянський ще не був встановлений, народ розбивав винні склади і магазини і напивався до смерті. В 1941 році там, де радянська влада відходила, а німецька ще не приходила, народ грабував. Приватні будинки, правда, не чіпали, натомість усе державне, тобто нічиє, розтягували – хто що міг. В Кіровограді з олійного заводу відрами тягали соняшникову олію, в театрі зірвали оксамитову завісу, на гудзиковій фабриці зрізали шкіряні ремені з трансмісії. Як тільки прийшли німці, навкруги розвісили плакати: “Хто грабує, буде розстріляний”. Пограбування припинилися. Я дізнався, що одна баба вкрала з бібліотеки енциклопедичний словник Брокгауза і топить ним пічку. Один мій товариш поступив у поліцію. Форму тоді ще не носили, тільки нарукавну «жовто-блакитну» пов’язку. Був він у поліції всього декілька днів і це якось залишилось для нього без неприємних наслідків, коли наші повернулись. Так ось тоді, в перші дні окупації, цей мій товариш допоміг мені врятувати Брокгауза. Декілька томів баба вже встигла спалити, а решту я у неї забрав, відсутні томи виміняв у товариша за самоцвіти і таким чином зібрав всю енциклопедію».

Німецькі війська увійшли до Кіровограда 5 серпня 1941 року. З першого дня окупації почав діяти наказ командування «Про поведінку військ на Сході», у якому нацистським військовим роз’яснювалося, що «ніякі історичні або культурні цінності на Сході не мають значення», а архітектурні споруди та житлові приміщення повинні використовуватися для розміщення казарм (окрім спеціально обумовлених промислових об’єктів).

У передвоєнний період штат бібліотеки складав 27 співробітників. Під час окупації він скоротився до чотирьох. Незважаючи на великий обсяг роботи, міська управа відправляла їх на перепис тварин у господарствах мешканців Кіровограда та на весняно-польові роботи.

У перші тижні окупації частину приміщень бібліотеки, яка знаходилася на розі вулиць Інгульської та Дворцової (нині Панченка та Театральної), займала кравецька військова майстерня. А потім у бібліотеці розселили німецьких та румунських вояків, перетворивши частину будівлі на казарму.

Окупанти по-варварськи ставилися до книжок, каталогів і бібліотечного обладнання, пристосовуючи їх для власних потреб. У кімнатах, зайнятих вояками, в коридорах та на сходах настелили соломі. Книги винесли до інших кімнат та на горище. Для обігріву приміщень солдати використовували голландську та кілька металевих печей. Тільки в першу осінь та зиму війни окупанти на попіл перетворили сотні книг з бібліотечного фонду.

5 листопада 1941 року колективу бібліотеки від міського голови надійшло розпорядження про вилучення «макулатури», до якої зарахували всю комуністичну літературу, довоєнні журнали та газети – їх наказали відправити на переробку до Комишуватської паперової фабрики. Таку ревізію співробітники міської бібліотеки зробили не тільки у своїх фондах, але і в книгозбірні педагогічного інституту. Вилученої літератури виявилось так багато, що частину її – 4 вози – відправили ще й на фабрику з виробництва ляльок.

Впродовж кінця 1941 та початку 1942 року бібліотекарі змушені були створювати новий каталог.

Крім книг з бібліотеки, за розпорядженнями міського голови вилучили чимало інших матеріальних цінностей. Так, у листопаді 1941 року для міського банку бібліотека віддала 4 канцелярські столи та 12 стільців. А весною 1942 року робітники кіровоградської будівельної контори познімали в книгозбірні зимові вікна. Так за рахунок бібліотеки здійснювали ремонти інших будівель і приміщень міста.

22 квітня 1942 року надійшов наказ передати для німецького військового лазарету всі наявні шашки і шахи. Їх в бібліотеці виявилось небагато – лише по 2 набори настільних ігор. Але і їх змушені були віддати.

У листопаді 1942 року гебітскомісар надіслав до бібліотеки наказ, згідно з яким керівництво закладу повинно було представити одну особу віком від 17 до 40 років для відправки до Третього Рейху. На жаль, документів про те, чи були надіслані співробітники бібліотеки на примусові роботи до Німеччини, не знайдено, і їх подальша доля невідома.

Та повернемося до роботи бібліотеки. Окупаційна влада розробила і затвердила правила користування бібліотекою, яку перевели на самоокупність. Читачами могли бути громадяни віком з 14 років. При записі до книгозбірні треба було пред'явити паспорт та посвідчення з місця роботи. Читачам видавалося не більше 3 книжок за один раз, а мистецтвознавчих книг та альбомів – тільки по одній. Особливо цінні книги додому не видавалися. Ними користувалися тільки в читальному залі. Термін користування книгами був не більше 5 днів. Застава для нових користувачів бібліотеки складала 15 крб., яку повертали, якщо людина припиняла користуватися послугами закладу. Щомісячна плата за користування книгами коштувала 3 крб. Читачів, які не повернули книгу в зазначений термін, штрафували. За кожний прострочений день вони сплачували по 10 копійок, а після п'яти днів – у подвійному розмірі. Якщо читач не повернув книгу або пошкодив її, він зобов'язаний був замінити її на таку ж книгу або відшкодувати її вартість. За особливо цінні або рідкісні видання відшкодування встановлювалося в десятикратному розмірі.

Окупанти користувалися бібліотекою безкоштовно. Активним читачем книгозбірні був кіровоградський гебітскомісар Віє. Нациста цікавила

історична література, наприклад, «Історія Єлисаветграда», він читав книги німецькою та французькою мовами. Одного разу Віє замовив кілька книг з історії СРСР, які були списані і перебували серед макулатури. Потрібні книги знайшли не на полицях бібліотеки, а в школі № 6, класи якої використовували як склад списаної літератури.

Серед тих, хто користувався науковою літературою безкоштовно, були співробітники комендатури Української служби порядку, земельної комендатури, будівельного відділу міської управи, український мировий суд Кіровограда, режисери та художники-декоратори міського театру, медичний персонал лікарні св. Анни, співробітники редакції газети «Український голос» тощо.

На початку 1943 року була введена сувора цензура всіх видань, проведена ревізія архівів, міських, районних та шкільних бібліотек, затверджені списки небажаних письменників та творів. У зв'язку з цим колектив бібліотеки отримав від міського комісаріату список з 246 імен письменників, книги яких «рекомендували» вилучити.

Окупаційна влада вважала «небажаними» книги українських авторів – Максима Рильського, Миколи Бажана, Павла Тичини, Володимира Сосюри, Любомира Дмитерка, Андрія Головка, Олександра Копиленка, Олександра Корнійчука, Андрія Малишка та багатьох інших. До списку потрапили імена радянських письменників єврейського походження – Ісаака Бабеля, Іллі Еренбурга, Бориса Пастернака, Сави Голованівського, Натана Рибак, Леоніда Первомайського, Лева Квітка та ін. В той же час небажаними були і українські переклади творів таких письменників, як Генріх Гейне, Ліон Фейхтвангер, Бертольд Брехт, Томас і Генріх Манни, Еріх Марія Ремарк, Анна Зегерс, Стефан Цвейг тощо.

До списку «небажаних» потрапили і письменники-земляки: Володимир Винниченко, Іван Микитенко, Терен Масенко, Сава Голованівський, Натан Рибак, Дем'ян Бедний.

Як бачимо, співробітники Кіровоградської обласної бібліотеки змушені були відправляти в макулатуру тисячі книг тільки з тієї причини, що вони не задовольняли нацистів з ідеологічних мотивів. Однак для бібліотекарів такий вид діяльності був давно знайомим: в передвоєнний час вони вже вилучали з полиць своєї бібліотеки книги тих авторів, яких проголосили «ворогами народу». Тож до знищення світового культурного надбання долучилися обидва тоталітарні режими: нацистський та більшовицький.

На час вигнання загарбників з нашого міста на початку січня 1944 року, бібліотека знаходилася в будинку архіву (провулок Поліцейський, 10, пізніше – провулок Декабристів, нині – Андрія Ліпатова), куди була переведена нацистами в 1943 році.

До кінця квітня 1944 року майно та фонди бібліотеки були перевезені до старого приміщення, після чого в рекордно короткий термін книги розставили на полицях і з 1 травня 1944 року бібліотека відкрила свої двері для читачів.

Попереду були десятиліття самовідданої праці колективу обласної бібліотеки, яка з 1993 року носить ім'я видатного вченого-енциклопедиста, культуролога, славіста, філософа, літературознавця Дмитра Івановича Чижевського.

Сьогодні Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського – інклюзивний відкритий майданчик, мультикультурний центр, де можна читати, навчатися, проводити різноманітні інформаційні, мистецькі та соціальні заходи і брати в них участь. Книгозбірня – зручне місце для комунікацій та спілкування.

Вже десять років триває російсько-українська війна, в якій ми захищаємо свою свободу, незалежність та територіальну цілісність. Російські агресори руйнують не тільки інфраструктуру, міста і села, вони знищують українську культуру – воюють з історичною пам'яттю, національною ідентичністю.

Наприкінці минулого року ЗМІ повідомляли, що на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей знищили майже усю українську літературу. Для цього були залучені російські підрозділи «воєнної поліції». Наразі, окрім репресивних, вони виконують так звані ідеологічні функції. Найбільшу зацікавленість поліцаїв викликають книги про історію українських Майданів, антитерористичну операцію та операцію об'єднаних сил. Окупанти позбуваються літератури на тему Голодомору, книг і довідників з історії України та навіть дитячих коміксів.

Погодьтеся, вилучення та знищення «екстремістської» літератури рашистами нагадує дії нацистів Третього Рейху. Після приходу до влади в Німеччині вони палили цілі бібліотеки. Найбільш відомий випадок стався 10 травня 1933 року на площі Опери в Берліні, коли було знищено близько 20 тисяч книжок «неарійського духу».

Окупанти мають цілий перелік заборонених до згадування імен, серед них Іван Мазепа, Симон Петлюра, Степан Бандера, Роман Шухевич, В'ячеслав Чорновіл. Відомі випадки вилучення книжки «Справа Василя Стуса» Вахтанга Кіпіані. У переліку «екстремістської» є також книги Ліни Костенко, Марії Матіос, Оксани Забужко, Олега Сенцова, Сергія Лойка, Дмитра Кулеби, Артема Чеха, Олександра Ірванця та інших. Знайдені книжки вилучаються, знищуються на місці або вивозяться у невідомому напрямку.

Для окупантів навіть церковна література представляє загрозу. Захопивши Ірпінь, рашисти знищили сотні примірників Біблії. Книги виносили на вулицю і спалювали. А в Маріуполі російські загарбники зробили теж саме з усіма книгами з бібліотеки храму ПЦУ Петра Могили. Серед безповоротно втрачених були унікальні україномовні стародруки.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики, через російську військову агресію в Україні постраждав 1271 об'єкт культурної інфраструктури, зокрема 479 бібліотек.

Наразі утворено кілька волонтерських інституцій, що ставлять собі за мету облік культурних втрат, порятунк того, що можна зберегти. Волонтери Штабу порятунку спадщини регулярно вирушають у складні і ризиковані експедиції задля документування злочинів рашистів проти української культури, що є однією з ознак геноциду. Ці злочини так само мають стати предметом розгляду Міжнародного трибуналу в Гаазі. Компенсація за збитки, завдані українській культурі та науці, має стати одним із обов'язкових напрямків використання коштів репарацій і контрибуції з росії.

Список джерел:

1. Бібліотека – свідок і творець історії краю : 110-річчю заснування Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2009. – С. 57-61. : фото кол.
2. ДАКО. – Ф. 2487. – Оп.1. – Спр.3. – Арк. 48.
3. ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.2. – Арк. 2.
4. ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.1, 5, 31.
5. ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.1. – Арк. 29.
6. ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.10, 21.
7. ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.11, 15.
8. ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.10, 14, 20.
9. ДАКО. – Ф. 2536. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.19, 31, 32.
10. Жосан Олександр. Кіровоград у роки окупації : життя населення та окупантів. Документи і спогади / Олександр Жосан. – Кропивницький : Ексклюзив-Систем, 2018. – С. 141, 175-177, : фото. – Бібліогр. С. 476-479.
11. Між Бугом і Дніпром : науково-краєзнавчий вісник Центральної України / Кіровоградська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, Державний архів Кіровоградської області ; редактор О. О. Бабенко. – Кропивницький : Центрально-Українське видавництво, Випуск 7. – 2011. – С. 76-82. – Текст парал. укр. та рос. мовами. – Бібліогр. в кінці ст.
12. Негретов Павел. Все дороги ведут на Воркуту / Павел Негретов. – Вермонт : [б. и.] 1985. – С. 27-28.
13. Петренко Іван. Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941-1944 / Іван Петренко ; відповідальний за випуск О. О. Бабенко ; Державний архів Кіровоградської області, Кіровоградське обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», Кіровоградська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2014. – С. 483-487. : фото – (Серія «Архівні документи свідчать»). – Бібліогр. с. 529-550.

З іменем Дмитра Чижевського: до 130-річчя відомого славіста

Науковець-славіст Дмитро Чижевський

Сергій Юрченко,
провідний науковий співробітник
відділу інформації та використання документів
Державного архіву Кіровоградської області

У сучасному світі часто фігурує теза: *«Ми ті, хто ми є»*, адже кожна людина унікальна. Окрім цього, багато людей позиціонують себе як *«self-made man»*, тобто ті, які зробили себе самі, наприклад, Авраам Лінкольн, Чарльз Дікенс, Генрі Форд тощо. Водночас, не варто забувати іншу тезу: *«Пам'ятай тих, завдяки кому ти цього досяг»*, адже від початку життя оточення людини в тій чи іншій мірі має на неї вплив.

Дмитро Іванович Чижевський є тією людиною, яка, маючи вплив інших, змогла побудувати себе. Становленню відомого філософа, славіста, літературознавця, релігієзнавця, культуролога допомогло його походження, а саме скромна українська дворянська родина. Попри навчання в школі та гімназії, головні сфери інтересів Дмитра Івановича сформували його батьки – батько науковця сформував інтерес до науки та політики, а мати привила цікавись до літератури та мистецтва. Саме батьківська оселя стала основним місцем генерації знань Дмитра Івановича, адже навчання в школі не було цікавим для майбутнього світила науки, на відміну від батьківської бібліотеки, що містила різногалузеві видання.

Відомий факт, що ще більше підкреслює активну науково-дослідницьку і громадську позицію Дмитра Івановича, – організація просвітницького й політично-молодіжного гуртків, один з яких можна назвати нелегальним. Це дає нам повне усвідомлення того, що така особистість не могла стати пересічною.

Основна наукова діяльність науковця розпочалася лише в еміграції, адже Дмитро Чижевський був заарештований за політичну діяльність і йому довелося тікати через польський кордон у 1921 р. Опісля цього розпочинається тривалий і кропіткий шлях досліджень, навчання і викладання в університетах, наукових публікацій тощо. Доля славіста, філософа дала можливість Дмитру Івановичу викладати в Галле, Мюнхені, Празі, Ієні, Маргбурзі, Кембріджі (Гарвардський університет) та Гейдельберзі.

Аналізуючи наукові здобутки Дмитра Чижевського, які вилилися у понад 900 публікацій, потрібно зазначити, що спектр його інтересів був вельми широким. В рамках ретроспективи можна розглядати Чижевського як

дослідника педагогічної спадщини, адже науковець не оминув увагою ідеї Яна Амоса Коменського [3]. Унікальність цих досліджень полягає у тому, що одночасно вчений досліджував педагогічні і філософські погляди Коменського, що давало змогу Дмитру Чижевському порівнювати його зі Григорієм Сковородою, творчість і особистість якого Чижевський глибоко вивчав. Праця «Філософія Г. Сковороди», видана 1934 року, на думку вчених лишається чи не найбільш ґрунтовною працею, що не втратила своєї значущості й дала змогу показати яскравий приклад проникнення західних філософських ідей, таких як містицизм. А такі праці Д. Чижевського, як «Філософія на Україні. Спроба історіографії питання» та «Нариси з історії філософії на Україні» стали першими ґрунтовними доробками, в яких розкривалася національна складова розвитку філософської думки. Серед досліджень-відкриттів Дмитру Чижевському приписують представлення Миколи Гоголя як українського філософа. Вчений глибоко проаналізував його погляди, зазначаючи, що *«ключ до світу Гоголь знайшов у власній душі, де його знаходили великі філософи...»*. Хоча деякі твердження Чижевського досі лишаються дискусійними, в особливості репрезентація Гоголя як «філософа серця» [6].

Дослідження праць цих двох філософів дали змогу Дмитру Івановичу зацікавитися літературною складовою, в особливості літературою доби Бароко, що стало окремою віхою його наукової кар'єри. Дмитро Чижевський намагався подати літературу часів українського бароко як особливу одиницю, адже своїм християнським світовідчуттям вона викликала зацікавлення філософією та активізувала національну свідомість людей тієї епохи. Водночас він підкреслював, що духовні й національні цінності українського бароко «неможливо та не треба повертати, але можливо та потрібно їх «актуалізувати» [4], зробити корисними та плідними для сучасності та для майбутнього». Чижевський вважав українське бароко підґрунтям «другого розквіту української літератури». Вже тоді у науковця прослідковується одночасне використання формально-іманентної, культурно-історичної та соціологічної парадигм, що набуло широкого вжитку в наш час [5]. Наукові праці серії «Історія української літератури», які Чижевський створював протягом багатьох років, стали літературознавчим здобутком, адже в них були проаналізовані художні твори до 60-х рр. ХІХ ст., включно з творами Шевченка, Куліша та інших літературних митців.

Лише за Незалежної України Дмитро Іванович Чижевський повернувся в науковий простір країни та свого рідного краю, фактично із забуття. Одним із науковців, які повертали Україні відомого земляка, був Леонід Куценко. Леонід Васильович під час професійної подорожі до США відкрив Україні імена Євгена Маланюка, Фотія Мелешка; він познайомився із Асею Гумецькою, яка була ученицею Дмитра Івановича під час навчання в Гарварді. З її спогадів можна багато дізнатися про характер Дмитра Чижевського, стиль його викладання, відносини з донькою Танею й зрозуміти, якою людиною він був. Фраза: *«Для мене він залишиться завжди усміхненим»* чи не найбільш передає те, що за постаттю великого вченого, дослідника, викладача досить

глибоких тем та ідей, криється людина, яка була здатна щиро посміхатися, разом зі студентами грати в бадмінтон та плавати в озері [1].

Маючи складні відносини з донькою Танею, Дмитро Іванович відійшов у засвіти на самоті, але його творчий та науковий спадок продовжує жити, а статус відкривача української філософії та літератури назавжди закріплений за його ім'ям. Досить влучними будуть слова його друга з часів навчання в Олександрійській гімназії, історика Панаса Феденка: *«Учені такого рівня родяться раз на століття або й рідше. Між творцями української науки Михайлом Максимовичем, Володимиром Антоновичем, Михайлом Драгомановим, Іваном Франком, Михайлом Грушевським – ім'я Дмитра Чижевського залишиться в пошані, поки живе українська нація та її культура»* [2].

Загалом, можна стверджувати, що постать Дмитра Чижевського цікавить науковців різного фаху й навіть різних країн, адже він досліджував увесь слов'янський простір, сотні його праць варті уваги, оскільки містять багато нових осмислень, які значно збагатили культурний та історичний простір, є часом досить дискусійними, що ще більше пробуджує інтерес до обговорення здобутків уродженця Кропивниччини Дмитра Івановича Чижевського.

Список джерел

1. ДАКіро, ДІФ, газета «Народне слово» від 22.02.2001, № 21, с. 3, інв. № 6773
2. ДАКіро, ДІФ, газета «Народне слово» від 30.03.2004, № 36, с. 3, інв. № 6874
3. Лучкевич В. В. Дмитро Чижевський – дослідник невідомої педагогічної спадщини Я. А. Коменського. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир. С. 83-87.
4. Пелешенко Н. І. Дмитро Чижевський як дослідник українського бароко. *Україна: людина, суспільство, природа : третя щорічна наукова конференція, присвячена 400-й річниці народження і 350-й річниці смерті Петра Могили : тези доповідей*. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 1997. С. 62-63.
5. Пелешенко Н. І. Бароко в типологічних концепціях першої половини ХХ ст.: Дмитро Чижевський і Віктор Петров (Домонтович). *Слово. Символ. Ритуал: Збірник на пошану архієпископа Ігоря Ісідора з нагоди його 60-річчя; Праці з історії української літератури*. Харків: Акта, 2016. – С. 22-55.
6. Стеценко В. Дмитро Чижевський – історик філософії України. *Матеріали XLVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-*

конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії». Університет Григорія Сковороди. Переяслав. 2022. С. 72-74

Колекція Д.І. Чижевського – перлина рідкісного фонду Обласної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського

Наталія Зеленська,
завідувач відділу
рідкісних та цінних видань
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Дмитро Іванович Чижевський був зятим колекціонером, за що сучасники вченого вважали його диваком.

За своє життя Дмитро Іванович зібрав дві бібліотеки: одну – в Галле, за період від 20-х рр. до 1945 року. За тематикою це були славістичні, філософські, богословські видання, немало раритетних видань XVII-XX ст., колекція старовинних різноформатних Біблій (переважно XVII-XVIII ст.), словників, рідкісні періодичні видання та книги з дарчими написами відомих людей.

Чижевський не зробив каталогу цієї бібліотеки. Коли радянські війська підходили до Галле, Дмитро Іванович, маючи гіркий досвід спілкування з більшовиками, поспішно покинув місто. З собою забрав копію праці Яна Амоса Коменського та десяток книг. Вчений мав надію пізніше повернути свій архів та бібліотеку. Однак його речі були реквізовані за розпорядженням бургомістра міста Галле: архів і бібліотеку опечатали і пізніше передали до новоствореного Інституту славістики, де вони зберігалися протягом всього часу, частина з них була вилучена радянською адміністрацією. Чижевський спочатку намагався повернути свій архів та бібліотеку: звертався в різні інстанції, просив допомоги у впливових німецьких професорів, навіть протестував, але це не допомогло, бібліотеку не повернули. Різними шляхами вдалось повернути невелику її частину.

Точна кількість книг Галльської бібліотеки до цього часу залишається невідомою. У 1946-1947 роках працівники Галльської університетської бібліотеки склали опис та каталог цієї бібліотеки «Ex libris Tschizewskij». Каталог і досі зберігається в Інституті славістики: в ньому зареєстровано 6283 примірники книг 20-ма різними мовами.

У 90-х роках, отримавши доступ до бібліотеки, працівники Інституту славістики університету Мартіна Лютера Галле-Віттенбергу змогли

переглянути її «скарби» і оцінити вартість. У квітні 2001 року каталог бібліотеки Д. Чижевського з'явився в інтернеті, а у 2003 році каталог вийшов окремим друкованим виданням.

Друга бібліотека, яку Чижевський збирав у Марбурзі, Кембріджі та Гейдельберзі з 1945 року і до кінця свого життя, налічувала понад 12000, за іншими даними – 14000 примірників документів. На книгах є позначка олівцем рукою Дмитра Івановича – порядковий номер книги в особистій бібліотеці.

Після смерті Дмитра Івановича його дочка Тетяна, скориставшись допомогою асистента вченого Ханса-Юргена цум Вінкеля, продала бібліотеку батька Гайдельберзькому університету. Книги отримали статус колекції, шифр бібліотеки університету. На книгах є штамп «TSCHI» та «V» (TSCHIZEWSKI, VARIA – позначка, що колекція зберігалась в розділі «Різне»).

Восени 2003 року Гейдельберзький університет продав частину приватної бібліотеки Д. Чижевського одному з німецьких букіністів. І на сьогодні важко сказати, що саме і в якій кількості залишилось у Гайдельберзі з багатющою бібліотечною колекцією вченого.

Книги з особистої бібліотеки Д. І. Чижевського до нашої бібліотеки надійшли у 2009 році.

Одним із напрямків науково-дослідної роботи відділу рідкісних та цінних видань є формування книжкових колекцій, тому видання з бібліотеки Д. Чижевського були виділені в окрему колекцію, було створено паспорт колекції Д. Чижевського. Паспорт – форма наукового опису колекції як самостійної історико-культурної одиниці, базовий обліковий документ, в якому подано інформацію про походження колекції, її тематичне та видове наповнення, сучасне місце зберігання, джерела заповнення паспорта. Паспорт має додатки: список інвентарних номерів книг, на яких є провенієнції та їх зміст, другий додаток – фото провенієнцій.

Всього в колекції є 297 примірників документів. Це універсальне за змістом зібрання, де книг – 228, періодичних видань – 69 примірників дванадцятьма різними мовами світу: українською, німецькою, російською, англійською, хорватською, сербською, білоруською, французькою, словенською, австрійською, болгарською, македонською.

До рідкісних видань колекції належать видання з автографами відомих сучасників Дмитра Чижевського – історика Йоганнеса Кюна; теолога, славіста Лудолфа Мюллера; мовознавця Юрія Шевельова; поета, прозаїка, драматурга, історика літератури Ігоря Костецького; мовознавців Горація Грея Ланта та Ярослава Рудницького; археолога, історика Михайла Міллера та ін. Окрасою колекції є книги з дарчими написами та помітками Дмитра Чижевського.

Колекція Дмитра Чижевського представлена окремою базою в електронному каталозі «Chizh – Колекція Чижевського». З цифровими копіями праць вченого та видань з його колекції можна ознайомитись в розділі

«Архів Д.І. Чижевського» на сайті нашої бібліотеки. Розділи архіву щороку поповнюються працями Дмитра Івановича та творами різних авторів, що зберігались в його особистій бібліотеці.

Україномовні видання з колекції Д.І. Чижевського

Олена Радіонова,
провідний бібліотекар відділу
рідкісних і цінних видань
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У 2009 році до фонду відділу рідкісних і цінних видань ОУНБ імені Д.І. Чижевського надійшло 297 документів з особистої бібліотеки Дмитра Івановича.

Це наукові дослідження з мовознавства, літературознавства, філософії та інших галузей знань, прижиттєві видання письменників української діаспори за кордоном, періодичні видання («Сучасність», «Новый журнал», «Шипшина»). Колекція містить видання різними мовами, переважно німецькою, а також чеською, російською, хорвацькою та українською.

Україномовних видань в колекції лише 17 примірників.

Треба зауважити, що праці Дмитра Чижевського в Радянському союзі не видавалися, більше того, були заборонені, а видання, які виходили за кордоном, зберігалися у спецхранах і були недоступні пересічному читачеві.

Одне з таких видань – блискуча монографія Д. Чижевського «Історія української літератури: Від початків до доби реалізму», де українська література розглядається в контексті світової. Це особистий примірник науковця. Екземпляр у твердій оправі (оригінальне видання було у м'якій палітурці). Відомо, що Дмитро Іванович дуже шанобливо ставився до книг, іноді навіть занадто, чим викликав нерозуміння і підсміювання у сучасників. Всі свої праці він обов'язково переплітав, якщо тираж був у палітурці. В колекції маємо саме таку книгу.

Ще одна праця Чижевського – «Антична література в старій Україні*»: [*Виклад, прочитаний на засіданні Секції античної історії Української Вільної Академії в Сполучених Штатах Північної Америки 13 березня 1955 року]. Документ має печатки «TSCH.» та «V», вони свідчать про те, що відтиск було каталогізовано та внесено до розділу «Varia» («Різне») у бібліотеці Гайдельберзького університету.

Частина україномовних видань – це рідкісні малотиражні видання Мюнхенського інституту з вивчення історії та культури СРСР.

Інститут був заснований у липні 1950 року колишніми емігрантами з СРСР. Фінансувався він Американським комітетом для визволення від більшовизму; об'єднував учених і фахівців-емігрантів з СРСР, досліджував актуальні проблеми радянознавства, друкував наукові розвідки, монографії,

часописи й бюлетені, мав бібліотеку, проводив наукові з'їзди і конференції, призначав стипендії. У складі інституту працювали й українці. Інститут публікував чимало українознавчих матеріалів, зокрема в періодичному виданні «Український збірник». Колекція містить рідкісні малотиражні емігрантські видання, виготовлені на ротаторі – малоформатному апараті для виробництва копій текстового матеріалу. Всі вони налічують не більше 100 примірників.

Інститут вивчення історії та культури СРСР припинив своє існування у червні 1972 року.

Оскільки для Чижевського тема мовознавства представляла науковий інтерес, не дивно, що в особистій бібліотеці вченого зберігалися такі видання, як «Головні правила українського правопису», автор – Юрій Шерех (літературний псевдонім Юрія Володимировича Шевельова – українсько-американського славіста-мовознавця німецького походження). Видання малого формату, має автограф «З глибокою пошаною професору Дмитру Івановичу Чижевському. Автор.12.8.46.».

Ще одне рідкісне малотиражне емігрантське видання колекції – «Курс загального мовознавства», автор – Володимир Державін, український літературознавець та критик, один із активних діячів Мистецького українського руху.

Колекція містить також рідкісні малотиражні видання Ді-Пі. Табори Ді-Пі – табори біженців, що існували з 1945 до початку 1950-х років для переміщених осіб на території Західної Німеччини, Австрії та Італії. Там мешкали колишні військовополонені, примусові робітники та біженці з різних країн. Серед них – близько трьох мільйонів українців, які впродовж кількох років створюють школи, мистецькі та культурні кола, а також видавництва, що стають вільним голосом ув'язненої в радянському союзі України.

Також у колекції представлені видання Ді-Пі «Мистецький український рух»-(МУР) – організації українських письменників, які проживали в таборах для переміщених осіб у німецькій еміграції в 1940-ві роки. МУР був утворений у вересні 1945 р. у місті Фюрт, що недалеко від Нюрнберга, за ініціативи комітету, до якого входили Іван Багряний, Віктор Петров, Юрій Косач, Ігор Костецький, Іван Майстренко та Юрій Шерех. МУР проіснував приблизно до кінця 1948 р. Головою організації за весь час її існування був Улас Самчук.

Організація об'єднувала письменників із різними поглядами на долю української літератури. Вагома частина діяльності МУРу полягала в дискусіях про модернізацію української культури і наближення її до світової. МУР опублікував ряд збірок та декілька видань в серії «Мала бібліотека МУРу» у видавництві «Прометей», що знаходилося в Новому Ульмі.

Із видань «Малої бібліотеки МУРу» у колекції є рідкісне малотиражне видання малого формату «Буря у МУРі. Пародії, сатири, епіграми, жарти», яке має напис олівцем: «Багряний u"nd"a"ndere» («Багряний та інші»), а також номер у списку особистої бібліотеки Чижевського – 1251.

Хочу звернути вашу увагу на малоформатне видання Платона Лушпинського «Гете. Фавст: зміст і пояснення» – книгу українського

видавництва періоду окупації України (Львів, 1943 рік). На титульному аркуші видання є напис олівцем: «Tschizewskij» німецькою мовою, а на нахзаці – штамп «Дмитрій Чижевський доктор філології, професор університету», а також позначки про порядковий номер в особистій бібліотеці – 1068.

На сторінках рідкісного малотиражного видання Святослава Гординського «Український вірш: Поетика» можна побачити численні виправлення рукою Дмитра Чижевського.

Ще одне цікаве видання у колекції – книга із зібрання Ханса-Юргена цум Вінкеля, асистента Чижевського в Гейдельберзі, який займався продажем особистої бібліотеки Чижевського Гейдельберзькому університету, «Шекспірові сонети» в перекладі Ігоря Костецького, історика літератури, поета, перекладача та видавця, який популяризував українську книгу в світі і мріяв про те, щоб українська мова була рівною серед інших мов світу.

На титульній сторінці книги – автограф «Дорогому Дмитрові Івановичу Чижевському – перекладач – Квітень 1958». Напевно, ця книга була подарована цум Вінкелю після смерті науковця донькою Дмитра Івановича Тетяною. Про це є напис на книзі рукою дослідника життя і діяльності Чижевського Володимира Янцена.

З деякими з україномовних видань, а також іншими виданнями з колекції видатного науковця можна ознайомитися на сайті ОУНБ ім. Д.І. Чижевського. Оцифровані документи з колекції представлені у форматі PDF у розділі «Цифрова бібліотека».

Поза кордонами: у розмаїтті літературних скарбів Дмитра Чижевського

Лілія Яцкул,
завідувач відділу документів
іноземними мовами
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У книжковій колекції Дмитра Івановича Чижевського, яка зберігається у відділі рідкісних і цінних документів обласної книгозбірні, що носить ім'я видатного славіста, вагоме місце займають видання іноземними мовами. Серед них книги, автором яких є сам вчений, і видання, які він колекціонував, адже мав непереборну пристрасть до збирання книг.

У бібліотеці, яка налічує 202 примірники, зібрані книги з різних галузей знань – математики, алгебри, геометрії, астрономії, біології, історії, праці з літературознавства та славістики, література філософського й богословського спрямування, художні твори. Ідентифікувати документи іноземними мовами із бібліотеки Д.І. Чижевського можна за наступними ознаками: дарчими написами; власними підписами науковця (Tschizevskij, Tsch); типовими для самого Чижевського помітками після прочитання на останній сторінці обкладинки; печатками каталогізування в бібліотеці Гейдельберзького

університету (на тильному боці обкладинки штамп «TSCHI» темно-синьо кольору, окремо штамп «V» (VARIA) на синьому тлі печатки.

Більшу частину життя Чижевський перебував в еміграції – у країнах Європи та США, де й була зосереджена його наукова діяльність. Він був одним із засновників дослідницько-славістичних студій в Німеччині (Галле, Марбург, Гайдельберг) та США (Гарвард); окрім цього вчений був членом багатьох престижних зарубіжних наукових об'єднань та інституцій.

Чижевський був щиро закоханим в німецьку культуру і тісно пов'язаним з науковою традицією цієї країни, саме тому в колекції науковця найбільше документів німецькою мовою.

Найбільш цінними і рідкісними є роботи самого Дмитра Івановича Чижевського, написані німецькою мовою, якою він досконало володів. Так його праця про відомого українського філософа, поета і письменника Григорія Сковороду німецькою мовою досі залишається однією з найкращих [Tschizewskij D. Skovoroda: Dichter, Denker, Mystiker. – München: Wilhelm Fink Verlag, 1974. – 233 S.]. У роботі досліджується творчість великого філософа як «поета-містика», адже його поезія відображає містичний світогляд і внутрішні переживання, що робить поетичну творчість Сковороди надзвичайно цінною для розуміння духовних аспектів його особистості.

Вартий уваги двотомник німецькою мовою Дмитра Івановича з бібліотеки Гейдельберзького університету про історію слов'янської літератури [Tschizewskij D. Vergleichende Geschichte der slavischen Literature – Berlin: Walter de Gruyter u. Co. – 1968]. У двох частинах цієї книги «Einführung Anfänge des slavischen Schrifttums bis zum Klassizismus» / «Слов'янська література: від початку до класичного періоду» та «Von der Romantik bis zur Moderne» / «Від романтизму до модернізму», які досліджують літературу слов'янських народів, розглянуто концепцію порівняльного вивчення слов'янських літератур. Наукова цінність книг полягає у забезпеченні безперервного розвитку слов'янської компаративістики, в осмисленні історико-літературного процесу, з огляду на неможливість повноцінного розвитку порівняльного літературознавства в підрадянській Україні під тиском ідеології. Обидві книги були особистими примірниками вченого-емігранта та мають автограф на обкладинках.

Продовжуючи мовознавчу тематику, хочу звернути вашу увагу на збірник статей, присвячений 60-річчю Чижевського «Festschrift für DMITRO Cyzevskyj zum 60. geburtstag am 23. Marz 1954», видання 1954 р. кафедри слов'янських мов і літератур Інституту східноєвропейських досліджень. Особливістю видання є те, що спочатку воно належало Дмитру Чижевському, згодом – аспірантці науковця, в подальшому професорці славістики Нью-Йоркського університету З.О. Юр'євій.

Окрім видань німецькою мовою в бібліотеці представлена література англійською, хорватською, білоруською, словенською, сербською мовами. Серед книг хорватською мовою привертає увагу видавнича серія Хорватської академії наук і мистецтв, започаткована 1869 року – антологія хорватських поетів XIV-XV та XVI-XVII ст. «Старі пісні хорватські» [Stari pisci hrvatski.

– **Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti**], де є рідкісні видання 1869, 1871, деякі містять автограф Чижевського або відмітки про читання ним.

В колекції є книга німецькою мовою авторства Чижевського, присвячена історії давньоруської літератури Київської доби – XI, XII та XIII століть [**Tschizewskij D. Geschichte der Altrussischen Literatur im 11, 12. und 13. Jahrhundert: Kiever Epoche – Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1948. – 465 S.**] Видання містить карти, генеалогічні таблиці роду Рюриковичів, чорно-білі фотографії. Цікаво, що на форзаці книжки можна побачити запис олівцем «22.7.63/580» – ймовірно, відмітка видавництва про кількість проданих примірників на цю дату. Такі відмітки використовувалися видавництвом у тому випадку, коли автору виплачувалися гонорари від продажу книг.

Серед іншої історичної літератури в колекції Чижевського знаходиться книга «Візантійський світ» французького історика Луї Брес, спеціалізацією якого була візантиністика. Книга мовою оригінала з бібліотеки Гейдельберзького університету складається з трьох томів, два з яких знаходяться в спадщині науковця: «**Vie et mort Byzance**» / «Життя і смерть Візантії» та «**Les Institutions de l'Empire Byzantin**» / «Інституції Візантійської імперії». Твір присвячений історії Візантійської імперії від її заснування до падіння. Кожна частина трилогії досліджує різні аспекти історії та культури Візантії, включаючи політичні інтриги, релігійні зміни та соціальні перетворення. Трилогія детально розглядає ключові події та постаті, що вплинули на розвиток Візантії. Видання містить ілюстрації та карти, які доповнюють текст.

Звертають на себе увагу видання післявоєнних років, особливо ті, що з'являлися в таборах ДіПі (таборах для переміщених осіб) у Західній Німеччині, Австрії та Італії. До речі, термін ДіПі походить від англійського сполучення *dysplaced persons*, що перекладається як переміщені особи, люди без громадянства.

Важливим напрямком роботи в еміграційних ДіПі-таборах була розвинена видавнича діяльність. У надзвичайно складних умовах післявоєнного часу видавалася художня, наукова та навчальна література, а також численна кількість періодичних видань, які виходили у таборах.

В колекції Чижевського є тоненька книжка того періоду під назвою «**Spiegel und Erneuerung**» [**Slavutyc J. Spiegel und Erneuerung. – Frankfurt am Main: Verein der ukrainischen Schriftsteller MUR, 1949. – 20 S.**], що належала нашому земляку Яру Славутичу, який провів більшість життя в еміграції в Німеччині та США. Це збірка віршів, перекладених на німецьку мову та видрукованих готичним шрифтом.

Мабуть, немає людини, яка б не чула про Сімейку Аддамсів – вигаданих персонажів сатиричного коміксу, членів дивної американської родини XX ст., які демонструють надприродні здібності, а їх поведінка та спосіб життя часто шокує оточення.

Комікси були створені американським художником-карикатуристом Чарлзом Сем'юелом Аддамсом та надруковані в престижному виданні [«Нью-Йоркер»](#). За своє життя він намалював понад 1300 коміксів, більшість із яких були присвячені дивній родині, якій Чарльз дав своє прізвище – Аддамс.

В колекції знаходиться друга антологія малюнків Чарльза Аддамса «Addams and Evil» [**Addams C. Addams and Evil. - New York: Pocket Books, Inc. – 1965. – 128 p.**] – чорно-білі малюнки, які відображають чорний гумор та макабричний погляд на життя. У коміксах художник створив вигаданий світ, в якому зустрічаються дивні та незвичайні персонажі в темних та абсурдних ситуаціях. Його малюнки часто відображають життєві сценарії з незвичайними і несподіваними обертами.

«Родина Аддамс і зло» демонструє унікальний стиль і похмуру дотепність Аддамса, представляючи гумористичні та часто ексцентричні сцени. Карикатури в цій антології передають суть культових персонажів Аддамса та їхнього захопливого моторошного світу.

В колекції вченого також є збірка гумористичних віршів «Mensch und Unmensch» («Люди-нелюди») відомого німецького поета ХХ ст. Ойгена Рота, який залишив незабутній слід у світовій літературі глибокими роздумами про людську природу та соціальні проблеми [**Roth Eugen. Mensch und Unmensch. – München: Carl Hanser Verlag, 1948. – 142 S.**].

Антологія «Люди-нелюди» відкриває перед читачем складний світ емоцій та філософських роздумів. Тематика поезій збірки різноманітна – від загальних аспектів людської долі до індивідуальних внутрішніх конфліктів. Автор досить уважно спостерігав за співвітчизниками в їх повсякденному житті, і в коротеньких гумористичних віршах віддзеркалював власні думки про справедливість, кохання, віру і смерть.

Збірка віршів «Mensch und Unmensch» – не просто літературний твір, а й проникливий відгук про людське існування у всій його складності та різноманітності. Ойген Рот зміг вкотре довести, що поезія може бути не тільки джерелом естетичного задоволення, але й дзеркалом для думок, емоцій та прагнень.

Різноманітність та різногалузовість книг у колекції Чижевського свідчить про широту наукових і не тільки інтересів ученого, енциклопедичність його знань, непересічність особистості.

Безумовно, Дмитро Чижевський є одним із видатних українських вчених ХХ століття. Незважаючи на це, його постать і наукова спадщина досі залишаються малодослідженими в Україні.

Архівну спадщину Чижевського продовжують досліджувати науковці Німеччини, Чехії, Словаччини та України. У Німеччині, США та Канаді працюють колишні учні Дмитра Івановича, які продовжують наукові традиції, закладені Чижевським. В цих країнах зберігається багатий архівний матеріал, пов'язаний з життям та науковою діяльністю вченого-славіста.

Дослідженню спадщини Дмитра Чижевського присвячуються міжнародні конференції в Німеччині, США, Чехії, проходять зустрічі

присвячені вшануванню його пам'яті в Україні, а саме в бібліотеці, яка носить його ім'я міста Кропивницького та в його рідній Олександрії.

Тож вченим та дослідникам потрібно зробити ще багато копіткої роботи, щоб скласти повне «портфоліо» про науковий потенціал вченого.

Колекція творів мистецтва, присвячених Дмитру Івановичу Чижевському, у фондах головної книгозбірні області

Світлана Ушакова,
завідувач відділу мистецтв
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І. Чижевського має велику колекцію мистецьких творів – живописних, графічних, декоративно-ужиткових, які не лише зберігаються у фондах бібліотеки, але й експонуються на виставках або прикрашають її зали. Історія зібрання розпочалась у 1988 році завдяки дружнім стосункам із Дирекцією художніх виставок Міністерства культури України. Саме тоді до бібліотеки були передані перші художні роботи з Фонду образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва Міністерства культури УРСР. Немалу частину колекції складають твори, подаровані бібліотеці митцями після проведення художніх виставок у залах книгозбірні. Так, з часом художники долучались до бібліотечного життя, відгукуючись на культурні події бібліотеки власними творчими роботами.

У 1993 році бібліотека отримала нове ім'я – видатного мислителя, відомого у світі вченого-енциклопедиста Дмитра Івановича Чижевського.

Тоді ж розпочалася робота над зібранням візуальних зображень вченого. Портрет Д. Чижевського роботи художників Валерія Давидова та Валерія Гончаренка, переданий до бібліотеки у лютому 1999 року, став першим таким надходженням. На зворотному боці картини є підпис: «До 100-річчя заснування бібліотеки ім. Д. Чижевського від колективу Художнього музею».

У тому ж 1999 році Ірина Валявко, науковиця Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, передала бібліотеці копію бюста Дмитра Івановича Чижевського роботи Міртали. (Міртала Бентов-Пилипенко-Кардиналовська – американська скульпторка і поетка українського походження, член Спілки письменників України, член-кореспондент Української вільної академії наук у США (УВАН). Мешкала у штаті Арізона. В Америці відома за своїм мистецьким псевдонімом «Міртала»). Майстриня працювала в жанрі абстракції. Виключенням стали три реалістичні скульптурні портрети – її батька Сергія Пилипенка, професора Дмитра Чижевського й професора Романа Якобсона.

З нагоди 125-річного ювілею Дмитра Івановича Чижевського у квітні 2019 року в Олександрії відбувся одноденний пленер, на якому зібралися знані художники Кіровоградщини – Володимир Волохов, Валерій Давидов, Андрій

Хворост, Ольга Пунгіна, Анатолій Кімнатний, Вікторія Пухінда, Ольга Краснопольська, дизайнерка та фотохудожниця Наталія Корнілова, а також викладачі мистецького факультету ЦДУ імені Володимира Винниченка Лариса Гарбузенко, Любов Гусєва з найкращими студентами університету. За результатами пленеру у відділі мистецтв бібліотеки відбулася виставка, частину експонатів якої учасники пленеру подарували книгозбірні.

Віртуальну виставку робіт учасників пленеру «Олександрія – мала батьківщина Дмитра Чижевського» було розміщено на сайті книгозбірні.

У 2019 році бібліотека отримала в дар скульптурний барельєф «Дмитро Чижевський» роботи відомого українського скульптора Віктора Френчка – вишукане художнє рішення образу вченого мислителя. Роботу передала дружина художника Людмила Френчко.

У 2021 році відомий кропивницький художник-монументаліст Володимир Волохов передав до колекції мистецьких творів книгозбірні ще один портрет видатного українця.

Більше 30 років головна книгозбірня області носить ім'я видатного земляка. Тут зберігається його книжкова колекція, тут знайшли своє місце і художні роботи, що складають мистецьку колекцію, присвячену Дмитру Івановичу Чижевському.

Додаток

Перелік робіт, присвячених Д.І. Чижевському, у фондах ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

1. Балах Д. Таємничими двориками Олександрії. Картон, олія, 40 х 50, 2019
2. Безугла М. Олександрійська міська гімназія. Папір, пастель, 49 х 39, 2019
3. Волохов В. Портрет Д. Чижевського. Полотно, олія, 70 х 85, 2019
4. Гусєва Л. Місто, яке пам'ятає Д. Чижевського. Папір, акварель, 39 х 55, 2019
5. Давидов В. Портрет Д. І. Чижевського. Полотно, олія, 50 х 40, 1999
6. Костюк Д. Стара башта. Картон, олія, 28,5 х 20, 2019
7. Костюк Д. Театр в Олександрії. Картон, олія, 39,5 х 29,5, 2019
8. Міртала Бентов – Пилипенко. Д.Чижевський. Скульптурний портрет, гіпс, 1953 (копія)
9. Рєвва К. Будинок Піщевича. Полотно, олія, 35 х 45, 2019
10. Федорова Н. Весна в Олександрії. Полотно, олія, 41,5 х 32, 2019
11. Френчко В. Мислитель Дмитро Чижевський. Плакета, гіпс, 2010

Методична діяльність. Аналітичні матеріали

Публічні бібліотеки області на шляху сучасних перетворень

Єлизавета Літвінова,
заступник директора з наукової роботи
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Швидкоплинний час прискорює трансформацію суспільства, регіонів, населення. В цьому контексті трансформуються, змінюються і бібліотеки – їх функції, цілі, напрямки роботи. Сьогодні вже недостатньо бути просто книгозбірнею і виконувати функції обслуговування користувачів. Змінилися часи – змінилися і пріоритети.

Одною із важливих функцій Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського, як головної книгозбірні області й методичного центру для публічних бібліотек регіону, що здійснює консультативну, просвітницьку, навчальну та адвокаційну діяльність, є методичний супровід роботи бібліотек Кіровоградщини.

На сьогодні на території Кіровоградської області створено 49 територіальних громад (далі – ТГ). Станом на 01 січня 2024 року бібліотечна мережа області нараховує 531 установу (разом з обласними бібліотеками). У сільській місцевості функціонують 432 бібліотеки.

У територіальних громадах області функціонують наступні моделі бібліотечного обслуговування:

- публічні бібліотеки з відокремленими філіями (наприклад, бібліотеки Новоукраїнської, Помічнлянської міських ТГ, Добровеличківської селищної ТГ, всього – 28 громад);
- самостійні бібліотеки громад, які, в свою чергу, підпорядковуються або головній бібліотеці (Великосеверинівська, Соколівська, Смолінська, всього – 8 громад), або структурним підрозділам у галузі культури та туризму виконавчих комітетів міських, селищних, сільських рад (Великоандрусівська, Катеринівська ТГ та інші, всього – 12 громад);
- бібліотеки, що функціонують як структурні підрозділи у складі комунальної установи «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради» (10), де виокремлено структурний підрозділ «Центральна бібліотека».

Також є випадки, коли визначені головні бібліотеки знаходяться не на центральних садибах і їх назви не співпадають із назвами громад: Гурівська ТГ – Братолубівська сільська бібліотека (далі – с/б), Попельнастівська ТГ – Добронадіївська с/б, Мар'янівська ТГ – Великовисківська с/б (всього – 3 громади).

Останні 10 років бібліотеки працюють над реформуванням фондів, збільшенням вагової частини бібліотечного фонду українською мовою. У бібліотеках області продовжується робота з осучаснення бібліотечних фондів відповідно до Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, розроблених Міністерством культури та інформаційної політики України. Серед нових надходжень переважають книги українською мовою (92%). З огляду на це позитивним чинником є зростання видачі документів українською мовою порівняно з минулим роком на 5% (або 80% від загальної книговидачі).

З метою систематизації творів друку з 2017 року бібліотеки області перейшли на універсальну десяткову класифікацію документів (УДК).

Важливо сказати і про шляхи поповнення фондів книгами, адже фінансування постійно скорочується, книги дорожчають, що ускладнює формування ядра книжкового фонду. На допомогу приходить Український інститут книги, який здійснює закупівлю книжкової продукції. Через сектор обмінного фонду ОУНБ ім. Д.І. Чижевського книги надходять до бібліотек територіальних громад – не всім закладам, а тільки 30 найкращим, які активно популяризують літературу, в тому числі і через соціальні мережі. Так, за останні два роки бібліотеки територіальних громад отримали 3196 екземплярів книг. Такий підхід мотивує бібліотеки регіону активізувати промоцію книг і читання для отримання нової сучасної української літератури.

Бібліотеки активно застосовують також і позабюджетне (грантове) фінансування. До прикладу, 24 бібліотеки області стали учасниками польсько-українського проекту «Польська полиця в Україні» від ТОВ КЕТС і отримали по 20 книг на суму 4,1 тис. грн.

Методисти ОУНБ ім. Д.І. Чижевського постійно спрямовують бібліотеки регіону на роботу з осучаснення приміщень, покращення їх привабливості, доступності. Відповідно до розпорядження Кабміну України від 14 квітня 2021 року № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» користувачам публічних бібліотек області забезпечено безперешкодний доступ у 310 бібліотеках. Кількість бібліотек, обладнаних пандусами, зросла від 185 в 2020 році до 207 в 2023 році.

З метою залучення користувачів до бібліотеки, популяризації книги, бібліотеки, читання працівники бібліотек області щорічно проводять понад 35 тис. соціокультурних заходів, які відвідують більше 470 тис. користувачів. Так, за 2023 рік бібліотеки провели понад 13 тис. заходів з особистісного розвитку, їх відвідали більше 180 тис. користувачів. Не залишається осторонь і робота з організації дозвілля населення з використанням новітніх технологій, зокрема проведення культурно-мистецьких та інформаційно-просвітницьких заходів онлайн. У 2023 році бібліотеки територіальних громад провели 1350 віртуальних заходів, розмістили понад 33 тис. повідомлень у

соцмережах: на сайтах місцевої влади – 1500 повідомлень, на сайтах бібліотек – 800 повідомлень; 980 статей в інтернет-виданнях.

На тлі цих структурних перетворень відбуваються зміни і у функціоналі бібліотек. Головний скарб закладу – це кадри, адже від них залежить ефективна робота кожної книгозбірні. ОУНБ ім. Д.І. Чижевського постійно приділяє увагу питанням підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів області, навчанню бібліотекарів новим технологіям, адже гасло «Освіта протягом життя» як ніколи актуальне і в бібліотечній сфері.

Трансформація бібліотек ставить нові виклики перед головним методичним центром регіону, вимагаючи знаходити шляхи для змін у навчанні бібліотекарів, адвокатуванні їх інтересів, подальшому реформуванні діяльності. Фахівці головної книгозбірні області розробили низку вебінарів, доступних на сайті бібліотеки у розділі «Бібліотечна справа» (підрозділ «Бібліотечні вебінари ОУНБ ім. Д. Чижевського»), які також можна дивитись і через Youtube-канал у записі. За три останніх роки на сайті було представлено 40 актуальних тем (вебінарів), які запропонували самі бібліотекарі, як от: актуальні питання формування бібліотечного фонду; про нові цифрові послуги публічних бібліотек; УДК: складі випадки систематизування документів.

Кілька вебінарів були присвячені бібліотечній звітності, а саме новим формам, про які надходило багато запитань. Ця сторінка – постійний ресурс для навчання бібліотечних працівників, куди неодноразово можна звертатися за допомогою. Наприклад, за 2023 рік було проведено 4 вебінари, а участь в них взяли 342 учасника.

Ще одним напрямком навчання кадрів бібліотек регіону стали Дні професійного спілкування, започатковані три роки тому. В першу чергу їх було вирішено проводити для сільських територіальних громад, їх в області 20, щоб «підтягнути» працівників у вивченні ІТ-технологій, законодавчої нормативно-правової бази, бібліотечних інструкцій. Зазвичай до зустрічей організатори запрошують і керівників структурних підрозділів у галузі культури та туризму виконавчих комітетів міських, селищних, сільських рад з метою адвокатувати інтереси бібліотек на місцях, ставити проблемні питання, аналізувати показники роботи, знаходити шляхи вирішення проблем. Щоб детально обговорити всі питання, здебільшого запрошуємо працівників бібліотек та органів місцевого самоврядування 2-3 територіальних громад.

А скільки кожного року надається бібліотекарям індивідуальних консультацій з різноманітних тем! Готовлячись до них, спеціалісти ОУНБ ім. Д.І. Чижевського звертаються до фахівців Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого, радяться з колегами з інших бібліотек. Консультації різноманітні, наприклад, за останній рік обговорювались такі теми: вилучення бібліотечного фонду закритих і виведених з мережі бібліотек (Новгородківська публічна бібліотека); санітарні норми зберігання книжкового фонду (Оситнязька сільська бібліотека); використання коштів,

отриманих за макулатуру (Великоандрусівська сільська бібліотека) і багато інших.

У Фейсбуці створено групу «Бібліотеки Кіровоградщини», в якій 298 учасників розміщують актуальні документи щодо діяльності бібліотек, цікаві публікації з досвіду роботи, посилання на заходи з підвищення фахового рівня.

Всі публічні бібліотеки області знаходяться в зоні постійної уваги головної книгозбірні через різноманітну проєктну діяльність, адже завдяки їй можна не тільки проводити інформаційну, навчальну діяльність, але й залучати позабюджетні кошти для укріплення матеріально-технічної бази. Проєктна діяльність публічних бібліотек територіальних громад є складовою частиною більш масштабних проєктів, які кущовим методом розгалужуються серед бібліотек громад, змінюючи останні для надання вже нових функцій, мотивуючи книгозбірні реалізувати власні проєкти. Адже проєкти – наша інвестиція в розвиток культурної галузі регіону.

Так, ще в 2001 році за підтримки Національного Фонду Демократії США був започаткований десятирічний проєкт «Мережа громадянської освіти» (2001-2011 роки), в рамках якого на базі публічних бібліотек області почали відкриватися інформаційно-ресурсні центри з комп'ютерною технікою, літературою з правової тематики, оплаченим інтернет-зв'язком. Працівники бібліотек області навчалися на тренінгах і семінарах, що проводилися на базі нашої бібліотеки, де заняття були побудовані за принципом навчання тренерів з метою подальшого навчання громадян регіону. Мережа громадянської освіти охопила всі територіальні центри області завдяки відкриттю на базі тодішніх районних і міських бібліотек 25 інформаційно-ресурсних центрів.

Багато корисних для професійного зростання бібліотекарів проєктів, завдяки яким на базі тренінгового центру ОУНБ ім. Д.І. Чижевського тренери головної книгозбірні навчали новітнім технологіям бібліотекарів області, були реалізовані раніше, наприклад, програма «Бібліоміст» (2009-2014 роки).

Адвокаційна складова відіграє сьогодні важливу роль у формуванні суспільної думки про роль бібліотек в регіоні і необхідності їх підтримки. Так, завдяки проєкту «Жіноче лідерство як ресурс успішного розвитку громад» (2021 рік), що реалізовувався за підтримки Українського жіночого фонду, тренери-бібліотекарки ОУНБ ім. Д.І. Чижевського провели для жінок 14 територіальних громад Кіровоградщини низку інформаційних сесій з медіаграмотності, електронного урядування, критичного мислення, в яких взяли участь і бібліотекарі цих громад. Подія допомогла привернути увагу органів місцевого самоврядування на можливості, вміння, ресурси бібліотечних кадрів на місцях.

Велике значення в сучасних умовах має цифрова освіта, особливо для бібліотечних фахівців. Отже, ще одним доказом важливості навчання бібліотечних кадрів в регіоні став проєкт «Розвиток спроможності бібліотек –

хабів цифрової освіти» (2022-2023) Міністерства цифрової трансформації та ВГО Українська бібліотечна асоціація за грантової підтримки від Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та Уряду Швеції, в рамках якого на базі регіонального тренінгового центру обласної книгозбірні тренерки (працівники ОУНБ ім. Д.І. Чижевського) організували та провели п'ятиденні онлайн інформаційно-тренінгові навчання з цифрової грамотності для координаторів бібліотек-хабів цифрової освіти у Кіровоградській області. На сьогодні в бібліотеках області створено 105 бібліотек-хабів цифрової освіти, і їх кількість щорічно зростає.

Наразі головна книгозбірня області втілює найпотужніший проєкт, що суттєво вплинув на матеріальну-технічну базу бібліотек регіону, – комплексний проєкт Благодійного фонду «Безпечне майбутнє» та Програми Дитячого фонду ООН UNICEF «Швидке реагування для підтримки дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни в Україні», завдяки якому створені та діють 13 дитячих точок «Спільно» та 25 Батьківських клубів.

З метою якісного надання бібліотечних послуг користувачам, проведення цікавих заходів під час засідань клубів, соціалізації внутрішньо переміщених осіб для бібліотекарів були проведені семінари-тренінги «Про організацію роботи батьківських клубів у публічних бібліотеках області». В рамках проєкту бібліотеки отримали комплекти дитячих книжок, ноутбуки, набори різноманітних ігор, канцтовари та термопоти для проведення заходів, меблі. Потужна підтримка для бібліотек регіону!

Отже, методично й адвокаційно підтримуючи бібліотеки регіону, фахівці ОУНБ ім. Д.І. Чижевського очікують ефективних трансформаційних змін закладів та їх прагнення стати лідерами, друзями й партнерами для жителів своїх громад.

Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек територіальних громад Кіровоградської області

Олена Кісельова,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сьогодні ми живемо у непрості часи, коли кожен робить свій внесок у спільну справу. Бібліотеки, як осередки знань, культури та освіти, також відіграють важливу роль на шляху до спільної перемоги. І ця перемога не обмежується лише зовнішніми викликами – це перемога духу, наукових досягнень, збереження і примноження нашої культурної спадщини.

Бібліотеки завжди були джерелом сили для суспільства, особливо в періоди випробувань. Вони об'єднують людей, дають їм доступ до знань і допомагають зберігати віру в краще майбутнє; виступають осередками підтримки, які виконують функції: освіти і просвітництва, інформаційної безпеки та боротьби з дезінформацією, збереження національної пам'яті та культурної спадщини, психологічної та соціальної підтримки, волонтерських та громадських ініціатив тощо. У кризових ситуаціях бібліотеки стають не просто місцем збереження знань, а важливим ресурсом для кожного, хто шукає шляхи саморозвитку та подолання викликів. Саме читання в цей час стає тим інструментом, який дозволяє людині не лише отримувати нову інформацію, але й формувати власну думку, навчитися критично аналізувати події та знаходити практичне застосування знанням у повсякденному житті. Популяризація читання, доступ до якісної літератури, організація освітніх програм і тематичних заходів – усе це допомагає людині бути підготовленою до життєвих викликів, що постають у кризових ситуаціях. З метою формування звички та потреби в читанні як обов'язкового компонента життєвої стратегії громадян, поліпшення читацької грамотності та сприяння розвитку людського потенціалу у березні 2023 року уряд України схвалив операційний план реалізації Стратегії розвитку читання на 2023-2025 роки.

В рамках [Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія»](#) бібліотеки мають сфокусувати увагу на просуванні читання та формуванні читацьких звичок громадян різних вікових категорій та соціальних груп (<https://ips.ligazakon.net/document/KR230190?an=16>); впровадити різноманітні ініціативи, програми та послуги, які сприятимуть розвитку культури читання та підвищенню рівня доступу до літератури. Нижче наводимо ключові аспекти реалізації стратегії читання:

- оцінка потреб та визначення цілей: *аналіз аудиторії* (розуміння демографічних та соціальних характеристик користувачів бібліотеки, їхніх інтересів та потреб у читанні); *визначення цілей* (встановлення чітких цілей для розвитку культури читання, наприклад, підвищення рівня читацької активності, залучення нових читачів або розширення жанрового різноманіття);
- актуалізація фондів: закупівля нових видань, які відповідають інтересам різних груп користувачів, включаючи сучасні бестселери, класичну літературу, спеціалізовані видання та електронні книги; *забезпечення жанрової різноманітності літератури* (поповнення фонду книгами різних жанрів та мов, щоб задовольнити різні інтереси та потреби користувачів);
- читання для всіх вікових груп: *програми для дітей* (організація читальних годин, конкурсів для дітей, літературних майстерень, що сприяють розвитку навичок читання з раннього віку); *програми для підлітків* (організація книжкових клубів, літературних вечорів, квестів та інших активностей, що зацікавлюють підлітків); *програми*

для дорослих (організація читацьких груп, обговорень книг, лекцій та презентацій авторів тощо);

- освітні та культурні ініціативи: *літературні події* (проведення онлайн зустрічей з авторами, презентацій книг, літературних фестивалів та інших культурних заходів); *тренінги та майстер-класи* (організація навчальних програм з розвитку читацьких навичок, критичного мислення, писемності тощо);
- просування читання: *маркетинг і реклама* (розробка рекламних кампаній для популяризації читання, використання соціальних медіа, вебсайтів бібліотек та інших каналів зв'язку); *співпраця з медіа* (залучення місцевих ЗМІ для висвітлення бібліотечних заходів та читацьких ініціатив);
- технологічні рішення: *електронні ресурси* (розширення доступу до електронних книг, аудіокниг, онлайн-журналів і баз даних); *інтерактивні платформи* (використання мобільних додатків і вебплатформ для легкого доступу до книг і читання в цифровому форматі);
- залучення громади та партнерство: *взаємодія з місцевими організаціями* (співпраця з освітніми установами, культурними організаціями та бізнесом для реалізації спільних проєктів та програм); *волонтерська діяльність* (залучення волонтерів для організації читацьких заходів та підтримки програм бібліотеки);
- моніторинг і оцінка: *збір даних* (регулярний моніторинг результатів проведених заходів і програм, аналіз відгуків користувачів та статистики); *оцінка ефективності* (оцінка досягнення поставлених цілей, коригування стратегії на основі отриманих результатів та зворотного зв'язку).

Впровадження такої стратегії допоможе не лише залучити більше користувачів до бібліотеки, а й сприятиме розвитку культури читання в суспільстві, підвищуючи загальний рівень освіти та інформаційної грамотності.

Новою суспільною нормою в Україні стала безбар'єрність (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10>). З початком війни ця проблема набула актуальності, як ніколи, адже тисячі українців через бойові дії отримали травми і зараз вчаться жити в незвичній для себе реальності. Створення безбар'єрного середовища в бібліотеці – це важлива задача, оскільки бібліотеки мають бути доступними для всіх груп населення, включаючи осіб із різними видами обмежень та особливими потребами. Бібліотеки мають виконувати нові соціальні функції у відповідь на запити суспільства та громад.

Для забезпечення безбар'єрності в бібліотеках важливо враховувати такі аспекти: фізичний доступ (наявність пандусів, ліфтів, широких дверних прорізів, зручних проходів для людей в інвалідних візках, обладнаних санітарних вузлів тощо); інформаційний доступ (можливість отримання

інформації через різні формати, включаючи аудіокниги, книги зі збільшеним шрифтом, електронні версії для людей з вадами зору або слуху); технологічна доступність (наявність комп'ютерів з доступом до інтернету, програм для людей з обмеженими можливостями (екранні читачі, спеціальні клавіатури); інклюзивні програми (організація заходів та програм, які враховують потреби різних груп населення); мовна доступність (можливість надання допомоги при перекладі або доступу до інтернаціональних ресурсів, матеріали різними мовами для інклюзивності мовних меншин); фахівці (підготовлений персонал, який розуміє потреби людей з інвалідністю та може надати необхідну допомогу). Саме за таких умов бібліотеки створюють середовище, де кожен може вільно користуватися ресурсами та брати участь у культурному житті.

Організувати свою роботу відповідно до законодавства та нормативів у сфері безбар'єрності допоможуть методичні рекомендації (https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf?fbclid=IwY2xjawFU1T1leHRuA2FlbQIxMAABHZQbn7UwnZ5Z2LtzB7Q25TW9U4VwTd9qB1Bz68ODGrLU8I3I7kRTEgwiMg_aem_CgVofySmz2VrnR8KD_Y4dA), розроблені провідними фахівцями Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого на основі міжнародно-правових актів, вітчизняного законодавства, нормативних документів, практики роботи.

«Уже давно для всіх свідомих людей – принаймні у вільному світі – аксіомою є те, що людське життя важливе. Настав час зробити аксіомою й те, що важлива і його якість. А ментальне здоров'я – основа цієї якості», – зазначила перша леді Олена Зеленська, ініціаторка Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?».

Ініціатива першої леді Олени Зеленської спрямована на розбудову якісної системи надання послуг у сфері психосоціальної підтримки та розвиток культури піклування про ментальне здоров'я. Ментальне здоров'я – це не лише відсутність розладів, а й внутрішні ресурси для того, аби активно жити, реалізувати свої здібності, працювати, піклуватися про інших, пам'ятаючи й про себе. Детальніше дізнатися про ініціативу можна за посиланням <https://howareu.com/materials/shcho-take-mentalne-zdorovia>.

Публічні бібліотеки мають активно долучитися до цієї програми, підтримувати психічне здоров'я відвідувачів – мешканців своїх громад через різноманітні послуги та ініціативи, які сприятимуть їх емоційному благополуччю.

Забезпечити відвідувачам можливість відійти від стресу та метушні щоденного життя допоможуть тихі зони для релаксації, де читачі можуть відпочити, розслабитися або почитати в тиші.

Використання книг для терапії вже давно визнано ефективним методом покращення психічного стану. Спеціально підібрані книги з фондів бібліотек можуть допомогти читачу краще зрозуміти свої емоції, вирішити внутрішні конфлікти або просто відволіктися від проблем. До бібліотеки можна залучати професійних психологів, психотерапевтів та інших фахівців, які порекомендують літературу відповідно до індивідуальних потреб, розкажуть

про аспекти ментального здоров'я, дадуть поради щодо боротьби зі стресом, тривогою або іншими проблемами.

Ефективним способом зняття стресу є творчість. Арт-терапія, майстер-класи з малювання, аплікації, ліплення або інших видів мистецтва, допомагають людям виразити свої емоції та почуття, що позитивно впливає на ментальне здоров'я.

Знизити рівень тривожності та стресу, зосередитися на теперішньому моменті допоможуть заняття йогою, майндфулнесом та медитацією (<https://www.bsmu.edu.ua/blog/mindfulness-podolaj-tryvogu-samotuzhky>). Бібліотеки все частіше пропонують такі заходи як частину своїх програм для громади, оскільки вони допомагають відвідувачам впоратися зі стресом, тривогою та загальним емоційним навантаженням. Заняття йогою спрямовані на зняття фізичної напруги, поліпшення гнучкості та концентрації. Вони допомагають учасникам заспокоїти розум і відновити внутрішній баланс. Заняття зазвичай проходять у груповому форматі під керівництвом сертифікованого інструктора. Бібліотеки можуть надавати необхідний простір та інколи необхідне спорядження (килими для йоги). Такий релакс допомагає знизити рівень стресу, покращує сон, стимулює уважність, сприяє кращому усвідомленню свого тіла та ментального стану.

Концепція майндфулнес або практика усвідомленості, полягає в тому, щоб навчитися бути повністю присутнім у моменті. Це особливо корисно для тих, хто страждає від тривожних станів, неконтрольованих дій і, зрештою, поганих звичок.

Одним із популярних способів покращення ментального здоров'я є організація клубів за інтересами, які можуть стати місцем для соціальної взаємодії, самовираження та підтримки. Участь у літературних об'єднаннях, клубах рукоділля чи медитації дозволяє розвивати нові здібності, насолоджуючись процесом навчання, знаходити однодумців; допомагає підвищити впевненість у собі, зменшити відчуття самотності та ізоляції.

Позитивно сприймається створення волонтерських програм, в рамках яких відвідувачі можуть брати участь у заходах на підтримку громади, взаємодіючи з іншими людьми. Соціальні зв'язки відіграють важливу роль у підтримці ментального здоров'я, а відчуття причетності до спільноти може бути особливо корисним для людей, які страждають від самотності.

Бібліотеки мають забезпечити доступність до різних електронних ресурсів, вебінарів та курсів, присвячених темі ментального здоров'я для всіх користувачів, включаючи людей з обмеженими можливостями.

Таким чином, публічні бібліотеки мають здійснити комплексну підтримку програми ментального здоров'я, створюючи безпечне середовище для навчання, відпочинку та саморозвитку.

Ще більшого значення в період війни набуває Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» від 17.07.2019 № 596-р. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#>). Втілення стратегії покликане створити умови, за яких українська мова буде

повністю інтегрована в суспільне життя країни, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню національної ідентичності та державності України.

Основні бібліотечні заходи, спрямовані на реалізацію цієї стратегії, можуть включати: організацію тематичних виставок та презентацій української літератури, зокрема творів класиків, а також сучасних авторів, які мають значення для розвитку української мови і культури; літературних вечорів, конкурсів та зустрічей з українськими митцями, а також конкурсів читання та письма українською мовою, що популяризують культуру читання та написання творів рідною мовою серед молоді та дорослих; проведення мовних курсів та клубів української мови для різних категорій населення, включаючи дітей, молодь, людей похилого віку, а також представників національних меншин, які бажають вдосконалити знання мови; проведення інформаційних кампаній та лекцій про важливість і значення української мови як державної, її історію та перспективи розвитку. Цифровізація бібліотечних фондів дає можливість створювати електронні ресурси українською мовою – електронні бібліотеки та архіви, що дозволяє громадянам отримати доступ до книг, документів та інших матеріалів онлайн; партнерство з освітніми установами та громадськими осередками сприяє організації заходів з вивчення та популяризації української мови тощо.

Одним із основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам є утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян. Розвиток національної свідомості суспільства має відбуватися в рамках заходів Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>). Бібліотеки можуть стати ключовими центрами для просування української мови та культури в суспільстві, підтримуючи як національну ідентичність, так і активну громадянську позицію серед населення.

Проведення лекцій, семінарів та майстер-класів, присвячених історії України, видатним особистостям, важливим державним подіям; зустрічей, презентацій книг українських авторів, присвячених національній культурі, історії, літературі та мистецтву; підтримка молодіжних ініціатив шляхом організації творчих майстерень та культурних проєктів, які стимулюють молодь до більш глибокого вивчення української історії та культурної спадщини; залучення молодих активістів до розвитку бібліотечних проєктів, спрямованих на зміцнення національної ідентичності; створення інтерактивних навчальних ресурсів для вивчення української мови; впровадження електронних каталогів та ресурсів українською мовою, які висвітлюють важливі аспекти національної ідентичності, сприяє утвердженню національної ідеї і формуванню патріотичних цінностей громадян, підвищує їх обізнаність про культурне багатство України.

Важливе значення для розвитку кожної окремої громади має робота бібліотек у контексті регіональних програм. Вони дозволяють бібліотекам

ефективно реагувати на локальні потреби, підтримувати культурне та освітнє життя на місцевому рівні, а також сприяти інтеграції спільнот.

На підтримку та розвиток демократичних процесів, підвищення якості інформаційного простору та стимулювання видавничої діяльності в регіоні спрямована «Комплексна програма сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидавництва у Кіровоградській області на період до 2026 року», затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради від 17 червня 2021 року № 112.

На підтримку патріотичного виховання молоді та залучення громадян до активної участі в суспільному житті спрямована «Обласна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на 2022-2027 роки», затверджена рішенням VII сесії Кіровоградської обласної ради від 30 листопада 2021 року № 190.

На підвищення туристичної привабливості регіону створена Обласна програма розвитку туризму у Кіровоградській області на 2022-2027 роки, затверджена рішенням VII сесії Кіровоградської обласної ради від 03 грудня 2021 року № 209.

Важливу роль у збереженні та розвитку одного з найважливіших елементів національної ідентичності відіграє Обласна програма розвитку та функціонування української мови у Кіровоградській області на 2022-2027 роки, затверджена рішенням VIII сесії Кіровоградської обласної ради від 23 грудня 2021 року № 216.

Регіональна програма інформатизації на 2024 та 2025 роки орієнтована на створення інноваційного простору регіону, впровадження електронного урядування, розвиток цифрових технологій і покращення адміністративних послуг, а також уведення реєстрів та інструментів електронної демократії в діяльність регіональних органів влади (<https://www.kmu.gov.ua/news/dva-rehiony-zatverdily-prohramu-informatyzatsii-priorytety-odeshchyny-ta-kirovohradshchyny-do-2025-ta-2026-rokiv>).

Дізнатися про інші програми, які діють на рівні області, ви можете, звернувшись до офіційного сайту обласної ради за посиланням <https://oblrada.kr.ua/diyuchi-oblasni-programi>.

Бібліотеки в Україні відіграють ключову роль у підтримці національного спротиву, ця робота є важливим елементом згуртованості суспільства в умовах війни та після її завершення. У подальшому таку місію потрібно здійснювати у кількох стратегічних напрямках:

- збереження історичної пам'яті: бібліотеки мають зберігати та популяризувати матеріали, що документують події війни, свідчення очевидців, культурні артефакти. Це допоможе не лише зберегти пам'ять про національний спротив, але й виховати нові покоління на прикладах патріотизму та героїзму;
- впровадження освітніх програм: бібліотеки мають впроваджувати програми з медіаграмотності, історичної освіти та критичного мислення, щоб протидіяти дезінформації та пропаганді. Це

забезпечить краще розуміння громадянами складних політичних і соціальних процесів, що відбуваються в країні та за її межами;

- підтримка громадських ініціатив: бібліотеки можуть залишатися місцями збору та координації гуманітарної допомоги, організації волонтерських заходів, а також надавати простір для проведення тренінгів, курсів, зустрічей активістів та волонтерів. Вони можуть бути інформаційними хабами, де громадяни отримують доступ до важливої інформації та ресурсів;
- психологічна та культурна реабілітація: важливою функцією бібліотек є організація культурних заходів, книжкових клубів, творчих майстерень, що допоможуть людям долати психологічні труднощі, спричинені війною. Це місце, де люди можуть знайти розраду та емоційну підтримку через літературу, мистецтво та спілкування;
- розвиток цифрових бібліотек: підтримка та розвиток онлайн-бібліотек дозволить зберегти доступ до знань і культури навіть у найважчих умовах. Це також відкриває можливості для розширення міжнародного співробітництва та обміну досвідом з іншими країнами;
- посилення міжнародних зв'язків: бібліотеки можуть стати платформою для розвитку міжнародних зв'язків, культурного обміну та інформування міжнародної спільноти про події в Україні. Це сприятиме зміцненню міжнародної підтримки і солідарності з українським народом.

Продовження діяльності бібліотек у цих напрямках зміцнюватиме суспільство, допомагатиме у відбудові країни та сприятиме розвитку громадянської активності.

Під час підготовки планів роботи бібліотек на 2025 рік слід врахувати, що ЮНЕСКО обрав світовою столицею книги бразильське місто Ріо-де-Жанейро; культурними столицями стануть міста [Нова Горица](#) (Словенія) / [Гориція](#) (Італія) (спільна заявка), [Хемніц](#) (Німеччина); статус молодіжної столиці Європи здобуло місто Львів (Україна).

Міжнародні десятиліття ООН

2016-2025 рр. – Десятиріччя дій Організації Об'єднаних Націй з проблем харчування;

2018-2028 рр. – Міжнародне десятиріччя дій «Вода для сталого розвитку»;

2019-2028 рр. – Десятиріччя миру в пам'ять про Нельсона Манделу;

2019-2028 рр. – Десятиріччя сімейних фермерських господарств;

2021-2030 рр. – Друге Десятиріччя дій з безпеки дорожнього руху;

2021-2030 рр. – Десятиріччя здорового старіння;

2021-2030 рр. – Десятиріччя з відновлення екосистем;

2021-2030 рр. – Десятиріччя науки про океан в інтересах сталого розвитку;

2022-2032 рр. – Міжнародне десятиріччя мов корінних народів;

2025-2034 рр. – Десятиріччя дій для наук про кріосферу;

[2025](#) – Міжнародний рік миру та довіри;

2025 – [Міжнародний рік збереження льодовиків](#);

2025 – [Міжнародний рік кооперативів](#).

Зорієнтуватись при плануванні на міжнародні дати, пам'ятні дати історії, літератури та мистецтва України допоможуть матеріали Українського інституту національної пам'яті (<https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2025-rik>).

Допоміжним інструментом у плануванні заходів, пов'язаних з історичними та культурними подіями регіону, стане календар пам'ятних та знаменних дат Кіровоградщини на 2025 рік (<https://library.kr.ua/calendardat/cal2025/>).

Відомості про книги-ювіляри різних епох і континентів, жанрів і мов, а також перелік періодичних видань України, які святкують ювілеї наступного, 2025 року, детальніше можна дізнатися за посиланням: <https://bibliokids-mrpl.com.ua/images/2024/09/2025D.pdf>.

Варто наголосити на важливості підтримувати й удосконалювати професійні навички бібліотекарів, передбачити їх участь у навчальних семінарах, тренінгах, конференціях, а також обмінах досвідом із колегами. Важливим складником професійного розвитку бібліотечних фахівців є освоєння нових інформаційних технологій, маркетингових стратегій для просування бібліотек, а також розвиток лідерських та комунікативних навичок.

Бібліотекарі мають більше уваги приділяти перегляду періодичних видань, які публікують матеріали щодо підвищення кваліфікації: «Бібліотечна планета», «Бібліотечний форум: історія, теорія і практика», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Бібліотечний вісник», «Вісник Книжкової палати», «Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв» та інші.

Оновлювати літературознавчі компетенції пропонуємо на блогах: <https://litgazeta.com.ua/>; <https://litakcent.online/>; <https://chytomo.com/>; <https://www.barabooka.com.ua/>; <https://blog.yakaboo.ua/> тощо.

Дотримання Норм тривалості робочого часу на 2025 рік допоможе у роботі і стане надійним помічником.

При 40-годинному робочому тижні (з урахуванням роботи у святкові дні) норма робочого часу на 2025 рік становить 2088 годин. Щорічна відпустка складає 24 робочі дні, тобто 192 години, на які робота не планується, тому робочий час для планування роботи на 2025 рік на одного працівника – 1896 годин. На період дії воєнного стану застосовуються Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX та Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. Відповідно до Закону України «Про затвердження Указу Президента України

«Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 12 серпня 2024 року № 3891-IX воєнний стан в Україні продовжений ще на 90 діб – до 9 листопада 2024 року. Норми Закону № 2136 мають пріоритет над Кодексом законів про працю України. Згідно із положеннями ч. 6. ст. 6 Закону України № 2136 не застосовуються норми ст. 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), ч. 3-5 ст. 67 (перенесення вихідного дня, що збігається зі святковим чи неробочим...), ст. 71-73 (святкові і неробочі дні) КЗпП. У зв'язку зі встановленням воєнного стану в Україні робота проводиться у святкові дні або може бути відміненою у разі його скасування, тому розрахунок робочого часу носить суто рекомендаційний характер, рішення про зміну графіку роботи, перенесення вихідних та робочих днів прийматиме безпосередньо роботодавець та адміністрація бібліотеки.

Усе передбачити і запланувати у цей важкий і мінливий час неможливо. Тож раджу для реагування на виклики, які приносить нам кожен наступний день, залишати резерв робочого часу для поточного допланування та корегування роботи.

На шляху до перемоги ми маємо пам'ятати, що знання – це наша сила. Бібліотеки продовжують бути важливим елементом суспільного життя, допомагаючи нам залишатися сильними, освіченими і готовими до нових викликів.

Бібліотеки продовжать рухатися вперед, оновлювати фонди, впроваджувати інноваційні послуги і підтримувати нашу країну на шляху до спільної мети. Віра в Перемогу й знання, які ми здобуваємо, – це наші найцінніші ресурси.

Разом – до Перемоги!

Використані джерела:

Календар пам'ятних та знаменних дат Кіровоградщини на 2025 рік – Режим доступу: <https://library.kr.ua/calendardat/cal2025/> (дата звернення: 16.10.2024).

Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці / підг. Н. Розколупа ; Нац. Б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Режим доступу: <https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf> (дата звернення: 16.10.2024).

Норма робочого часу – 2025 - Режим доступу: <https://buhplatforma.com.ua/article/17494-normi-trivalosti-robochogo-chasu-2025#ancex0> (дата звернення: 16.10.2024).

Пам'ятні дати, які відзначаються у 2025 році на державному рівні, визначені постановою Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024-2025 роках». – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normatyvna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2025-rik> (дата звернення: 16.10.2024).

Перелік обласних програм, затверджених обласною радою, станом на 01.09.2024 року – Режим доступу: <https://oblrada.kr.ua/diyuchi-oblasni-programi> (дата звернення: 16.10.2024).

Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#n10> (дата звернення: 16.10.2024).

Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#> (дата звернення: 16.10.2024).

Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190-р. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/KR230190?an=16> (дата звернення: 16.10.2024).

Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-strategii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322> (дата звернення: 16.10.2024).

Славетний книжчин ювілей : книги-ювіляри 2025 [Текст] : інформ. матеріали / Комун. закл. культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» (Україна) ; уклад. Н. В. Корабльова. – [Б. м.], 2024. – 21 с. – Режим доступу: <https://library.kr.ua/calendardat/cal2025/> (дата звернення: 16.10.2024).

Ти як? Що таке ментальне здоров'я та як його покращувати? – Режим доступу: <https://howareu.com/materials/shcho-take-mentalne-zdorovia> (дата звернення: 16.10.2024).

Mindfulness – подолай тривогу самотужки. – Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/mindfulness-podolaj-tryvogu-samotuzhky> (дата звернення: 16.10.2024).

Популяризація літератури про рідний край та краєзнавча діяльність бібліотек територіальних громад

(за матеріалами аналітичних звітів за 2023 рік)

*Тетяна Колечкіна,
завідувач відділу краєзнавства
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського*

Публічним бібліотекам для того, щоб вижити сьогодні, потрібно відповідати вимогам часу і потребам громади. Бути корисними і цікавими населенню свого міста чи селища, стати більш відкритими і дружніми, запропонувати населенню нові послуги, подати нові ідеї громадській спільноті, залучити до співпраці громадян різних вікових категорій на благо самих же жителів – головне завдання публічних бібліотек.

Робота з громадою і на благо громади майже завжди пов'язана з краєзнавством. Традиційні форми краєзнавчої роботи публічних бібліотек під впливом часу мають змінюватися, ставати більш яскравими і ефективними, наближеними до жителів і завжди проводитися за участю населення.

За матеріалами аналітичних звітів публічних бібліотек територіальних громад Кіровоградської області за 2023 рік розглянемо досвід з розширення уявлень бібліотекарів про краєзнавчу роботу та наведемо приклади сучасних традиційних та нетрадиційних форм роботи.

Краєзнавча діяльність – це та робота, яка надає публічним бібліотекам місцевого колориту, регіональної специфіки, самобутності.

Ефективності, системності краєзнавчій роботі додають цільові краєзнавчі міні-програми, проекти та акції. Звертаю увагу на приклади міні-програм та проєктів з краєзнавства, які сприяють популяризації краєзнавчих знань, набувають нового змісту та дають змогу сконцентрувати наявні ресурси бібліотек і творчі можливості бібліотечних колективів, направити їх на виконання основної мети та завдань.

У Новоукраїнській центральній бібліотеці в рамках проєкту «Моя земля – початок України» презентовано власний бібліотечний проєкт «Новоукраїнщина від А до Я. Відомі земляки». Він знайомить з постатями відомих земляків громадсько-політичного, військового, культурно-мистецького середовища, які зробили вагомий внесок у розвиток українського державотворення. Це майже невідомі учнівській молоді імена – Василь Недайкаша і Фотій Мелешко, Іван Похитонов і Феодосій Козачинський, Юрій Дмитренко і Григорій Гусейнов, Поліна Страшнова і Раїса Сергієнко, Петро Козловський і Віталій Либа, Фанні Зборовська і Лариса Шавініна.

У Благовіщенській міській публічній бібліотеці діє проєкт «Багата талантами Благовіщенська земля» – з пошуку та підтримки творчих особистостей-земляків (письменників, поетів, художників, майстрів народної творчості) та популяризації їх творчості шляхом проведення інформаційно-просвітницької роботи; залучення молоді до творчої діяльності; пропагування різних напрямків мистецтва, збереження культурної спадщини. В рамках

цього проєкту проходять різноманітні зустрічі з творчими людьми, організовуються виставки художніх робіт, літературно-музичні вечори: краєзнавчий вернісаж «Мій рідний край, де серця тиха пристань» (Сабатинівська, Шамраївська бібліотечні філії), краєзнавчий круїз «Наш край – історії скарбниці» (Йосипівська, Кам'янокриничанська бібліотечні філії).

Гайворонська міська публічна бібліотека долучилася до культурно-мистецької акції «Паротяги мчать до Перемоги», організованої за ініціативи Укрзалізниці та Гайворонської міської ради. Акцію проводили з метою збереження та популяризації історичної спадщини українських залізниць, розвитку легендарної Гайворонської вузькоколійки та туристичного потенціалу краю.

У попереднє десятиріччя відбулося переосмислення основних напрямів краєзнавчої роботи з метою відродження національної духовної культури, відновлення історичної пам'яті народу. Сприяє цьому і пошукова робота бібліотек. Так, бібліотеки Помічнянської міської територіальної громади працюють над постійним поповненням новими матеріалами тек з краєзнавства: «Людина праці», «Помічна: минуле і сьогодення», «Цвіт нашого краю» та інших.

Бібліотеки Рівнянської територіальної громади (ТГ) пропонують користувачам інформаційні стенди про різноманітні події громади: від історії вулиць до історії фестивалів.

«Центральна бібліотека» смт Приютівка веде альбом «Історія бібліотеки», де збирає й систематизує відео, фото та друковані матеріали.

Важливим джерелом поповнення фонду є краєзнавчі розвідки, інформаційні листки, пам'ятки читачу, історико-краєзнавчі та бібліографічні нариси.

Новацією бібліотекарів стає такий напрямок краєзнавчо-бібліотечної роботи, як бібліотечно-краєзнавчий туризм: розробка туристських маршрутів рідним містом, їх популяризація з використанням новітніх технологій, інтернету, мультимедійного обладнання; забезпечення інформаційної підтримки та допомоги громадським краєзнавчим об'єднанням у розробці нових маршрутів.

Організація і проведення краєзнавчо-туристичних заходів – один із найголовніших напрямків роботи.

Мета бібліотечно-краєзнавчого туризму – аутентичне відновлення культурної спадщини під гаслом «Від краєзнавства до краєлюбства». Краєзнавчо-туристська діяльність охоплює одразу три складові: оздоровчу, виховну, пізнавальну, що сприяє гармонійному розвитку особистості.

Історія села, робота підприємств, життя людей – все це висвітлюється під час екскурсій для молоді та гостей Олександрівської центральної бібліотеки. У фейсбуці ведеться цикл «Моє село – Михайлівка моя» з різними віртуальними зупинками: «Історія поштового відділення», «Дорога в світ – залізниця», «Від артілі до СТОВ». Для земляків представлено статтю-спогад «Кам'яний Яр. Про село, якого вже немає». Користувачам бібліотеки пропонується літній краєзнавчий круїз: спочатку travelcamp «Україна – це я,

Україна – батьківщина моя» до обласного краєзнавчого музею, потім до музею селища Олександрівка «Знай свій рідний край», година спілкування «Гомонять історії сторінки про...» у світлиці історії «Оберіг вічності», яка працює при Михайлівській філії. Світлиця історії «Оберіг вічності» – це збирання відомостей про односельчан та розвиток села. Пропонуються також краєзнавчі екскурсії: фотоекскурсія «Краю мій – гордість моя», «Моє Несваткове – земля моєї долі». У Ставидлянській філії Олександрівської центральної бібліотеки працює Країна Краєзнавця «Краю мій, гордість моя!». Бібліотекарі розробляють нові туристичні маршрути, щоб показати неповторність краєвидів села Ставидла: «Заповідні зони навколо Ставидел», «Водна жилка нашого села».

Світловодська міська централізована бібліотечна система (бібліотека-філія № 3) пропонує відвідувачам туристичну відеогодину «Світловодський край – для туристів рай».

Отже, віртуальні краєзнавчі екскурсії є культурно-масовими заходами, а не тільки інформаційними продуктами, призначеними для розміщення в інтернеті. Презентації до віртуальних екскурсій можуть бути викладені у вільному доступі в інтернеті на ресурсі Calameo, що дасть змогу учасникам екскурсії докладніше переглянути підібрані фотоматеріали у зручний для них час.

Знайомству з історією рідного краю, його культурою допомагають Дні краєзнавства (Всеукраїнський день краєзнавства – 28 травня), літературно-краєзнавчі подорожі, заняття клубів та любительських об'єднань, в яких проходять зустрічі з видатними земляками, краєзнавцями.

Особливе місце в краєзнавчій роботі відводиться героїчним сторінкам історії нашого краю. Протягом року в бібліотеках Новоукраїнської ТГ функціонували постійні куточки: «Кіровоградщина – перлина степу», «Новоукраїнка: історія і сьогодення», «Широкий світ малої батьківщини», «Перлина степу – Новоукраїнщина».

Для юних краєзнавців фахівчиня Верблюзької сільської бібліотеки-філії Новгородківської громади провела краєзнавчий уїк-енд «Ти в серці вічна і єдина, моя маленька батьківщина». Діти відвідали народний музей історії села та історичні місця села Верблюжка, познайомилися з давньою та сучасною історією нашого краю, легендами села та музейними експозиціями. Для користувачів Митрофанівської сільської бібліотеки-філії цієї ж громади було проведено краєзнавчу хвилинку «Край, в якому хочеться жити».

Фахівці Новопраської публічної бібліотеки для вихованців КЗ «Новопраська спеціальна школа КОР» підготували захопливу історію виникнення Нової Праги, розповіли цікаві факти про минуле селища, про видатних людей, які здійснили важливі відкриття у своєму краї.

Зазначу, що творчість бібліотекаря – це запровадження нових ідей. Тож до вашої уваги нетрадиційні назви краєзнавчих заходів та інноваційні, оригінальні форми.

У бібліотеках Олександрівської ТГ відбулись такі заходи: літературно-краєзнавчий квест «Мій рідний край: прадавній і сучасний»; краєзнавча студія

«Славетний український патріот» – розповідь про письменника-земляка Василя Мошуренка та його творчість; етно-краєзнавча година «Розумівка моя, оспівана у піснях»; екскурс-експозиція «Вишиванки моєї бабусі», краєзнавча подорож «Розумівськими шляхами» – для найменших членів клубу «Краєзнавець», де малеча у казковій формі прослухала легенди про села Розумівку та Миколаївку.

Оригінальні назви заходів бібліотек Новомиргородської громади: виставка-панорама «Мій рідний край – то серця рідна пристань», краєзнавчі читання «Сузір'я митців нашого краю», відеопрезентація «Видатні особистості нашого краю», краєзнавча мандрівка «З народного напившись джерела» (центральна публічна бібліотека), виставково-етнографічний нарис «Немає переводу добрим звичаям народу» (Капітанівська сільська бібліотека), народознавча світлиця «Письменники рідного краю дарують нам творів розмай» (Канізька сільська бібліотека), народознавча мозаїка «Квітни, мій краю» (Йосипівська сільська бібліотека).

Один із основних напрямків краєзнавчої роботи – виставкова діяльність. Зверніть увагу, що сучасні виставки мають дозволяти читачам не тільки пасивно спостерігати, але й бути активними учасниками заходу. Саме такими є виставка-панорама «Мій рідний край – то серця рідна пристань» (Новомиргородська центральна публічна бібліотека); «Золотий край степової Еллади», «Святе і рідне місто Помічна», «У вогні палала рідна сторона» (Центральна бібліотека виконавчого комітету Помічнянської міської ради); історико-краєзнавча виставка «Світ не пізнаєш, не вивчивши свого краю» (Братолюбівський філіал КЗ «Добровеличківська центральна публічна бібліотека»); етнографічна виставка «Краю мій, земле моя» (Дружелюбівський філіал КЗ «Добровеличківська центральна публічна бібліотека»); виставка-репортаж «Краса поетичного слова» (Липнязький філіал КЗ «Добровеличківська центральна публічна бібліотека»).

Презентації книг земляків

Для бібліотекарів завжди свято і радість, коли в світ виходить нова книга, тим паче книга наших земляків.

У Центральній міській бібліотеці імені В. Панченка міської централізованої бібліотечної системи (МЦБС) Кропивницької міської територіальної громади відбулася низка презентацій кропивницьких авторів: «Солодко, токсично, туманно» Вікторії Шкабой, «Вполювати пересмішника» Кирила Поліщука, творча зустріч з письменницею і волонтеркою Людмилою Охріменко. У бібліотеці-філії № 16 відбулася зустріч з молодим поетом Станіславом Новицьким, який представив добірку своїх нових видань. До 70-річчя земляка-літературознавця Леоніда Куценка відбувся вечір-портрет «Закоханий у світ» (бібліотека-філія № 2).

До Дня пам'яті героїв Крут земляк і краєзнавець Сергій Мілютін презентував відвідувачам Новоукраїнської центральної бібліотеки власні дослідження та напрацювання з історії становлення української державності – книгу «Борці за українську державність». Присутні познайомилися з

історією однієї з найвідоміших подій Української революції 1917-1921 рр. – битвою під Крутами, міфами, які існують навколо неї. У Захарівській філії Новоукраїнської ЦБ провели презентацію книги місцевої авторки Віолети Кравченко «Вірші обпалені війною».

У Цвітненській філії Олександрівської центральної бібліотеки відбулася презентація творчості поетеси-землячки В. Андрущенко «Спинися мить, пророча і натхненна».

У бібліотеках Олександрійської територіальної громади пройшли творчі зустрічі з авторами 4-го та 5-го випусків літературно-мистецького альманаху «Олександрійський маяк», засновниця і головна редакторка яких – молода і талановита місцева письменниця Аліна Шевченко. Також відбулись презентація книги журналіста, письменника-земляка Сергія Полуляха «Кровообіг» та літературна зустріч з олександрійкою Мариною Третяк. Цікавою була і творча зустріч з поетесою Наталією Фесенко «Світ для небайдужих людей».

У Гайворонській міській публічній бібліотеці відбулася презентація книги Олексія Павличука «Тут витеплів душею. Василь Стус і Гайворонщина» та творча зустріч із письменником Василем Горбатюком, членом Національної спілки письменників України, директором Хмельницького обласного літературного музею, дослідником життя і творчості Микити Годованця – письменник завітав до бібліотеки з нагоди його 130-ти річного ювілею.

У бібліотеці для дорослих ім. С.В. Шеврякова Голованівської селищної ради відбуваються зустрічі з творчими людьми: на зустрічі з поетесою Оленою Смертенюк «Я горда тим, що українка» авторка презентувала свою першу книгу «Крізь пекло війни».

У бібліотеках Олександрійської ТГ проходять засідання літературного ліцею «Поезія рідного краю», присвячені творчості талановитих земляків: Світлани Гутневої, Лілії Маруфі, Дмитра Урусом (Атасова), Сергія Полуляха.

Відбулися і презентації творів письменників-земляків: Аліни Шевченко, Тетяни Кукси, Євгена Желєзнякова (Приютівська територіальна громада).

У «Центральній публічній бібліотеці» Онуфріївської селищної ради презентували книги Анатолія Голобородька «Його величність – футбол» про історію футболу Онуфріївської територіальної громади, ветеранів футболу Онуфріївщини та молодих футболістів, меценатів.

У Новгородківській публічній бібліотеці діє літературний клуб «Світоч», метою якого є популяризація українського слова, творча самореалізація учасників та сприяння видавництву й поширенню творів місцевих авторів, підтримка творчої молоді. У 2023 році вийшла збірка «Все буде Україна» та відбулася її презентація.

У Добровеличківській центральній публічній бібліотеці відбулася зустріч з місцевим поетом Сергієм Скоропадом «Сповідь серця», поетесою Надією Дубограй, поетесою-землячкою, авторкою поетичних збірок «Під крилом вічності», «Я сторожую рай», «Сільські пасторалі» – Людмилою Юферовою.

Краєзнавчі заходи до Дня міста, селища

Традиційно до Дня рідного міста, селища бібліотеки завжди беруть участь у заходах.

До Дня міста у бібліотеці-філії № 5 міської централізованої бібліотечної системи (МЦБС) міста Кропивницького відбувся День краєзнавства «Відчуй, що це земля твоя». Гість заходу – письменник і краєзнавець Валентин Карпов. Користувачі бібліотеки ознайомилися із краєзнавчою експозицією «Кушівські знахідки» та фотовиставкою «Відкрий для себе рідне місто». У бібліотеці-філії для дітей № 13 до Дня міста відбулися краєзнавчі орієнтири «Родзинки рідного краю» – віртуальна мандрівка стежками дендрологічного парку «Веселі Боковеньки». Аудіорозвідку «Як звучить рідне місто» провели у бібліотеці-філії для дітей № 21: користувачі відправилися у віртуальну екскурсію містом, доповнену звучанням визначних місць – залізничного вокзалу, виробничих об'єктів, шумом очікування театральної вистави, звуком плину річки Інгул, переливами церковних дзвонів.

До Дня міста Олександрії було проведено цикл заходів: годину цікавих повідомлень «Вони прославляли наше місто» (центральна бібліотека Олександрійської міської ЦБС); історичний ланцюжок «І дорослі, і малі, знайте витoki свої» (центральна бібліотека для дітей); літературну дегустацію «Моя люба Олександрія у поетичному рядку» (бібліотека-філія № 3); краєзнавчі мандри «Чарівний світ природи – окраса і гордість рідного краю» (бібліотека-філія № 5); вуличну акцію-вікторину «Рідне місто у вулицях та обличчях» (центральна бібліотека); виставку-продаж картин місцевих художників «Фарби рідного міста» – Олександра Охупкіна, Еліни Кокошнікової, Наталії Ткаченко, Лариси Добровольської, Валентини Безкоровайної, Катерини Капканець. На виставці були представлені 40 картин із зображенням Соборної площі, будинку Піщевича, Олександрійського театру, будинку Штроберга. З нагоди відзначення 84-ї річниці утворення Кіровоградської області в Олександрійській центральній бібліотеці відбувся День інформації «Унікальні традиції Кіровоградщини». Програма заходу містила краєзнавчий дайвінг «Туристичні магніти Кіровоградщини»; краєзнавчий екскурс «Унікальні традиції Кіровоградщини».

Напередодні 253-ї річниці з дня заснування міста Новоукраїнки та 8-ї річниці утворення Новоукраїнської об'єднаної територіальної громади у центральній бібліотеці для учнів ліцею було проведено краєзнавчий екскурс «Чарівний край у центрі України». Присутні здійснили екскурс в історію міста, ознайомилися з його архітектурою, старовинними будівлями, пам'яткою архітектури – млином Вігдора Варшавського, який є одним із символів міста. Також на майданчику у центрі міста розміщувалася локація бібліотеки «Бібліодворик», де учасникам представили книжкову виставку «О, краю мій, моя колиска, ти мого серця оберіг» (з інформацією про Новоукраїнку, видатних особистостей, воїнів-земляків, які загинули, захищаючи Україну від російських окупантів). Для більш глибокого пізнання історії міста в рамках краєзнавчого проєкту «Моя земля – початок України» в центральній бібліотеці провели віртуальну краєзнавчу подорож

«Новоукраїнка: подорож у часі», слайд-подорож «Новоукраїнка: вчора, сьогодні, завтра».

У міській центральній бібліотеці Знам'янської міської ради в рамках святкування Дня міста на площі було проведено краєзнавчий віраж «Мій рідний край», вікторину «Я знаю своє місто», фотокалейдоскоп «Відгадай будівлю», майстер-клас «Листівка для рідного міста». До 80-ї річниці визволення міста Знам'янка від фашистських загарбників у бібліотеці-філії № 4 провели історичний екскурс «Полеглим в бою присвячується».

До відзначення 259-ї річниці селища Голованівськ було відкрито виставку-інформацію «З днем народження, рідне селище Голованівськ», та презентовано книгу О. Панченка «Історія мого роду».

Заходи на відзначення пам'ятних дат земляків

До 130-річчя від дня народження поета-байкаря Микити Годованця майже в усіх бібліотеках-філіях Гайворонської громади відбулась низка заходів: виставка-портрет «Сердечна мудрість байкаря» (Гайворонська міська публічна бібліотека), літературні читання «Микита Годованець – поет-байкар» (Долинівська бібліотека-філія № 7), інформ-досьє «Відомий і невідомий Микита Годованець» (Казавчинська бібліотека-філія № 8), літературна гостина «Де слово сили набиралось» (Вікнинська бібліотека-філія № 5).

До 145-річчя від дня народження відомого українського актора, режисера, земляка Івана Олександровича Мар'яненка у бібліотеках Кетрисанівської громади відбувся культурно-мистецький захід «Подвижник театрального мистецтва».

Бібліотеки Новоархангельської селищної ради провели літературний вечір «Хроніки літературного життя Василя Козаченка», присвячений 110-річчю письменника-земляка.

До 120-річчя від дня народження Юлія Мейтуса у Новоукраїнській центральній бібліотеці провели музичну акварель «Мейтус Юліан Сергійович – корифей джаз-бенду та двох національних опер» для учасників ветеранського хору «Журавка» територіального центру надання соціальних послуг. Слухачі ознайомилися з біографією композитора, його творами, прослухали пісні «Од села до села» та романс «На калині високій зозуля кує» у виконанні Ольги Мельничук.

У Новопраській публічній бібліотеці до 105-ї річниці з дня народження краєзнавця Федора Плотніра відбулася година пам'яті «Літописець українського Дикого поля».

Напередодні 135-ї річниці від дня народження Гната Юри у Підлісненській філії Олександрівської центральної бібліотеки молодь взяла участь у краєзнавчому калейдоскопі «Театральні шляхи Гната Юри».

Заходи до 105-ї річниці від дня народження Василя Сухомлинського

Всі бібліотеки територіальних громад долучилися до відзначення такої події, як 105-а річниця від дня народження видатного українського педагога, письменника, суспільного діяча Василя Сухомлинського.

У Іванковецькій сільській книгозбірні Дмитрівської територіальної громади пройшли голосні читання «Прочитай мені казку» за творами педагога, спрямовані на популяризацію книги В.О. Сухомлинського «Я розповім вам казку...».

У бібліотеках Помічнрянської міської територіальної громади організували книжкову виставку інформ-досьє «Нова доба освіти за ідеями В. Сухомлинського», провели вікторину ерудитів «Сторінками творчості В.О. Сухомлинського», підготували онлайн-огляд літератури «Його вічний слід на землі».

Фахівці бібліотек Побузької ТГ провели у місцевому парку бібліоурок «Відлуння доброти».

У бібліотеці-філії № 8 КЗ «Світловодська МЦБС» відбувся захід «Читаємо казки Василя Сухомлинського».

На честь видатного педагога у філії «Федіївська сільська бібліотека» Кетрисанівської ТГ організували конкурс дитячих малюнків за його творами, провели гру-подорож «Казковий світ Василя Сухомлинського», декламували уривки з творів знаного земляка.

В Онуфріївській центральній публічній бібліотеці річницю педагога відзначили тематичною виставкою «Всі добрі люди – одна сім'я» та літературними читаннями творів Сухомлинського.

Краєзнавство в ЗМІ та соцмережах

Бібліотеки мають активно використовувати мережеві ресурси для популяризації місцевої історії та надання бібліотечних послуг. На веб-сторінках бібліотек необхідно відображати всі аспекти бібліотечної краєзнавчої роботи та представляти її на платформі у віртуальних мережах.

На YouTube каналі Новоархангельської центральної публічної бібліотеки започаткували нові рубрики: «Літературна візитівка» та «Бібліосторі», де публікуються короткі відеоролики, що знайомлять з відомими письменниками, краєзнавцями, людьми, які прославили наш край. Такі ролики підготували до 110-річчя Натана Рибак, 70-річчя Леоніда Куценка, 110-річчя Василя Козаченка, 85-річчя Анатолія Загравенка, 70-річчя Василя Даценка.

Бібліотеки Олександрійської територіальної громади поповнюють віртуальну рубрику «Лови момент – читай краєзнавчу книгу!» та розміщують відеоролики краєзнавчої тематики «Рідне місто Олександрія – найкраще місто на землі», «Безцінні скарби Кіровоградщини»; продовжується видання «Календаря знаменних і пам'ятних дат Олександрійської громади на 2024 рік».

Бібліотеки Помічнрянської МТГ у соціальній мережі Facebook висвітлили онлайн-інформацію, спогади та документальні свідчення про геноцид єврейського народу в Новоукраїнщині; до Дня села Помічної розмістили в соцмережах інформацію про історію села, лікарні, школи, представили світлини працівників колгоспу «Мир», розповіли про розвиток культури у

різні роки, виклали онлайн-допис «Віктор Семенович Близнець – письменник-прозаїк, автор багатьох творів для дітей».

В рамках проекту «Історія однієї світлини» Червоненська бібліотека-філія № 15 Гайворонської громади створила відеоролики, присвячені жителю села Анатолію Андрійовичу Марчуку. Хашуватська бібліотека-філія № 14 цієї ж громади під час відеомандрівки «Скарби мого краю» ознайомила відвідувачів з історією села, починаючи з XIV століття.

У рубриці «Нариси з історії рідного краю» газети «Трудова слава» була представлена серія публікацій завідувачки Іскрівської сільської бібліотеки-філії КЗ «Петрівська публічна бібліотека» Тетяни Платошиної та Миколи Платошина, зокрема «Петропілля: недовга біографія мальовничого села або як зникли неперспективні села», «Друга Лелеківка (Торопівка)», «Голодомор у Петрівському районі».

Фахівці КЗ «Центральна бібліотека» Олександрівської селищної ради велику увагу приділяють підготовці відеопродукції, яку користувачі можуть переглянути в соціальних мережах. Розумівська філія Олександрівської громади підготувала відеопрезентації: «Сім чудес Розумівки», «Миколаївський заказник», «Туристична Розумівка», «Остарбайтери: жива біль – жива правда».

Бібліотекарі Івангородської філії створили відеоролик про фольклорний колектив «Берегиня», який є співочим осередком села. Краєзнавча мозаїка «Село моє Красне» та віртуальна подорож «Красносілківські краєзнавці про Красносілку в роки Другої світової війни» – це архів матеріалів, спогадів, фото учасників і очевидців війни, які були зібрані краєзнавцями (Дейнеко, Білан, Жалдак, Мельник, Коломієць). Фахівці Бірківської філії створили туристично-краєзнавчу презентацію «Стежинами села козацького» та розмістила її на сторінках фейсбуку, блогу, ютуб-каналу.

В онлайн-альманасі «Жива історія села» Новоосотської філії були представлені історичні постаті на матеріалах ювілейної серії «2023-й урожайний...» з нагоди ювілею осотянського отамана Д. Гупала та підготовлене краєзнавче онлайн-досьє «Життя отамана Чорного лісу», розміщена інформація про поетес Л. Черкас та Т. Сидорову, лідера спортивного руху М. Шишку, біолога Е. Демченка, художницю Ю. Ульянову.

Ставидлянська філія знайомить читачів з видатними уродженцями та мешканцями села, зокрема, з академіком, членом Нью-Йоркської академії наук, організатором ГО «Земляцтво Олександрівщини» В.А. Стежкою.

Соснівська філія презентувала в онлайн-форматі краєзнавчі марафони «Брама віків», «Колесо історії», «Заповідні куточки рідного краю». На сайті центральної бібліотеки представлена сторінка «Наш край» з розділами: «Олександрівка» (з інформацією про заснування селища, його історію), «Символіка нашого краю» (про прапор селища, надано його опис), «Таланти нашого краю» (містить близько 40 коротких біографій видатних людей краю), «Краєзнавчі видання» (з повними текстами 15 історико-краєзнавчих видань про Олександрівку).

Пропозиції:

- У масовій роботі та книжкових виставках використовувати «Календар пам'ятних та знаменних дат Кіровоградщини» на поточний рік (<https://library.kr.ua/calendardat>), орієнтуватися на дати та події, пов'язані з визначними діячами краю.
- Проводити заходи з місцевими краєзнавцями та письменниками.
- При плануванні враховувати 28 травня – Всеукраїнський день краєзнавства.
- У звітах виокремлювати краєзнавчу діяльність. Краєзнавчу діяльність не висвітлили взагалі такі заклади: КЗ «Бібліотека для дорослих Долинської міської ради», КЗ «Центральна публічна бібліотека» Компаніївської селищної ради, КЗ «Петрівська публічна бібліотека», бібліотеки Маловисківської ТГ, бібліотеки Суботцівської, Пантаївської, Аджамської, Соколівської центральної бібліотеки. Устинівська публічна бібліотека зазначила програму розвитку краєзнавства, але не наповнила її змістом – відсутній перелік заходів із термінами їх проведення.

Що потрібно ще зробити бібліотекарям для просування сучасної краєзнавчої роботи?

- Створити новий інтерактивний ресурс бібліотеки про бібліотечне краєзнавство з елементами зворотнього зв'язку з користувачами.
- Просувати краєзнавчі продукти та послуги (візитівка нашого краю – бібліотечні віртуальні виставки, книжково-ілюстративні виставки та краєзнавчі експозиції); створювати відеоролики та збирати матеріали в інформаційно-краєзнавчі кейси як основу краєзнавчо-екскурсійної діяльності бібліотек.

Сучасний формат краєзнавчої роботи у діяльності бібліотек передбачає популяризацію літератури, яка висвітлює сторінки історії рідного краю, його етнічні, мовні, культурні традиції, творчість його талановитих людей, допомогу користувачам у кращому пізнаванні своїх коренів, залучення до бібліотек відвідувачів та туристів.

Новацією є такий напрямок краєзнавчої бібліотечної роботи, як бібліотечно-краєзнавчий туризм: розробка туристських маршрутів рідним містом, їх популяризація з використанням новітніх технологій, інтернету, мультимедійного обладнання; забезпечення інформаційної підтримки та допомоги громадським краєзнавчим об'єднанням у розробці нових маршрутів, зокрема в екологічному, історичному, меморіально-мистецькому спектрі.

Кожна подорож – це нові враження, знаходження нового у знайомому, знайомого у новому, проникнення у світ прекрасного. Бібліотекар може інформувати користувачів про нові надходження, створювати бібліографічні покажчики та допомагати віднайти певну інформацію за певною темою. За підтримки та співпраці з туристичними спільнотами та краєзнавчими спілками, клубами бібліотекарі стають помічниками у створенні екскурсійних маршрутів або самостійно розробляють цікаві маршрути визначними місцями рідного міста, вулицями, скверами, парками як реально, так і віртуально.

Віртуальні екскурсії можуть бути автономними або ж із реальним гідом. Основу віртуальної краєзнавчої екскурсії, у т.ч. віртуальних прогулянок, які відрізняються від екскурсій відсутністю послідовного маршруту, можуть складати презентації, наповнені фотографіями різних років, у т. ч. авторськими, й усні коментарі до них. У презентаціях до екскурсій також можливе відображення фрагментів мапи або плану міста чи селища, на яких завдяки анімаційним ефектам поступово висвітлюється маршрут. Наявність «невіртуального» екскурсовода дозволяє вести діалог з глядачами й урізноманітнювати текст екскурсії, який супроводжує одні і ті ж фото, залежно від потреб та інтересів аудиторії.

Бібліотеки сьогодні займають достойне місце у громадському житті краю, формуванні культурологічного середовища та духовному збагаченні особистості. Зрозуміло, що у краєзнавчій діяльності є чимало проблем, пов'язаних, передусім, із нестачею краєзнавчої літератури, але в бібліотеках працюють творчі, віддані справі люди, які роблять все для того, щоб виховати любов і дбайливе ставлення до рідного краю.

**Актуалізація бібліотечних фондів області в умовах збройної агресії
російської федерації проти України**
(станом на 1.01.2024 року)

Любов Дубина,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Впродовж 2023 року для бібліотек України відбулися певні зміни на рівні держави.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 523 затверджено Зміни, що вносяться до Порядку виконання повноважень державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану відповідно до Постанови КМУ від 9 червня 2021 року № 590. Згідно зі Змінами у пункті 19 зазначено виділяти кошти на придбання книг та періодичних видань для поповнення фондів бібліотек.

Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 22.11.2022 року № 463 «Про затвердження форм звітності про діяльність публічних та спеціальних бібліотек, а також інструкцій щодо їх заповнення», зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 23 січня 2023 року за №№ 137/39193, 138/39194, 139/39195 від 04.04.2023 № 154 «Про надання статистичних та адміністративних даних» запроваджені нові форми державної звітності. Поряд з іншими, внесені зміни до розділу звітності «Формування і використання бібліотечних фондів» щодо відображення кількості документів у розрізі за мовами національних меншин та іноземними.

Бібліотеки області продовжували роботу з актуалізації бібліотечних фондів, спрямовану на їх очищення від пасивної частини, тобто видань, що втратили актуальність, надійшли до фондів випадково і були непрофільними для конкретної бібліотеки, фізично зношеними і непридатними для використання. Найбільшу частину вилучених документів складають примірники, списані згідно з Рекомендаціями Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. З полиць відкритого доступу прибрано переважну частину книг російською мовою видавництва російської федерації, які надруковані після 1991 року.

Актуалізація бібліотечних фондів передбачає заходи з їх оновлення сучасною різногалузєвою літературою, художніми виданнями історичної тематики, творами українських письменників, сучасних зарубіжних майстрів слова, а також кращими зразками видань класиків української та світової літератури, які не втрачають актуальності з часом. Таким чином, фонд наповниться виданнями, які формують читацький попит та сприяють його задоволенню.

Працівники книгозбірень активно розкривають фонд через організацію виставок, викладок, тематичних полиць, інформаційних локацій та забезпечують вільний доступ до нього завдяки зручному розміщенню документів.

Станом на 01.01.2024 року загальний обсяг документів книгозбірень області становить 5545,86 тис. прим. У порівнянні з минулим роком загальний обсяг документів скоротився на 314,74 тис. прим.

За видами фонд розподіляється наступним чином: книги – 5157,31 тис. прим. (93% від загального обсягу), періодичні видання – 358,43 тис. прим. (6,4%), аудіовізуальні матеріали – 19,49 тис. прим. (0,4%), локальні електронні видання – 8,44 тис. прим. (0,1%), інші – 2,19 тис. прим. (0,04%). Розподіл документів за видами у відсотках залишився на рівні минулого року.

За даними нової форми звітності бібліотечний фонд аналізується за 21 мовою. Слід відзначити, що поступово збільшується кількість документів державною мовою – 51,2%, що на 1,5% більше у порівнянні з минулим роком.

Фонд мовами нацменшин аналізується за 11 мовами, що становить 47,9% від загального обсягу фонду. Це переважно документи російською, німецькою, польською та румунською мовами. Частка фонду російською мовою щороку стає менше майже на 2% та наразі становить 47,5%.

Документи іноземною мовою незмінно складають 0,8% (переважно англійською, французькою та іспанською).

Фонди книгозбірень області впродовж року оновились на 34,36 тис. прим. документів. 84% від загального обсягу надходження документів складають книги, 15,8% – періодичні видання, державною мовою – 91%.

Відсоток оновлення становить 0,6%, що менше на 0,1% у порівнянні з минулим роком. В середньому одна бібліотека області отримала 65 прим. (2022 р. – 76 прим.), в т. ч. в сільській місцевості – 24 прим (2022 р. – 39 прим.) документів.

За джерелами комплектування до бібліотек області найбільше документів надійшло за рахунок подарунків від організацій, авторів книг та користувачів бібліотек, проведення акції «Подаруй бібліотеці книгу» – 61,4% від загальної кількості надходжень, придбано у книгарнях – 24,9%, з інших джерел – 13,1%, обов’язковий примірник – 0,6%.

Фахівці бібліотек області постійно ведуть «Зошити незадоволеного попиту» з метою подальшого доукомплектування фондів документами, що мають запит у користувачів.

Український інститут книги запропонував іноземним партнерам ідею проєкту «Національні книжкові полиці в українських бібліотеках» з метою промоції літератури власної країни у перекладах українською мовою. Першими на заклик відгукнулися колеги з польського Інституту книги, завдяки чому було реалізовано проєкт «Польська полиця в Україні». Пілотний проєкт профінансував польський Інститут книги за підтримки Міністерства культури та національної спадщини Польщі. Угоди на видання книжок і доставку їх до українських бібліотек уклала і профінансувала польська сторона. Отримати польську книжкову полицю та організувати заходи щодо промоції цих книжок серед своїх читачів зголосилися майже 1800 бібліотек України, з яких були відібрані понад 1400 книгозбірень.

До реалізації проєкту в області долучилися 24 бібліотеки із 12 громад. Кожна бібліотека отримала по 20 книг перекладів польської класики і сучасної літератури різних жанрів для дорослих і дітей на суму 4,1 тис. грн. До переліку закладів входять ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, Кіровоградська обласна бібліотека для юнацтва ім. Є. Маланюка, бібліотеки громад: Кропивницької – 8, Світловодської, Олександрівської та Великоसेверинівської – по 2, Маловисківської, Устинівської, Приютівської, Олександрійської, Новоукраїнської, Знам’янської, Побузької та Пантаївської – по 1. Слід відзначити, що серед них налічується 6 бібліотек із сільської місцевості.

Бібліотеки області отримують літературу завдяки співпраці з благодійними фондами. За проєктом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується у партнерстві з Благодійним фондом «Безпечне майбутнє», у 24 громадах області в головних публічних бібліотеках створені 25 Батьківських клубів. Учасники проєкту отримали по 62 прим. дитячої літератури на суму 9493 грн.

Бібліотека с. Протопопівка Приютівської громади отримала 600 дитячих україномовних книг від Благодійної організації «Благодійний фонд "Кожен має значення"». Крім цього, бібліотеки громади отримали з обмінного фонду Національної бібліотеки України ім. Я. Мудрого 393 прим. книг.

Захарівська філія Новоукраїнської центральної бібліотеки отримала книги від Благодійного фонду «Здоров’я майбутньому» – 10 примірників книг на суму 730 грн.

В рамках програми «Сприяння рівності та протидія дискримінації» Національного демократичного інституту (НДІ) за підтримки Швеції

бібліотеки Новгородківської громади отримали в подарунок книги «Це зробила вона» та «Це теж зробила вона».

Лідерами з оновлення фондів є бібліотеки громад: Кропивницької – 6267 прим., Олександрійської – 2384 прим., Гайворонської – 1830 прим., Олександрівської – 1767 прим., Первозванівської – 1250 прим.

Поряд з цим є громади, в яких бібліотеки не отримали жодного документу: Мар'янівська, Перегонівська, Тишківська.

Впродовж 2023 року залишились без передплати бібліотеки 20 громад (41% від загальної кількості громад): Бобринецької, Глодоської, Голованівської, Гурівської, Дмитрівської, Заваллівської, Злинської, Знам'янської, Катеринівської, Кетрисанівської, Маловисківської, Мар'янівської, Перегонівської, Піщанобридської, Попельнастівської, Рівнянської, Смолінської, Соколівської, Суботцівської, Тишківської.

У порівнянні з минулим роком періодичних видань надійшло майже удвічі менше – 5445 прим., з них обласні бібліотеки отримали 948 прим., сільські бібліотеки – 1999 прим.

Стан передплати періодичних видань на 2024 рік погіршився, про що свідчить її відсутність у 27 громадах. Всього передплачено 1054 прим., із них обласні книгозбірні отримують 150 прим., публічні бібліотеки області – 904 прим., в т. ч. сільські бібліотеки – 555 прим. В середньому одна бібліотека області отримує 2 прим. (разом з обласними), в т. ч. одна сільська – 1 прим.

Обмінні фонди ОУНБ ім. Д. І. Чижевського залишаються для багатьох бібліотек області основним джерелом поповнення фондів. До сектору обмінних фондів надійшло 7973 прим. документів, а саме: з видавництв України – 3424 прим. (44%), подарунки читачів та організацій – 3597 прим. (46%), подарунки від місцевих авторів та видавництв – 584 прим. (7%), з бібліотек України отримали 76 прим., подарунки від інших авторів – 26 прим.

На бібліотеки області було розподілено 2,01 тис. прим. документів, що у порівнянні з минулим роком у 7 разів менше (2023 р – 14,58 тис. прим.). Це пов'язано із призупиненням у зв'язку з воєнними діями фінансування на реалізацію програми поповнення бібліотечних фондів, комплексної програми розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року.

Впродовж 2023 року із загального обсягу фонду вибуло 349,1 тис. прим., а саме: періодика – 27,1 тис. прим. (7,8% від загального вилучення), аудіовізуальні матеріали – 0,51 тис. прим. (0,1%), локальні електронні видання – 0,14 тис. прим. (0,1%), книги – 321,35 тис. прим. (92%).

У порівнянні з минулим роком вилучених документів менше на 9,58 тис. прим., але у сільських бібліотеках списано документів на рівні минулого року – 166,13 тис. прим. Від загальної кількості вилучених документів майже 70% – це документи російською мовою (243,8 тис. прим.).

Зовсім не списували фонд бібліотеки 8 громад: Заваллівської, Злинської, Мар'янівської, Надлацької, Пантаївської, Перегонівської, Соколівської, Суботцівської.

Активно очищали фонди книгозбірні у 13 громадах. Максимальну кількість вилучили обласні заклади, а саме: Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка (16,07 тис. прим.), ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (10,26 тис. прим.), а також заклади громад: Олександрійської (33,76 тис. прим.), Кропивницької (29,99 тис. прим.); Великоандрусівської та Добровеличківської (по 16-17 тис. прим); Голованівської, Кетрисанівської, Новоархангельської, Новоукраїнської, Побузької, Попельнастівської, Приютівської, Світловодської, Устинівської (по 10-15 тис. прим). Переважна причина списання документів – застаріла за змістом та зношена література.

Про якісний стан бібліотечного фонду свідчать показники читаності, книгозабезпечення та обертаності. Дані показники залишились на рівні минулого року, за винятком книгозабезпеченості, який зменшився на 1 та становить 16 прим., обертаність – 1,1 раз, читаність – 18 документів.

Високий показник обертаності, що свідчить про належний рівень роботи з бібліотечним фондом, мають бібліотеки наступних громад: Знам'янської – 3,1, Кропивницької – 2,5, Олександрійської – 2,1, Побузької – 1,7, Благовіщенської, Гурівської – 1,6, Глодоської, Олександрівської, Приютівської – 1,5.

Низький показник обертаності (менше одиниці) мають бібліотеки 24 громад. Ці заклади впродовж року не робили списання документів. Низький показник обертаності свідчить, що необхідно систематично звільняти фонди від непрофільних, дублетних та зношених видань.

Бібліотеки області активно проводять роботу зі збереження бібліотечних фондів, а саме: ремонт книг, дотримання температурного режиму та правил пожежної безпеки, заходи з обезпилення та боротьби із шкідниками. До ремонту пошкоджених книг бібліотекарі залучають читацький актив та волонтерів.

Бібліотечні фахівці систематично контролюють своєчасне повернення документів користувачами та проводять заходи з усунення заборгованості: бібліотечні уроки, групові та індивідуальні бесіди, письмові нагадування, телефонування, подвірні обходи.

Серед заходів, що забезпечують збереження книжкових фондів, особливе місце займають переобліки, які проводяться у книгозбірнях відповідно до графіків або у зв'язку з передачею фонду новому працівнику. Недостачі при переобліках своєчасно погашаються.

Проаналізувавши стан бібліотечних фондів області, можна зробити наступні висновки:

- стан фондів у бібліотеках певних громад постійно покращується за рахунок їх актуалізації, проте недостатнє фінансування негативно впливає на формування фондів;
- передплата періодичних видань на 2024 рік здійснена лише для бібліотек у 19 громадах, що в середньому складає 2 назви на одну бібліотеку області, це негативно впливає на процес обслуговування користувачів;

- основним джерелом поповнення фондів документами є подарунки, які бібліотеки отримують під час проведення акцій або зустрічей з авторами творів;
- впродовж 2023 року через незаповнені вакансії не працювали 32 заклади, що негативно вплинуло на збереження та використання бібліотечного фонду;
- показник обертаності менше одиниці свідчить про потребу подальшого вилучення документів, що не користуються попитом, та необхідність звертати увагу на інформаційну цінність фонду.

Публічні бібліотеки Кіровоградщини у воєнному 2023 році (аналітична довідка)

Любов Циганкова,
завідувач науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Для працівників всіх бібліотек області 2023 рік був складним та важким. Бібліотеки продовжували працювати в умовах повномасштабного вторгнення, під час сирен, повітряних тривог, обстрілів, намагалися задовольнити інформаційні і соціокультурні потреби своїх користувачів, проявляючи турботу про внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та здійснюючи підтримку ЗСУ.

Мережа бібліотек області

Станом на 01 січня 2024 року бібліотечна мережа області налічує 531 установу (разом з обласними бібліотеками) проти 537 установ 2023 року. У сільській місцевості функціонують 432 бібліотеки. До бібліотечної мережі входять 175 бібліотек та 346 відокремлених структурних підрозділів.

За призначенням в області функціонують 25 бібліотек для дітей та 2 бібліотеки для юнацтва; за значенням – 3 обласні, 96 міських та 432 сільські бібліотеки.

У 2023 році з бібліотечної мережі за погодженням Міністерства культури та інформаційної політики були виведені 6 бібліотек: по 2 бібліотеки у Голованівській, Новгородківській та по 1 бібліотеці у Знам'янській, Помічнлянській територіальних громадах.

Організація бібліотечного обслуговування. Виконання основних показників

Протягом звітної періоду діяльність бібліотек області була спрямована на організацію обслуговування користувачів шляхом надання традиційних та впровадження нових форм бібліотечних послуг, участь у проєктній діяльності тощо. Бібліотеки області здійснювали волонтерську діяльність, надавали допомогу внутрішньо переміщеним особам.

Бібліотечні послуги у 2023 році отримали 346,3 тис. користувачів, що порівняно з 2022 роком на 2,3 тис. менше. Документовидача проти минулого року збільшилась на 105,09 тис. прим. документів і становить 6283,39 тис. прим. документів. Як позитивне, необхідно зазначити зростання видачі документів українською мовою порівняно з минулим роком на 5%, що складає 80% від загальної книговидачі. Бібліотеки області відвідали 2526,19 тис. разів, що на 306,41 тис. менше, ніж у 2022 році.

Основні показники з надання бібліотечних послуг порівняно з 2022 роком виконали бібліотеки Аджамської, Бобринецької, Ганнівської, Маловисківської, Надлацької, Новоархангельської, Новомиргородської, Пантаївської, Первозванівської, Побузької, Попельнастівської, Приютівської, Рівненської, Світловодської, Суботцівської, Устинівської територіальних громад.

Працівники бібліотек області з метою залучення користувачів до бібліотеки, популяризації книги, читання провели понад 35 тис. соціокультурних заходів, які відвідали більше 470 тис. користувачів. За 2023 рік бібліотеки провели понад 13 тис. заходів з особистісного розвитку, які відвідали більше 180 тис. користувачів.

Таким чином, у зв'язку з продовженням воєнного стану, заборонаю приймати відвідувачів та проводити масові заходи під час повітряних тривог, статистичні показники діяльності бібліотек територіальних громад за 2023 рік зменшені. Недовиконання основних показників відбулось через роботу бібліотекарів у режимі неповної зайнятості.

Негативно впливає на виконання основних показників скорочений графік роботи бібліотек, тому що переважна більшість бібліотек – 205 закладів (39%) працюють від 16 до 20 годин; тільки 169 бібліотек (32%) працюють 40 годин на тиждень, більше 40 годин на тиждень працюють лише 20 бібліотек (5%). Доступними у вихідні дні для користувачів є 218 бібліотек (41%).

На зменшення показників вплинув також і великий відтік користувачів з початку військової агресії рф.

Матеріально-технічна база бібліотек області

Відповідно до Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затвердженими Постановою Кабміну України від 6 лютого 2019 року № 72, «Публічна бібліотека має розміщуватися в окремому приміщенні чи будівлі в місці, вільно доступному для відвідувачів. Будівлі та приміщення публічної бібліотеки, а також прибудинкова територія повинні бути доступними для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відповідно до будівельних норм, стандартів і правил».

Характеристика приміщень бібліотек територіальних громад за майновим чинником свідчить, що переважна більшість бібліотек знаходяться у приміщеннях, які перебувають в оперативному управлінні, а саме: 362 заклади (69%), в т.ч. 321 бібліотека (61%) – у сільській місцевості. В

області налічується 179 бібліотек (34%), що знаходяться в орендованих приміщеннях, з них 120 бібліотек (23%) – у сільській місцевості.

Аналіз стану приміщень бібліотек області свідчить, що капітального ремонту потребують 50 бібліотек (10%), з них 43 (8%) – сільських бібліотек.

Одна бібліотека, а саме Криничуватська сільська бібліотека-філія Устинівської публічної бібліотеки, перебуває в аварійному стані.

Незадовільним є стан матеріально-технічної бази бібліотек області. Без опалення залишається 109 бібліотек (21%), 4 бібліотеки не освітлюються. Безперешкодний доступ користувачам забезпечено лише у 310 бібліотеках (59%); всередині безперешкодний доступ забезпечено лише у 297 бібліотеках (56%), обладнані пандусом 157 бібліотек (30%), які можуть бути доступними для людей з обмеженими можливостями. Встановлення засобів безперешкодного доступу до бібліотек потребує 231 заклад (44%), безперешкодного доступу всередині потребує 241 бібліотека (46%).

Бібліотечний фонд територіальних громад області

Станом на 01.01.2024 року загальний обсяг бібліотечного фонду бібліотек сфери управління Мінкультури нараховує 5545,86 тис. прим. документів. Порівняно з 2022 роком загальний обсяг бібліотечного фонду зменшився на 314,75 тис. прим. за рахунок вилучення неактуальних на сьогоднішній день видань. Але бібліотечний фонд публічних бібліотек територіальних громад області залишається неактуальним у зв'язку з несистематичною роботою з очищення фондів від застарілої та зношеної літератури, про що свідчать середні показники по області за 2023 рік: книгозабезпеченість – 16; обертаність бібліотечного фонду – 1,1; читаність – 18.

Бібліотекам територіальних громад області необхідно систематично вилучати застарілу за змістом та зношено літературу, орієнтуючись на вищезазначені показники.

Щорічно збільшується вагома частина бібліотечного фонду українською мовою, яка нараховує 2841,96 тис. документів (52% проти 50% у 2022 році).

У 2023 році до обмінно-резервного фонду ОУНБ ім. Д.І. Чижевського надійшло 3424 прим. на 902961 грн. Вся література була розподілена між обласними бібліотеками та бібліотеками територіальних громад області.

Протягом 2023 року до бібліотек області надійшло 34,36 тис. прим. документів (-6,22 тис. порівняно з 2022 роком), вибуло 349,18 тис. прим. документів (-9,5 тис.). Станом на 1.01.2024 року загальний обсяг бібліотечного фонду складає 5545,86 тис. прим. документів. В середньому 1 бібліотека області отримала 65 прим. документів проти 76 прим. у 2022 році.

Серед нових надходжень переважають книги – 85%, із них українською мовою – 92%. Відсоток оновлення бібліотечного фонду становить 1%, що на 0,3% більше, ніж минулого року.

Одна сільська бібліотека отримала в середньому 24 книги проти 39 у 2022 році. (Рекомендований норматив: щорічно одна сільська бібліотека має отримувати 250 прим. відповідно до Постанови Кабміну України від 6 лютого

2019 року №73 «Про затвердження державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні»).

Зовсім не отримали нових книг та періодичних видань бібліотеки Мар'янівської, Перегонівської, Тишківської сільських територіальних громад (далі – ТГ).

Бібліотеки Приютівської селищної ТГ отримали з обмінного фонду Національної бібліотеки України ім. Я. Мудрого 393 прим. книг.

Аналіз нових надходжень до бібліотек області свідчить про те, що основним джерелом нової літератури є книги, які бібліотеки отримують з обмінно-резервних фондів обласних бібліотек.

У бібліотеках області продовжувалась робота з актуалізації бібліотечних фондів відповідно до Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, розроблених Міністерством культури та інформаційної політики України.

Станом на 1.01.1024 року з бібліотечних фондів області вилучено 349,18 тис. прим., з них 243,82 тис. прим. російською мовою (70%). Загальний обсяг бібліотечного фонду російською мовою зменшився порівняно з 2022 роком на 2% і складає 2637,02 тис. прим. (48%).

Але не всі бібліотеки відповідально поставились до роботи з актуалізації бібліотечних фондів. У бібліотеках Заваллівської, Злинської, Мар'янівської, Надлацької, Пантаївської, Перегонівської, Соколівської, Суботцівської, Тишківської ТГ не було вилучення літератури, в т.ч. російською мовою.

Бібліотекам області необхідно спланувати та систематично здійснювати очищення бібліотечних фондів від застарілої та зношеної російськомовної літератури.

Передплата періодичних видань

Складна ситуація із передплатою періодичних видань на 2024 рік склалася у зв'язку з відсутністю бюджетних коштів через широкомасштабну війну у країні. Але, незважаючи на такий скрутний стан з бюджетними коштами, у громадах області зробили невелику передплату для бібліотек.

Дещо покращився стан фінансування комплектування та передплати періодичних видань відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 523, якою внесені зміни до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590.

Збільшилась кількість територіальних громад, бібліотеки яких будуть отримувати періодичні видання: у 2024 році їх будуть отримувати бібліотеки 17 територіальних громад. Передплату періодичних видань здійснено на різні терміни: на один квартал (Олександрійська МЦБ), І півріччя (Благовіщенська, Великоандрусівська, Компаніївська територіальні громади). Річну передплату періодичних видань для всіх бібліотек здійснено в Аджамській, Глодоській, Устинівській, Долинській, Новоукраїнській, Олександрівській, Петрівській, Помічнрянській, Гайворонській, Онуфріївській громадах. Середня кількість

періодичних видань на одну бібліотеку коливається від 1 назви (Кетрисанівська, Новоархангельська), 5-6 назв (Гайворонська, Онуфріївська) до 12-13 назв (Новоукраїнська, Олександрівська, Петрівська, Помічнлянська громади). У Кропивницькому (40 тис. грн.), Олександрівській територіальній громаді основна передплата буде здійснюватися у II кварталі, коли будуть виділені бюджетні кошти.

Бібліотеки інших 32 територіальних громад (більше 400 бібліотек – 76%) залишилися без передплати, переважна більшість – сільські бібліотеки та сільські бібліотеки-філії. Серед них такі громади, бібліотеки яких не отримують періодичні видання по 3 роки: Заваллівська, Злинська, Мар'янівська, Маловисківська, Новомиргородська, Пантаївська, Перегонівська, Підвисоцька, Піщанобрідська, Соколівська, Суботцівська.

Інформатизація бібліотек області

Станом на 01.01.2024 року комп'ютерну техніку (903 комп'ютери) мають 264 бібліотеки області (50%), в т.ч. 181 сільська бібліотека (42%), в яких 273 комп'ютери.

Доступ до мережі «Інтернет» мають 222 бібліотеки (42%). У сільській місцевості доступ до інтернету мають 143 бібліотеки (34%).

У 2023 році з Олександрійської ЦМБ передано комп'ютер бібліотеці-філії № 4 та ноутбук Піщанобрідській бібліотеці-філії.

За проектом «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) у партнерстві з Благодійним фондом «Безпечне майбутнє» 25 бібліотек області отримали 25 ноутбуків. Крім цього, бібліотеки Олександрійської міської ЦБС отримали в рамках проектної діяльності 2 ноутбуки, 2 моноблоки, БФП (Центральна міська бібліотека, проєкт «ВільноХаб_Робота»); 2 ноутбуки, БФП (Центральна міська бібліотека для дітей, проєкт «Волонтер+»).

У поточному році до мережі «Інтернет» приєднані 4 заклади: Центральна публічна бібліотека Новомиргородської громади, Перегонівська сільська бібліотека Перегонівської ТГ, Піщанобрідська бібліотека-філія Олександрійської ТГ та Червоноярська сільська бібліотека Аджамської сільської ТГ.

В Олександрівській селищній громаді вирішено питання забезпечення бібліотек-філій інтернетом для надання послуг користувачам.

У 2023 році вебсайти бібліотек відвідали 32,56 тис. віддалених користувачів. Кількість звернень на вебсайти бібліотек області становить 481,7 тис., що на 47 тис. звернень більше, ніж у 2023 році.

З метою забезпечення населення якісними та доступними послугами бібліотечні заклади області проводили активну роботу з організації дозвілля з використанням новітніх технологій, серед яких проведення культурно-мистецьких та інформаційно-просвітницьких заходів онлайн. У 2023 році бібліотеки територіальних громад провели 1350 віртуальних заходів,

розмістили понад 33 тис. повідомлень у соцмережах; на сайтах місцевої влади – 1500 повідомлень, на сайтах бібліотек – 800 повідомлень; 980 статей в інтернет-виданнях.

Рівень інформатизації бібліотек області залишається низьким: лише 50% закладів мають комп'ютерну техніку та 42% – доступ до мережі «Інтернет», а в сільській місцевості лише 42% бібліотек мають комп'ютери, та 34% доступ до інтернету.

Незадовільний стан інформатизації бібліотек у Злинській територіальній громаді, де жодна сільська бібліотека не має ні ком'ютера, ні доступу до інтернету. Лише по 1 бібліотеці мають комп'ютери в Аджамській, Заваллівській, Надлацькій, Перегонівській, Тишківській територіальних громадах.

Протягом 2023 року бібліотеки області активно працювали у напрямку проєктної діяльності, яка сприяє модернізації, налагодженню взаємодії з партнерами, владними структурами, громадськістю.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського протягом 2023 року реалізувала наступні проєкти: «Точка СПІЛЬНО» та «Батьківський клуб в бібліотеці» за підтримки Благодійного фонду «Безпечне майбутнє» у масштабній програмі Дитячого фонду ООН UNICEF «Швидке реагування для підтримки дітей та їхніх сімей, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни в Україні».

Проєкт ОУНБ ім. Д.І.Чижевського «Батьківський клуб в бібліотеці» (01.12.2022-01.06.2023) реалізується на базі 25 бібліотек територіальних громад області. Грантодавці надають навчальні матеріали для проведення тренінгів для батьків, дитячі ігри та канцтовари для проведення майстер-класів та пізнавально-ігрових заходів для дітей. За вищезазначеним проєктом у бібліотеках Гайворонської, Голованівської, Долинської, Знам'янської, Кропивницької, Олександрівської, Новомиргородської, Онуфріївської, Приютівської, Світловодської територіальних громад створені дитячі точки «Спільно».

Бібліотеки Олександрійської міської ЦБС за 2023 рік реалізували проєкти «ВільноХаб», «ВільноХаб: працевлаштування» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID); «Волонтер+», який діяв в межах програми «Розвиток та підтримка молоді Кіровоградської області в умовах воєнного стану через молодіжні ініціативи та UPSHIFT», яку реалізовує ГО «СКЦ «Задзеркалля» у партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ)); СпільноПростір «ІнфоСито» за підтримки МБФ «Академія української преси». В рамках Європейського Тижня кодування Meet and code 2023 відбулись два заходи з програмування – воркшопи Co-working «Security alarm system» (19.09-22.09.2023) в центральній міській бібліотеці для дітей, «Створення 2d гри на Python» (16.10-18.10.2023) в центральній бібліотеці Олександрійської МЦБС.

Бібліотеки Долинської міської ТГ працюють у проєкті з реалізації програми Дитячого фонду ООН UNICEF «Комплексна підтримка місцевих та

регіональних органів влади у наданні інтегрованого пакету соціальних послуг та пільг у Кіровоградській та Полтавській областях та м. Кривий Ріг».

КЗ «Центральна публічна бібліотека» Компаніївської селищної ради Кропивницького району Кіровоградської області в партнерстві з ГО «Успішна Взаємодія» у 2023 році реалізувала такі проекти: «Разом з волонтерами до перемоги!», «Вирішення екологічних проблем – завжди актуально і своєчасно» (щоб привернути увагу до вирішення екологічних проблем, пов'язаних з проживанням на Українському кристалічному щиті з унікальними покладами урану), «Разом творимо майбутнє», «Кіноклуб медіа-просвіти з прав людини DOCUDAYS UA», «19 Мандрівний міжнародний фестиваль документального кіно про права людини DOCUDAYS UA у Кіровоградській області».

КЗ «Центральна бібліотека» Олександрівської селищної ради з метою психологічної підтримки дитячих будинків сімейного типу у воєнний час реалізує проект «Відкритий простір «Дивокколо дивосвіту, серцю є чому радіти». Грантовий проект профінансований в сумі 21000,00 тис. грн. для створення нового відкритого простору в бібліотеці. Індивідуальні приватні спонсори та фермерські господарства на творчий розвиток бібліотек та проведення заходів, майстер-класів, оформлення, на призи надали бібліотеці матеріалів на загальну суму 7200 грн.

Методичне забезпечення діяльності бібліотек

Головні бібліотеки територіальних громад, на які покладені функції методичних центрів, здійснювали роботу із забезпечення безперервної освіти бібліотечних фахівців. За рік у бібліотеках територіальних громад відбулось більше 30 семінарів та інших заходів із підвищення фахового рівня працівників за актуальною тематикою. Під час проведення занять акцентувалась увага на роботі бібліотек в умовах сьогодення, краєзнавчій діяльності, традиційних формах роботи та пошуку інноваційних підходів; актуалізації бібліотечних фондів відповідно до прийнятих МКІП Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України; створенні безбар'єрного життєвого простору в бібліотеці, забезпеченні рівних прав для осіб з обмеженими можливостями, маломобільних груп населення; ролі книги, читання та впливу його на розвиток особистості. Також у бібліотеках проводили навчання для новопризначених працівників, заняття з вивчення нових форм статистичної звітності; використання соціальних мереж для реклами послуг бібліотеки.

Попри складний час, бібліотеки здійснювали виїзди з метою надання методичної та практичної допомоги. За рік було здійснено 170 виїздів, з них 13 з метою комплексного вивчення діяльності бібліотек.

Діяльність бібліотек висвітлювалась у засобах масової інформації: на радіо прозвучало 80 повідомлень, до місцевих газет подано 345 статей, для телебачення підготовлено 40 сюжетів.

Кадрове забезпечення бібліотек області

Облікова кількість штатних працівників бібліотек станом на 01.01.2024 року складає 1038 осіб, в т.ч. у сільських бібліотеках – 399 осіб. У бібліотеках працюють 966 жінок (93%), з них у сільських бібліотеках – 387 осіб (97%).

Бібліотечні послуги населенню територіальних громад у 2023 році надавали 864 бібліотечних працівника, що на 13 осіб менше порівняно з 2022 роком. У бібліотеках області спостерігається тенденція до зменшення загальної кількості бібліотечних працівників. Відповідно до статті 5 Закону України «Про вищу освіту» було отримано відомості з урахуванням визначення рівня вищої освіти.

Кількість бібліотечних працівників за початковим першим рівнем вищої освіти становить 445 осіб. З них спеціальну освіту мають 300 осіб (35%). Порівняно з минулим роком кількість працівників зі спеціальною освітою зменшилась на 9 осіб (1%).

Другий рівень вищої освіти мають 346 працівників. З них спеціальну освіту мають 190 працівників (22%). Порівняно з минулим роком кількість фахівців зменшилась на 16 осіб (2%).

Третій рівень вищої освіти має один працівник у бібліотеці-філії для юнацтва Олександрійської міської ЦБС.

Спеціальну освіту у бібліотеках області мають 490 працівників (57%). Загальна кількість фахівців порівняно з минулим роком зменшилась на 25 осіб (2%).

За стажем роботи переважають фахівці, які працюють у бібліотеках понад 20 років – 435 осіб (51%), хоча порівняно з 2022 роком їх кількість зменшилась на 14 осіб.

За віком у бібліотеках переважають працівники, які мають вік від 45 до 60 років – 449 осіб (52%). На жаль, у бібліотеках області дуже мало бібліотечних працівників за віком до 35 років, всього 93 особи (11%).

В режимі повної зайнятості працюють 567 фахівців (66%). Порівняно з минулим роком загальна кількість працівників, які працюють в режимі повної зайнятості, зменшилась на 5 осіб.

Неповний робочий день працюють 297 бібліотекарів (35%).

Протягом року свій фаховий рівень підвищили 232 працівника (27%). Цифрові навички покращили 169 працівників (20%).

У зв'язку з воєнними діями в Україні НБУ ім. Ярослава Мудрого проводила опитування «Публічні бібліотеки в умовах російської агресії» з метою вивчення стану публічних бібліотек щодо втрати фондів, матеріально-технічної бази, стану кадрів, а також факторів, що впливають на діяльність закладів. Бібліотеки області взяли участь у 4,5,6,7 етапах дослідження.

У бібліотеках 25 територіальних громад налічується 61 вакансія. Найбільше вакансій відкрито у бібліотеках Новомиргородської (9), Новоукраїнської (6), Онуфріївської (5), Новгородківської, Петрівської (4) територіальних громад.

Система підвищення фахового рівня працівників бібліотек області змінюється відповідно до вимог та викликів сьогодення. Особливо затребуваною під час воєнного стану стала платформа ZOOM для проведення онлайн-занять, відеоконференцій, вебінарів.

Бібліотекарі підвищували свій фаховий рівень шляхом навчання на дистанційних курсах, участі в онлайн-заняттях, в т.ч. на національній онлайн-платформі з цифрової грамотності Міністерства цифрової трансформації України «Дія», платформах «ВУМ», «Прометеус», вебінарах, організованих обласними бібліотеками.

Підбиваючи підсумки такого важкого 2023 року, другого року повномасштабної російсько-української війни, дякуємо всім працівникам бібліотек, які в умовах війни продовжують важливу роботу, за їх відданість професії, турботу про ВПО і підтримку воїнів ЗСУ.

Пріоритетні напрямки та завдання діяльності публічних бібліотек:

- створення публічної (центральної) бібліотеки територіальної громади з філіями відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 72, якою затверджені Державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками;
- актуалізація бібліотечних фондів відповідно до Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України;
- здійснення поступової інформатизації бібліотек, оновлення наявної комп'ютерної техніки з метою забезпечення надання якісних бібліотечних послуг;
- сприяння цифровій грамотності населення шляхом проведення онлайн-навчання з цифрової освіти, перегляду освітніх серіалів на національній онлайн-платформі «Дія. Освіта»;
- сприяння популяризації та поширенню української мови відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (від 25 квітня 2019 року за № 2704-VIII);
- запровадження нових різноманітних форм популяризації читання, проведення заходів на підтримку читання та підвищення статусу книги, популяризацію сімейного читання на виконання Розпорядження Кабміну України від 03 березня 2023 року №190-р «Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки;
- передбачення заходів на виконання Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті на період до 2034 року», затвердженої Розпорядженням Кабміну України від 26 вересня 2023 року № 850-р, щодо забезпечення мовних прав національних меншин (спільнот);
- спрямування діяльності бібліотек на участь у реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», ініційованої першою леді України Оленою Зеленською;

- проведення заходів щодо реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої Розпорядженням Кабміну України 14 квітня 2021 року № 366-р;
- забезпечення безперервної освіти бібліотечних працівників;
- розширення співпраці з громадськими організаціями, подальший розвиток соціального партнерства;
- інтеграція у сферу туризму через розповсюдження літератури з історії рідного краю, його етнічних, мовних, культурних традицій, творчість талановитих людей.

Своєю щоденною працею фахівці бібліотек, наближаючи нашу спільну Перемогу над ворогом, невпинно працюють на інформаційно-ресурсному фронті, допомагаючи ВПО, щоб вони не відчували себе самотніми і завжди могли розраховувати на підтримку та допомогу.

Труднощі, які виникають, загартовують, дозволяють набути новий досвід, що робить нас сильними, готовими до будь-яких випробовувань. Ми віримо у Перемогу нашої України. Отже, разом до Перемоги!

Застосування інформаційних технологій у діяльності бібліотек

Використання діджитал-технологій для проведення інформаційно-просвітницьких тренінгових заходів із цифровізації освіти в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського

Наталя Андрійченко,
завідувач інформаційно-бібліографічного
відділу ОУНБ ім. Д. І. Чижевського

Бібліотеки мають ставати потужними сучасними ресурсними центрами, а бібліотекар має змінити психологію – із хранителя на менеджера інформаційних потоків.

Василь Кметь,
історик-медієвіст, архівіст, кандидат історичних наук,
директор Львівської муніципальної бібліотеки

В усьому світі бібліотеки перестають бути просто сховищами книг і перетворюються у полікультурні, поліфункціональні інформаційні хаби, простори з великим ресурсним потенціалом. Оскільки активна цифровізація усіх сфер життя потребує актуалізації та опанування нових знань та компетентностей, невідворотною об'єктивною необхідністю публічних бібліотек є інтеграція в цифрове середовище через ресурси та послуги. В сучасній бібліотеці всі охочі можуть оволодіти навичками роботи в

цифровому середовищі, щоб надалі застосовувати цифрові технології щодня у побуті, роботі, навчанні та дозвіллі. Саме з такими просвітницькими завданнями в бібліотеках організовуються і функціонують хаби цифрової освіти. Вони є тим інструментом, який бібліотеки застосовують, щоб надавати сучасні послуги, адекватно відповідати на потреби користувачів та суспільства. Особливої ваги це набуває у воєнний час, коли бібліотека в громаді чи спільноті може бути місцем безпеки, «пунктом незламності», простором єднання, а Хаб – іноді єдиним місцем, де доступний безкоштовний інтернет.

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського вже тривалий час організовує навчання громадян цифровим навичкам з пріоритетною увагою до вразливих груп населення – людей старшого віку, малозабезпечених, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто не має власних гаджетів.

Попередньо бібліотека здійснювала дослідження з визначення потреб в цифрових послугах мешканців громади та наявності достатніх навичок для користування ними. Надалі тренерами хабу цифрової освіти було розроблено курси з комп'ютерної грамотності «Базовий комп'ютер», «Базовий Internet». В межах курсів проводяться групові тренінги та індивідуальні консультації з таких тем: «Основи роботи з комп'ютером», «Основи роботи з інтернетом», «Смартфон», «Facebook», «Word», «Excel», «Реєстрація у соцмережах», «Gmail», «Приват24», «Відеоредактор», «Youtube», «OLX» та інші. Під час таких занять користувачам допомагають освоювати інтернет, комп'ютерні програми, мобільні додатки, соцмережі, месенджери, навчають користуватись онлайн-послугами. Цей процес особливо активізувався протягом попередніх років, під час пандемії та повномасштабної російської збройної агресії в Україні. За період 2021 – I квартал 2024 рр. для початківців було проведено 186 групових тренінгів, учасниками яких стали 1367 користувачів, та надано 427 індивідуальних консультацій.

Задля повноцінної участі у житті суспільства та успішної адаптації до змін сучасна людина протягом життя потребує навчання у сфері цифрової грамотності. Величезні обсяги інформації, які щодня її оточують, вимагають вміння аналізувати інформаційні потоки і розвивати критичне мислення, захищатися від деструктивних впливів, розрізняти фейки та не піддаватися маніпуляціям. Особливо критичне мислення важливе в умовах війни. Сформувати ці практичні навички покликана медіаосвіта. Від початку 2021 року до квітня 2024 року у бібліотеці проведено 69 відповідних заходів (тренінги, лекції, веббесіди, інтерактивні заходи) за темами: «Інформаційна гігієна у соціальних мережах», «Український прорив. Інноваційні технології 1991-2021», «Безпека онлайн: небезпечні ризики в Інтернеті», «Штаб-квартира Google» «Інтернет-безпека», «Портрет українського ІТ-спеціаліста», «Медіаграмотність та критичне мислення в умовах війни» та інші для запрошених груп (1511 користувачів).

Так як ОУНБ ім. Д.І. Чижевського є методичним центром для фахівців бібліотек територіальних громад області, під час проведення вебінарів,

семінарів-практикумів «Віртуальне обслуговування користувачів: інноваційна складова діяльності ОУНБ ім. Д.І. Чижевського», «Нові віртуальні сервіси в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського», «Соціальні мережі як чинник сучасного діалогу між бібліотекою та користувачами», «Покращення діджитал-знань за допомогою сервісу “Дія”» працівники хабу мають можливість порадити колегам актуальні цифрові послуги з урахуванням потреб користувачів, зокрема й поділитися інструментами для створення власного цифрового контенту.

Тож Обласна бібліотека імені Дмитра Чижевського допомагає підвищувати рівень діджитал-навичок через електронні продукти і ресурси, що пропонуються для різних цільових груп. До кейсу запропонованих бібліотекою актуальних цифрових послуг увійшли тренінгові групові та індивідуальні заняття з користування електронними каталогами, базами даних та різноманітними бібліотечними віртуальними месенджерами і сервісами (віртуальна довідка, месенджери, соцмережі, відеохостинг) для медичних, педагогічних працівників, держслужбовців, економістів, бухгалтерів, юристів, інженерів, підприємців, прийомних батьків та батьків-вихователів, студентів.

Загалом протягом зазначеного періоду було проведено 310 активних групових заходів з цього напрямку, їх відвідали 3952 користувача, 421 відвідувач бібліотеки навчався індивідуально.

Для самостійного та дистанційного опанування цифрових навичок працівники хабу цифрової освіти розробили цікавий і корисний мультимедійний контент: віртуальні екскурсії, онлайн-вікторини, медіапроекти, інтелектуальні ігри, наприклад такі: «Захисти себе і свої персональні дані», «Інтернет», «Послуги онлайн-сервісу “Дія”», «Кіберспорт» (з 2021 – на початок 2024 років створено 27 електронних продуктів, до яких було 739 звернень).

Один з пріоритетних напрямів бібліотечної інформаційно-просвітницької місії – навчати громадян опановувати цифрові технології та цифрові державні послуги при користуванні порталом «Дія» (реєстрація, замовлення послуг, навчання) та його сервісами (портал адмінпослуг, освітня платформа, мобільний застосунок). Фахівці Хабу обласної книгозбірні проводили для користувачів та бібліотечних працівників регіону тренінги, експрес-курси, консультації, творчі заняття, змістом яких було ознайомлення з інструментарієм національного освітнього цифрового проєкту «Дія». Потужний електронний ресурс «Дія» – це автоматичні державні послуги без чиновників, обмін даними між реєстрами, можливість ідентифікувати громадян, рівний доступ до цифрових послуг, документи, які завжди у смартфоні і їх можна отримати в кілька «кліків», без черг. Особливо важливу і корисну функцію цей цифровий продукт виконує під час повномасштабної війни в Україні, коли для багатьох українців «Дія» є цифровим фундаментом держави. Загалом, за останні три з половиною роки у бібліотеці було проведено 41 освітній захід з опанування сервісам «Дії», під час яких навчалися 526 осіб.

Бібліотека традиційно має багаторічні соціально-партнерські зв'язки. У

співпраці з Міністерством цифрової трансформації України, Українською бібліотечною асоціацією, державними та громадськими закладами й установами проводяться тренінгові заняття та інформаційні сесії з користування сервісами електронного урядування, медійній, інформаційній та цифровій грамотності, можливостям національної освітньої едьютейнмент-платформи актуальних знань та навичок «Дія». Серед наших партнерів – Кіровоградський обласний центр соціальних служб, Кіровоградський обласний центр зайнятості, ветеранські організації, музейні заклади, шкільні бібліотеки, Гончаренко Центр та ін. Для них протягом 2021-2024 років було організовано і проведено 23 активних заходи, на яких навчалося 303 учасника.

Масштабування діджитал-технологій у цифрову добу надає нескінченні можливості для продукування новітніх послуг. Отже є необхідність розширювати спектр зазначених послуг для громадян в публічних бібліотеках як інформаційних, культурних, навчальних центрах та центрах спільнот. У співпраці з іноземними партнерами в головній бібліотеці області успішно реалізуються різноманітні соціально значущі проєкти для задоволення потреб громади в бібліотечних послугах, в тому числі і діджитал-освіті. Протягом останніх трьох років впроваджувалися проєкти: «Мир у цифровий час» (програма з розширення можливостей заради відновлення порозуміння для лідерів громад в Україні), «Жіноче лідерство як ресурс успішного розвитку громади» (політика рівних можливостей жінок та чоловіків у соціальному, економічному, політичному і культурному житті країни), Воркшопи «Савана» та «Улюблені книжкові герої» (залучення молодих людей та дітей віком від 8 до 24 років у світ технологій та програмування), «Розвиток спроможності Хабів цифрової освіти» (навчання цифровій грамотності українських громадян), «Батьківські клуби» (забезпечення надання інформаційно-консультативних послуг із психосоціальної підтримки сімей з дітьми, які постраждали внаслідок війни). В межах реалізації зазначених проєктів фахівці бібліотеки провели 29 заходів з цифрової освіти для 587 учасників.

Перед бібліотекою постають різні завдання, які можуть бути реалізовані лише за умови відповідного рівня цифрових компетенцій бібліотечних спеціалістів. Сучасна бібліотека працює із цифровою інформацією та створює унікальні цифрові ресурси, надає онлайн-послуги та організовує онлайн-події, є центром неформальної освіти, в т.ч. у напрямі цифрової грамотності, перетворюється на мейкерський простір (makerspace), у якому відвідувачі можуть знайомитися із новими технологіями тощо. Тому тема фахових компетенцій бібліотекарів завжди є актуальною. Для набуття цифрових професійних навичок бібліотечні фахівці постійно проходять курси підвищення кваліфікації, школи-тренінги, тести, тренінги, вебінари, беруть участь у менторських програмах, навчаються на цифровій платформі «Дія.Освіта».

Сьогодні Обласна бібліотека імені Дмитра Чижевського серед флагманів у сфері просування цифровізації послуг для громади відіграє ключову роль у зменшенні інформаційної та цифрової нерівності. Як соціокультурний комунікаційний центр бібліотека об'єднує громаду, пропонуючи інформаційні

ресурси та послуги, що сприяють підвищенню обізнаності громадян у цифровому середовищі для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства.

Застосування сервісів Google для проведення віртуальних екскурсій як сучасної форми бібліотечної роботи

Світлана Волкова,
головний бібліотекар Інтернет-центру
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У давнину люди дізнавалися про інші міста, країни, континенти, моря і гори через розповіді мандрівників. Згодом путівниками у світі і часі стали книги письменників – як очевидців подій, так і фантастів. За 80 днів об'їхав навколо світу герой знаменитого роману Жюль Верна. Нині таку подорож можна здійснити набагато швидше за допомогою віртуальних екскурсій. Завдяки технологіям люди можуть відвідати різні місця, які раніше були недоступні через географічні обмеження, фінансові витрати або інші обставини. Такий вид онлайн-розваг дозволяє безплатно подорожувати по містах України, Європи, здійснювати тури по Ізраїлю, Італії, Єгипту, Японії та усьому світу, не виходячи з дому, зі смартфона або комп'ютера.

З технічного погляду віртуальна екскурсія – це комплекс панорамних фото, коли перехід від однієї панорами до іншої здійснюється через активну зону. Всі дії та фото- і відеопереходи можуть доповнюватися озвучуванням переднього плану та фоновою музикою, а при необхідності і звичайними фото, відео, flash-роліками, планами турів, поясненнями, контактною інформацією та ін.

Для проведення екскурсії потрібен гаджет, стабільний інтернет та спеціальні сервіси для більш реалістичного відчуття.

Найвідомішим подібним сервісом сьогодні є Google Maps (<https://www.google.com/maps/>), який можна відкрити на комп'ютері, планшеті і смартфоні. Перші картографічні сервіси інтернету з'явилися на початку 2000-х років. Тоді вони являли собою точки на карті з фотографіями магазинів, ресторанів, кафе та інших закладів для більш швидкого знаходження їх розташування. З розвитком цифрової фотографії знімки ставали більші й об'ємніші, що дозволило об'єднати їх в єдине полотно з вулиць, будинків, навіть цілих міст, якими можна здійснювати віртуальні екскурсії.

Учасник рухається переходами від фрагмента до фрагмента, подібно реальній екскурсії, коли людина переходить від одного об'єкта до іншого.

З 2007 року через розширення Карти Google стала доступною функція панорамного перегляду вулиць по всьому світу – Google Street View (<https://www.google.com.ua/intl/uk/streetview/>). Сьогодні сервіс перегляду вулиць містить зображення, які охоплюють 16 мільйонів кілометрів у

52 країнах світу. А деталізація покриття ресурсу дозволяє переглядати деякі найвіддаленіші куточки нашої планети.

У картах Google також можна послухати, як звучать назви іноземних місць, визначних пам'яток, адреси рідною мовою країни, якою відбувається онлайн-екскурсія.

В Інтернет-центрі Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського були організовані віртуальні подорожі до стародавнього італійського міста Генуї. За допомогою цих сервісів можна перенестися не тільки у просторі, а й у часі. Вони дозволяють детально оглянути середньовічні пам'ятки як зовні, так і всередині. Наприклад, Ворота Порту Сопрана – одна із середньовічних пам'яток Генуї, датована XII століттям. Буквально за два віртуальних кроки можна дістатися до двоповерхової будівлі, відомої у наш час як Будинок Колумба, в якому він ймовірно проживав з 1455 по 1470 рік. Цей будинок розташований у самому центрі міста і від нього можна прокласти маршрут, щоб потрапити на П'яцца Де Феррарі, де можна помилуватися величезним круглим фонтаном та палацами, розташованими навколо. За допомогою Google Street View перед глядачами розкриваються у всій красі Палаццо Россо, Палаццо Б'янка, Палаццо Доріа Турсі, розташовані на найвідомішій історичній вулиці міста – Віа Гарібальді. Завітавши до будівель, відвідувачі задивуються дивовижними старовинними фресками у внутрішньому інтер'єрі.

Відвідувачі Інтернет-центру змогли прогулятися вулицями та оглянути визначні місця Мілана, рожевого індійського міста Джайпур, Тбілісі, французького Страсбурга, дивувалися розкошами Дубая. Відкрили двері до музеїв і фортець стародавнє місто з величною історією Острог та місто семи культур Кам'янець-Подільський.

Завдяки Google Maps малеча має можливість потрапити до найбільшого парку розваг у світі – Діснейленду – та відвідати в ньому неймовірні атракціони.

Безплатний Сервіс Google Earth (<https://www.google.com/earth/about/>) – це, фактично, віртуальний глобус. У межах цього проєкту в мережу було викладено аерофотознімки більшої частини Землі.

Користувачі Google Earth можуть побачити найвіддаленіші місця світу у 3D-панорамах, побувати на інтерактивних онлайн-екскурсіях.

Сайт також дозволяє конструювати власні тури та обирати готові експедиції чи ігри, досліджувати різноманітні природні екосистеми. Наприклад, можна зіграти у гру, де учасники спочатку мають відгадати голоси тварин, щоби після того відправитися у частину світу, де мешкає істота, яку щойно відгадали.

Спеціально для мандрівників у Google Earth створено функцію Voyager. З її допомогою користувач може побачити визначні місця світу та коментарі науковців до них.

В Інтернет-центрі ОУНБ ім. Д.І. Чижевського мандрівникам пропонують віртуальні подорожі до унікальних природних та історичних комплексів України. За допомогою Google Earth можна відчути велич, красу

та оглянути природний ландшафт скельно-печерного комплексу Скелі Довбуша та найбільшого острова на Дніпрі – Хортиці. Сервіс допомагає маленьким відвідувачам потрапити в казку, де в своєму гірському маєтку їх гостинно зустріне Святий Миколай, а за полярним колом покатає лісовими стежками на оленях та виконає бажання Санта Клаус.

Ще один сервіс – Google Arts & Culture (<https://artsandculture.google.com/>) – доступний для користувачів багатьма мовами. З 2011 року платформа дозволяє відвідувачам здійснювати віртуальні тури галереями понад 2000 музеїв світу, знайомитись із фізичною та текстовою інформацією про митців та переглядати їх роботи. У сервісі є 360-градусні панорами історичних пам'яток, 3D-моделі, інструменти доповненої реальності, які дозволяють віртуально приміряти історичні головні убори, а також створювати власні віртуальні колекції. Платформа також використовує технологію Google Street View.

Завдяки проєкту World Wonders Project (Проект «Чудеса світу») користувачі можуть віртуально відвідувати давні та сучасні чудеса світу, історичні пам'ятки з використанням технологій Гугл (Street View, 3D-моделювання та інші). А проєкт Archive exhibitions (архівні виставки) (<https://www.moma.org/research/archives/archives-exhibitions>) дозволяє побачити тимчасові виставки в музеях світу після їх завершення.

Використовуючи технології Google Arts & Culture, фахівці Інтернет-центру проводять віртуальні екскурсії по Музею сучасного мистецтва в Парижі, в якому можна оглянути експозиції творів мистецтва безпосередньо у виставкових залах, що передає відчуття реальності, особливо при перегляді масштабних робіт.

Віртуальний тур – це ново, модно й унікально. Він дозволяє вмиг подолати відстані, занурити людину в атмосферу музеїв, археологічних розкопок, історичних місць, природних ландшафтів. За допомогою панорамних турів 360° віртуальні екскурсії стають більш високоякісними з підсиленням ефектом повної присутності. Відмінність перегляду звичайних фото чи відео від 3D-контенту полягає у тому, що панорамна екскурсія має інтерактивні елементи. Наприклад, можна оглянути зал музею у 3D; відкрити інформаційні повідомлення, що впливають, про виставлені експонати; переглянути відео в турі або прослухати музику, детально розглянути окремі деталі інтер'єру, можна швидко перейти у потрібну зону музею, побачити на карті місце розташування даного об'єкта.

Працівники Інтернет-центру пропонують віртуальним мандрівникам 3D-тури музеями світу. Про історію розвитку комп'ютерної техніки можна дізнатися у Computer History Museum в місті Маунтін-В'ю. Панорамність 360° залів та інтерактивні елементи дозволяють самостійно вивчати експонати. Завдяки технології 3D-туру можна зануритися в побут та життя запорізьких козаків у музеї просто неба «Запорізька січ». Під час екскурсії можна дізнатися про устрій, історію січі, відвідати експозиції, розташовані у будівлях історичного комплексу. Відвідувачам також пропонується віртуальний огляд залів музею історичних коштовностей України. За допомогою 3D-моделі

слухачі мають змогу оцінити масштабність давньоруського нескельного оборонного комплексу Тустань – середньовічної фортеці-граду і митниці IV–XVI століть, залишки якої розташовані в Українських Карпатах.

Запрошуємо подорожувати разом з нами!

Інформаційно-туристичний портал Кіровоградщини як складова web-доступності ОУНБ імені Дмитра Івановича Чижевського

Катерина Паталах,
головний бібліотекар
Інформаційно-туристичного
центру ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Нині бібліотека – не лише книгозбірня, це відкритий, безпечний мультифункціональний простір для суспільства, який працює задля надання доступу до інформації як традиційними, так і інноваційними способами. Його багатофункціональність полягає в комплексному поєднанні якісного літературного фонду, місця для зустрічей, спілкування та отримання психологічної й соціальної підтримки. Тобто бібліотека сьогодні – центр розвитку громади.

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського крокує в ногу з часом. Її сміливо можна назвати сучасною.

Завдяки потужному краєзнавчому ресурсу та багаторічному досвіду у культурній, просвітницькій та інформаційно-дослідницькій діяльності головна бібліотека області стала унікальним інформаційним центром в регіональній туристичній інфраструктурі. Перш за все, це стосується внутрішнього туризму, який набирає великої популярності

Тож одним із пріоритетних напрямків роботи обласної бібліотеки є сприяння розвитку туризму. Адже це дозволяє користувачам краще пізнати рідний край, його архітектурні та історичні пам'ятки, відкривати нові локації, які не поступаються відомим місцям відпочинку, що в свою чергу доводить: не обов'язково їхати на край світу – неймовірні краєвиди зовсім поруч.

Грунтовна робота з питань туризму, інформаційна діяльність, просвітницькі заходи роблять бібліотеку помітною у соціокультурному просторі області.

Туристично-краєзнавча діяльність сприяє соціально-економічному, культурному розвитку регіону, охороні та доцільному використанню природних ресурсів і культурної спадщини області; різносторонньому вивченню та науковому дослідженню краю; формуванню поваги до історії і культури регіону; розвитку творчого потенціалу громадян на основі місцевих звичаїв і традицій.

Сучасний світ заповнили гаджети та інтернет-технології. Жодна галузь діяльності тепер не обходиться без них. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій відкриває широкі можливості популяризації

діяльності головної книгозбірні області та створених у ній інформаційних продуктів.

ОУНБ імені Дмитра Чижевського має власний сайт, блог, сторінку у Facebook, Youtube-канал та представлена у таких месенджерах, як Instagram, Viber, Telegram і Twitter.

Бібліотека відіграє значну роль у формуванні туристичного іміджу регіону. Нещодавно за ініціативи фахівців закладу і завдяки їх власним зусиллям було створено інформаційний туристичний портал Кіровоградщини, який сприяє поширенню інформації туристичного спрямування. Портал представлений на сторінках соціальних мереж Instagram, Facebook, Youtube.

Новітні бібліотечно-інформаційні технології є запорукою збереження культурно-історичної спадщини та інформаційної підтримки краєзнавчого туризму. З часом бібліотека сама може стати туристичним об'єктом краю.

За роботу та наповнення інформаційного туристичного порталу відповідає Інформаційно-туристичний центр (далі ІТЦ) ОУНБ ім. Д. І. Чижевського.

Інформаційно-туристичний центр – місце, де ви можете отримати інформацію про туристично-рекреаційні можливості Кіровоградщини, взяти участь у засіданні інформаційно-туристичного клубу «Attractive Krop» та познайомитися з затятими мандрівниками, які завжди раді поділитися досвідом та враженнями.

Головна мета діяльності клубу – популяризація атрактивних місць нашого краю та розвиток комунікаційної складової через діяльність ІТК «Attractive Krop» і веб-доступність завдяки інформаційному туристичному порталу Кіровоградщини.

Надання інформації через інформаційний туристичний портал Кіровоградщини є однією з інноваційних послуг комунального закладу «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського». Він забезпечує доступ до інформації про туристичні ресурси, туристичну індустрію та туристичні продукти Кіровоградської області. Також портал інформує про об'єкти показу, засоби розміщення, транспортну доступність, туристичні маршрути тощо.

Туристичний портал сприяє популяризації туристично привабливих місць регіону.

З початком повномасштабного вторгнення наповнення порталу призупинилось. На сьогодні цей напрям роботи відновлюється, адже наповнення порталу – важливий процес, спрямований на кінцевого користувача з метою надати йому більш точну і детальну інформацію.

Інформаційний туристичний портал – вагомий внесок у розвиток туристичного потенціалу Кіровоградщини. Він є помічником у плануванні подорожей, розширенні культурних знань та створенні позитивного досвіду мандрівок.

Обласний інформаційний туристичний портал доступний для всіх. Ним користуються не тільки охочі отримати інформацію про DESTINATION Кіровоградщини, а й безпосередньо ті, хто подорожує нашим краєм та хоче

дізнатися, як краще дістатися до того чи іншого місця, де краще зупинитися (переночувати) та де смачніше перекусити.

Портал адаптований для людей з вадами зору. За потреби можна збільшити шрифт та змінити стандартну колірну схему на «світле на темному».

Портал складається з 8 розділів: «Про нас»; «Турлокації»; «Маршрути»; «Турпослуги»; «Події»; «Путівник»; «Харчування»; «Проживання». Кожен розділ має активні підрозділи, які постійно оновлюються.

Однією з родзинок інформаційного туристичного порталу є 30 туристичних магнітів «Мандруй Кіровоградщиною», створення яких було присвячене 30-річчю Незалежності України. Ось найпопулярніші з них: парк-готель «Скіфія»; парк культури і відпочинку «Кропивницький дендропарк»; Приютівський ландшафтний парк; пам'ятка архітектури та містобудування «вул. Дворцова». Кожен з цих об'єктів унікальний та неповторний.

«Туристичні магніти: Мандруй Кіровоградщиною» видані також у вигляді листівок – це перлини Кіровоградщини, що розкривають історичні, природні та культурні цікавинки краю. На кожній листівці розміщена коротка інформація про об'єкт та QR-код, за допомогою якого можна перейти на інформаційний туристичний портал Кіровоградщини, щоб ознайомитися більш детально.

На прикладі одного з розділів хочу представити контент сайту. Завітаємо до розділу «Турлокації», що складається з наступних підрозділів: Культурно-пізнавальний туризм; Історичний туризм; Гастрономічний туризм; Екологічний туризм; Сільський туризм; Релігійний туризм; Спортивний туризм; Водний туризм; Велосипедний туризм; Індустріальний туризм; Освітній туризм; Лікувально-оздоровчий туризм; Діловий туризм.

Якщо перейдемо до підрозділу «Культурно-пізнавальний туризм», знайдемо інформацію про парки Кіровоградської області. Обираємо дендрологічний парк «Веселі Боковеньки». Перш за все бачимо фото об'єкту. Далі розміщена адреса розташування та коротка історична довідка. Наприкінці – посилання на соціальну мережу чи офіційний сайт і джерела інформації з фондів ОУНБ ім. Д.І. Чижевського про дендрологічний парк «Веселі Боковеньки» імені М.Л. Давидова – книги і періодичні видання.

Кому не достатньо інформації про об'єкт, можна звернутися до вищевказаних джерел. Для того щоб дізнатися, в якому відділі зберігається та чи інша книга, необхідно звернутися до фахівців інформаційно-бібліографічного відділу обласної книгозбірні, які допоможуть виписати її бібліографічні дані з електронної бази для замовлення видання.

Представлений вище ресурс є унікальним. Такого не мають інші бібліотеки області. З метою надавати користувачам сучасні бібліотечні послуги інформація на порталі постійно оновлюється, змінюється, додаються нові атракції.

Інформаційний туристичний портал і надалі буде важливою інформаційною складовою у туристично-краєзнавчій діяльності ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

Соціологічні дослідження

Вивчення використання у бібліотеках області літератури, яка надійшла з обмінно-резервного фонду ОУНБ ім. Д.І. Чижевського у 2021-2024 рр. в рамках Комплексної програми сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року

Марія Охріменко,
головний бібліотекар науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У зв'язку з незадовільним фінансуванням на комплектування бібліотечних фондів бібліотек області, незначним надходженням нової літератури, збільшенням кількості застарілої, зношеної літератури, утворенням пасивного складу бібліотечного фонду, рішенням V сесії Кіровоградської обласної ради від 27.06.21 р. № 112 була затверджена Комплексна програма сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року.

Мета дослідження

Соціологічне дослідження щодо вивчення читаності у бібліотеках області літератури, отриманої у 2021-2024 роках в рамках обласної комплексної програми сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року проводиться з метою визначення ефективності використання цієї літератури та її відповідності запитам користувачів.

Об'єкт дослідження – література, яка надійшла до бібліотек області в рамках обласної програми протягом 2021-2024 років загальною кількістю 3170 примірників (22 назви).

Предмет дослідження – використання книг, які є об'єктом дослідження, у якості показника відповідності читацьким інтересам.

Бази дослідження – публічні бібліотеки області.

Завдання дослідження – узагальнення аналітичних матеріалів, підготовлених базовими бібліотеками, стосовно певних аспектів використання літератури, яка надійшла до бібліотек області в рамках обласної програми протягом 2021-2024 років, а саме:

- наявності зазначеної літератури в книжкових фондах бібліотек області, кількості її надходжень, розподілу, книговидачі користувачам, обертаності;

- форм та методів ознайомлення користувачів із вищезазначеними виданнями;
- визначення видань, які мають найбільший і найменший попит у користувачів;
- популярності літератури серед різних груп користувачів;
- задоволення потреб користувачів, які найбільше звертаються до літератури, що є об'єктом дослідження;
- пропозицій щодо поліпшення популяризації літератури, що є об'єктом дослідження.

Методика дослідження

Під час дослідження було застосовано методи: анкетування (анкета та таблиця вивчення використання ефективності краєзнавчої літератури додаються), аналізу статистичної інформації та бібліотечної документації (читацьких формулярів, листків термінів повернення документів, документів на проведені масові заходи та матеріалів наочної популяризації).

Було з'ясовано: стан читаності краєзнавчої літератури бібліотечними працівниками та користувачами; жанри краєзнавчої літератури, яким надається перевага; книги та автори, які мають найвищий рейтинг серед бібліотечних працівників та серед користувачів.

У дослідженні взяли участь 458 бібліотек (86,7% від загальної кількості) 38 територіальних громад області (77,5% від загальної кількості громад). З різних причин у дослідженні не брали участі 70 бібліотек (13,3%) 11 територіальних громад області, а саме: Ганнівської, Мар'янівської, Надлацької, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобридської, Рівненської, Тишківської сільських та Заваллівської, Пантаївської, Смолінської селищних громад.

Було здійснено аналіз анкет кожної бібліотеки окремо, а також зроблено узагальнений аналіз.

До обмінного фонду ОУНБ ім. Д.І.Чижевського протягом 2021-2024 років надійшли 22 назви краєзнавчої літератури загальною кількістю 3170 примірників; з них 49 примірників отримали обласні бібліотеки, 2684 примірників було надіслано до бібліотек області, в тому числі до сільських бібліотек надійшло 1610 прим.

За цей період бібліотеки області отримали по 5,1 примірників книг краєзнавчої літератури (середній показник), в тому числі сільські бібліотеки – по 3,7 примірників. Варто зазначити, що не всі сільські бібліотеки отримали літературу в рамках обласної програми з огляду на незначну екземплярність деяких видань, наприклад: «Барви степу: Живопис. Графіка. Скульптура. Кераміка» – 49 прим., Босько В. «Історичний календар Кіровоградщини. 2023 рік» – 28 прим., Євген Маланюк. «З нотатника. Витяг з еміграційних періодичних видань» – 45 прим., Орел С. «Всупереч і опір. Український спротив голодомору 1932-1933 років» – 34 прим., Лагно Ф. «Фрагменти вітальності & мортальності. Графіка-2019» – 75 прим., Поліщук К. «Дівчинка, яка на місяць літала» – 85 прим., Смичек І. «Таємниця» – 5 прим.

Анкета складалася з 8 запитань. Аналіз відповідей на них засвідчив, що за досліджуваний період всього було видано 5735 прим. цієї літератури.

Середня обертаність цієї літератури становить 2,1 (рекомендації по Україні – 1,2 – 3). Такий показник обертаності свідчить про підвищений інтерес користувачів до краєзнавчої літератури.

У ході дослідження з'ясувалось, що в бібліотеках області сформувалася певна система популяризації краєзнавчої літератури.

Постійні експозиції розміщуються, здебільшого, у хронологічній і логічній послідовності проблематики: історія, економіка, культура краю, суспільно-політичне життя, інше. Серед респондентів, які взяли участь в опитуванні, 93% вважають, що максимальному розкриттю краєзнавчих фондів сприяють книжкові виставки, які організуються як у бібліотеках, так і в навчальних закладах різного спрямування. Аналіз репертуару виставок свідчить про те, що у видовому аспекті найчисленнішими залишаються такі виставки: нових надходжень, до знаменних дат, виставки-експозиції, виставки однієї книги. Варто зауважити, що у бібліотеках області частіше з'являються нові види виставок: виставка-презентація, виставка-панорама, виставка-знайомство, виставка-відкриття, виставка-персоналія, виставка-портрет, виставка-вернісаж та інші. Характерною особливістю сучасного дизайну книжкових виставок є використання не тільки бібліотечних матеріалів, а й репродукцій, предметів побуту, творів прикладного мистецтва, зразків флори і фауни, листівок, малюнків, іграшок тощо.

Так, у бібліотеках Олександрійської громади протягом 2021-2024 років були організовані цікаві книжково-ілюстративні виставки: виставка-панорама «Моє коріння і джерело своє» за книгою Євгена Маланюка «З нотатника. Витяги з еміграційних періодичних видань», виставка-презентація «Літературне слово землякам» за книгою В. Бондаря «Мережані закладки (читацький нотатник)». У бібліотеках Олександрівської селищної громади створили змістовну виставку-вернісаж «Покоління незалежних» (за книгою О. Косенко. «Апостроф»), виставку поетичного альбому «Поезія – це скарб усіх віків». Заслужують на увагу і виставки бібліотек інших громад: виставка-експозиція «Поети рідного краю» Великоандрусівської селищної; виставка-рейтинг «Українське слово проситься до тебе: уподобання читачів» Вільшанської селищної; виставка-персоналія «Євген Маланюк – співець степової Еллади» Гайворонської міської.

Застосовувались і комплексні форми популяризації літератури, серед яких прем'єри книги, краєзнавчі дні та краєзнавчі читання, літературні й краєзнавчі клуби, презентації, літературні альманахи, засідання літературних віталень, конкурси, краєзнавчі ринги, творчі бенефіси, поетичні екскурси, тематичні та літературні вечори.

Ці заходи організовувались у співпраці з навчальними закладами, районними центрами дитячої та юнацької творчості, музеями тощо.

Серед форм масової роботи актуальними залишаються обговорення книг, краєзнавчі подорожі, зустрічі з авторами, відеоподорожі, вікторини. Набувають популярності також інші види масових заходів. Наприклад,

бібліотеки Благовіщенської міської територіальної громади провели низку заходів з популяризації книг, отриманих за комплексною програмою: у центральній бібліотеці для учнів старших класів проведено краєзнавчу подорож з використанням книги «Барви степу: Живопис. Графіка. Скульптура. Кераміка», для учнів професійного коледжу – краєзнавчі читання за книгами Н. Бідненко «Бузковий вечір», Л. Єременко «Вростання в асфальт», для користувачів бібліотеки – прем'єру книги В. Боська «Історичний календар Кіровоградщини. Люди. Події. Факти. 2023 рік».

«Обличчя української історії. Євген Маланюк» – під такою назвою у Новоархангельській центральній публічній бібліотеці відбувся цікавий захід – літературний майдан, учасниками якого стали старшокласники та працівники відділу культури. У читальному залі бібліотеки була оформлена виставка-портрет «Маланюкові світи», де були представлені твори поета. На заході з вуст молоді звучала поезія Маланюка. Присутні прослухали розповідь про життєвий і творчий шлях письменника, переглянули чимало фотографій, дізнались багато цікавих фактів. Тугу поета за рідною домівкою намагались передати за допомогою відеороликів на пісні «Журавлі» або «Чуєш, брате мій». За доброю традицією учасники заходу поклали квіти до погруддя Євгена Маланюка та вшанували світлу пам'ять поета.

Олександрійська центральна міська бібліотека провела поетичні зустрічі в рамках літературного ліцею «Поезія рідного краю». Саме такі зустрічі дозволили глибше пізнати літераторів-земляків Н. Бідненко, Л. Єременко, Г. Ключека, А. Царук, В. Бондаря О. Застебу, відчутти стиль їхньої поетичної мови. З 2024 року розпочала діяльність поетична вітальня «Якийсь безсмертний дотик до душі» на базі бібліотеки-філії № 8 для юнацтва м. Олександрія. Під час засідань тут звучала поезія відомих українських поетів, а також і місцевих авторів. Засідання проводились у форматі поетичної кав'ярні: лірична музика, різні напої, улюблені автори створювали незабутню атмосферу поетичних заходів. На постійній основі працівники бібліотеки-філії № 5 м. Олександрія організовували для користувачів краєзнавчі розвідки «Авторське сузір'я Кіровоградщини» для ознайомлення з творами місцевих поетів та письменників.

В контексті краєзнавчої роботи бібліотеки активно використовують мультимедійні технології, зокрема, готують тематичні слайд-презентації, мультимедійні журнали, віртуальні уроки, інше.

Так, бібліотеки Олександрівщини активно використовували в популяризації краєзнавчої літератури такі форми роботи, як слайд-розповіді: історичний тандем «Олександрівщина у вирі української революції» та відеоролик «Українська революція 1917-1921 років: як творилася держава Україна» (за книгою «Роки боротьби 1917-1920 рр. на Єлисаветчині. Книга третя»).

На сайтах і блогах багатьох бібліотек розміщуються огляди краєзнавчої літератури, публікуються списки нових надходжень, висвітлюється інформація про історію краю.

За результатами анкетування з'ясувалося, що для більш поширеної популяризації краєзнавчої літератури бібліотеки, які мають комп'ютерну техніку, виготовляють різноманітну друковану продукцію для користувачів (комп'ютерну техніку мають 50% бібліотек області). Проте варто зазначити, що видавнича діяльність у бібліотеках не є дуже поширеною, друковану продукцію виготовляють тільки близько 34% бібліотек області, здебільшого, центральні та міські книгозбірні. Серед видів видавничої продукції найчастіше використовуються листівки, пам'ятки, буклети, інформаційні списки надходжень нової літератури: «Знайомтесь: нова книга», літературна візитівка «Творча особистість – Ольга Полєвіна», рекламний плакат «Книга у тренді», буклети «Письменники рідного краю», «Самоцвіти степів калинових», «А Ви про них чули?».

Бібліотеки проводять і бібліографічне інформування, яке здійснюється як у традиційних формах, так і в електронному режимі доступу. Серед тем переважають: «Нові надходження літератури з питань краєзнавства», «Письменники Кіровоградщини». Ефективно сприяє популяризації краєзнавчих ресурсів і співпраця з місцевими ЗМІ, це дозволяє охопити інформуванням значну частину користувачів.

Дослідження виявило, що лідерами читацьких запитів серед видань краєзнавчої тематики є художня література та літературні часописи з історії краю. Звернення до інших документів незначне.

При проведенні масових заходів використовувалися книги, видані за обласною комплексною програмою сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року: «Бузковий вечір» Н. Бідненко, «Корида» Е. Бельської, «Історичний календар Кіровоградщини 2021, 2022 рр.» В. Боська, «З нотатника. Витяги з еміграційних періодичних видань» Є. Маланюка, «Мережеві закладки» В. Бондаря, «Євген Маланюк: «Проза» поета» Г. Клочека, «Барви степу: Живопис. Графіка. Скульптура. Кераміка. Декоративно-прикладне мистецтво», «Вростання в асфальт» Л. Єременко, «Жовті листочки. Поезії» О. Застеби, «Блекаут» В. Бондаря, «Всупереч і опір. Український спротив голодомору 1932-1933 років» С. Орел, «Коди золотих рун» А. Царук, «Володарі скрипкового ключа». О. Полєвіної.

Як виявило дослідження, вищеназвані книги користуються і найбільшим попитом серед користувачів: їх середня обертаність становить від 3,8 (В. Босько. «Історичний календар Кіровоградщини. Люди. Події. Факти. 2022») до 0,8 (О. Полєвіна. «Володарі скрипкого ключа»).

На жаль, респонденти відзначають, що деякі книги надходять до бібліотек не завжди своєчасно, тому втрачають свою актуальність, як наприклад, «Історичний календар Кіровоградщини».

Варто зауважити, що книги, які надійшли до бібліотек в невеликій кількості примірників, а саме: «Євген Маланюк. З нотатника» (45 прим.), «Барви степу: Живопис. Графіка. Скульптура. Кераміка. Декоративно-прикладне мистецтво» (49 прим.) користуються попитом у користувачів. Обертаність їх становить відповідно від 3,3 до 3,0.

Аналіз анкет виявив, що найменший попит серед користувачів мають наступні видання: Краснопольська О. «Друзки болю і віри», Лагно Ф. «Фрагменти вітальності & мортальності. Графіка», Митрофаненка Ю. «Сифіліс російського шовінізму», Поліщук К. «Дівчинка, яка на місяць літала». Середня обертаність цих книг становить відповідно від 0,8 (Поліщук К. «Дівчинка, яка на місяць літала») до 0,3 (Лагно Ф. «Фрагменти вітальності & мортальності. Графіка»).

Ці книги майже не використовувались при проведенні масових заходів.

Також респонденти відзначили, що видань, які б не використовувалися взагалі, не виявлено.

Як свідчить опитування, за професійним і соціальним статусом зацікавленість користувачів літературою краєзнавчої тематики розподілилась таким чином: студенти, школярі – 61%, вчителі – 19%, пенсіонери – 10%, краєзнавці – 5%, журналісти – 2%, бібліотекарі – 2%, інші – 1%.

На запитання, чи задовольняє попит користувачів представлена краєзнавча література, відповіді респондентів були такими: 74% опитуваних відповіли – так, 19% – ні, 7% – задовольняє частково.

Серед причин незадоволення попиту користувачів респонденти називають такі: малий тираж деяких видань, які користуються попитом; відсутність перевидань краєзнавчої літератури минулих років; нестача оновлених видань з історії сіл Кіровоградщини та з історії рідного краю, екології, економіки; книг про відомих людей часів козацтва, а також про місцевих художників, майстрів та музикантів. Не вистачає також краєзнавчих книжок для дітей молодшого та середнього шкільного віку.

З метою поліпшення популяризації літератури краєзнавчої тематики респонденти пропонують: при проведенні масових заходів використовувати інноваційні форми роботи, створювати буктрейлери та відеоролики про книги, проводити творчі зустрічі з письменниками-земляками, виставляти новинки краєзнавчої літератури на вебсайтах та блогах бібліотек, висвітлювати у ЗМІ, організовувати зони відкритого доступу, проводити заходи за межами бібліотеки, залучати користувачів до участі в заходах, популяризувати краєзнавчі видання через соціальні мережі.

Висновки:

- результати дослідження дозволили зробити висновок, що література, яку отримали бібліотеки області в 2021-2024 роках в рамках Комплексної програми сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидавництва в Кіровоградській області, має свого читача: здебільшого нею користуються студенти, учнівська молодь, вчителі;
- наявні фонди не в повній мірі задовольняють потреби користувачів, особливо це стосується сільських бібліотек;
- у бібліотеках сформувалася певна система популяризації краєзнавчої літератури, максимальному розкриттю якої сприяють різноманітні форми виставкової роботи;

- значна увага приділяється і комплексним заходам, серед яких перевага надається презентаціям книг, краєзнавчим дням та краєзнавчим читанням, засіданням літературних віталень та клубів за інтересами. Більшість масових заходів бібліотеки проводять у співпраці з різними установами;

- видавнича діяльність у бібліотеках не є дуже поширеною, – друковану продукцію виготовляють тільки 34% бібліотек області; переважно це листівки, пам'ятки, інформаційні списки нових надходжень;

- література краєзнавчої тематики використовується за цільовим призначенням учнівською та студентською молоддю, вчителями, краєзнавцями для навчання, професійних потреб, інтелектуального розвитку. Лідерами читацьких запитів серед краєзнавчих видань залишаються художня література та літературні часописи з історії краю.

Середній показник обертаності цієї літератури становить 2,1, що свідчить про значний попит користувачів до краєзнавчої літератури.

Найбільший попит у користувачів має «Історичний календар Кіровоградщини. Люди. Події. Факти. 2022» Володимира Боська (обертаність 3,8), найменший – книга Ф. Лагна «Фрагменти вітальності & мортальності. Графіка-2019» (обертаність 0,3).

В той же час попит користувачів задовольняється не повністю, і основна причина відмов – відсутність видань у бібліотеках.

Результати проведеного дослідження спонукають до покращення стану комплектування фондів бібліотек області відповідно до реальних потреб та запитів користувачів.

Пропозиції:

- для задоволення потреб користувачів краєзнавчою літературою бібліотекам області систематично проводити опитування та анкетування;
- активізувати роботу бібліотек у напрямі популяризації краєзнавчих видань, які не користуються попитом, шляхом проведення інтерактивних заходів;
- урізноманітнювати тематику масових заходів, запроваджуючи інноваційні форми роботи: краєзнавчі ринги, творчі бенефіси, респект-зустрічі, слайд-презентації, медіа-презентації, літературні аукціони, літературно-мистецькі калейдоскопи, бук-слеми, флеш-буки, історико-краєзнавчі пазли;
- проводити заходи за межами бібліотеки, залучати користувачів до участі в заходах;
- збільшити кількість надходжень краєзнавчих видань до сільських бібліотек, враховуючи потреби користувачів;
- новинки літератури краєзнавчої тематики представляти на вебсайтах та блогах бібліотек, використовувати соціальні мережі, ЗМІ;
- координувати роботу з популяризації краєзнавчих видань з партнерськими організаціями: навчальними закладами, музеями, любительськими об'єднаннями за інтересами;

- більше уваги приділяти рекламній та видавничій діяльності з питань краєзнавства.

Додаток 1

Анкета бібліотечного працівника

Шановні колеги!

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського» проводить соціологічне дослідження за темою **«Вивчення використання літератури у бібліотеках області, придбаній за рахунок обласної «Комплексної програми сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року»**. Література надійшла до ваших закладів з обмінно-резервного фонду обласної бібліотеки у 2021-2024 рр. Ваші відповіді допоможуть виявити інтенсивність використання та популяризації цієї літератури у бібліотеках.

Офіційна назва бібліотеки _____

1. Скільки книг за комплексною програмою надійшло до Вашої бібліотеки протягом 2021 – 2024 років?

2021 р. _____ 2022 р. _____ 2023 р. _____ 2024 р. _____ Всього ---

2. Скільки із отриманих книг протягом 2021-2024 років було передано до сільських бібліотек, бібліотек-філій?

2021 р. _____ 2022 р. _____ 2023 р. _____ 2024 р. ____ Всього _____

3. Охарактеризуйте та підкресліть заходи, які здійснює ваша бібліотека в рамках популяризації літератури за комплексною програмою: (обов'язково вказуйте назви заходів, назви творів та авторів);

* виставкова робота (виставка-експозиція, нових надходжень, персональна, до знаменних дат, виставка – вернісаж, виставка – портрет, віртуальна, інше);

* комплексні заходи з популяризації цієї літератури (краєзнавчі дні, засідання клубу за інтересами, студії, прем'єри книг, зустрічі з авторами, презентації, конкурси, слайд-розповіді, відеоролики, інше);

* видавнича діяльність (листівки, плакати, буклети, відеоролики, календарі знаменних дат, рекомендаційні списки, закладки, інформаційні видання, інше).

4. Вкажіть авторів та назви творів, що мають найбільший попит у користувачів _____

5. Вкажіть авторів та назви творів, що мають найменший попит у користувачів _____

6. Які категорії користувачів найчастіше звертаються до літератури, придбаної за рахунок комплексної програми?

7. Чи задовольняє попит користувачів наявний фонд цієї літератури? Якщо ні, то чому?

Так. Ні.

8. Ваші пропозиції щодо поліпшення популяризації літератури даної тематики

Додаток 2

Таблиця вивчення ефективності і використання краєзнавчої літератури, яка надійшла до бібліотек області в 2021-2024 рр.

№	Рік обласної програми	Автор і назва	Рік видання	Кількість прим., що отримали	Скільки разів видана (всього)	Обертність
1.	2021	Бідненко Н.І. Бузковий вечір	2020	193	688	3,6
2.	2021	Босько В.В. Історичний календар Кіровоградщини на 2021 рік. Етюди у червоному, чорному та синьо-жовтому кольорах про участь єлисаветрадців у революції 1917-1921 рр.	2020	171	523	3,1
3.	2021	Єременко Л. Вростання в асфальт	2020	192	426	2,2
4.	2021	Клочек Г. «Євген Маланюк. «Проза» поета»	2019	108	315	2,9
5.	2021	Роки боротьби 1917-1920 рр. на Єлисаветчині. Книга третя	2020	185	289	1,6
6.	2021	Царук А. Коді золотих рун	2020	190	398	2,1
7.	2022	Барви степу: Живопис. Графіка. Скульптура. Кераміка. Декоративно-прикладне мистецтво	2021	49	162	3,3
8.	2022	Бельська Е. Корида	2021	191	625	3,3
9.	2022	Бондар В. «Мерéжані закладки. (читацький нотатник)»	2021	138	335	2,4
10.	2022	Босько В.М. Історичний календар Кіровоградщини. Люди. Події. Факти. 2022 рік. Нариси та розвідки з історії художнього життя краю: Земська	2021	172	645	3,8

		рисувальна школа, митці, колекціонери, виставки, картини, ікони				
11.	2022	Євген Маланюк. З нотатника. Витяги з еміграційних періодичних видань	2021	45	134	3,0
12.	2022	Застеба О.С. #жовті листочки	2021	129	286	2,2
13.	2022	Косенко О. Апостроф	2021	190	288	1,5
14.	2024	Бондар В. Блекаут	2024	202	210	1,0
15.	2024	Босько В. Історичний календар Кіровоградщини. Люди. Події. Факти. 2023 рік. Герої ушановані й знеславлені: уродженці Кіровоградщини у радянсько-німецькій (1941-1945) та російсько-українській (2014-2022) війнах, таємниці Кіровограда часів окупації	2022	28	35	1,2
16.	2024	Краснопольська О. Друзки болю і віри	2023	127	82	0,6
17.	2024	Лагно Ф. Фрагменти вітальності & мортальності. Графіка-2019	2023	75	20	0,3
18.	2024	Митрофаненко Ю. Сифіліс російського шовінізму. Історична есеїстика про боротьбу українців з російською окупацією	2023	112	81	0,4
19.	2024	Орел С.В. Всупереч і опір. Український спротив голодомору 1932-1933 років	2023	34	37	1,1
20.	2024	Полевіна О. Володарі скрипкового ключа	2023	91	77	0,8
21.	2024	Поліщук К. Дівчинка, яка на місяць літала на Місяць	2020	85	70	0,8
22.	2024	Смичек І. «Таємниця». Живопис. Малюнок. Книжкова ілюстрація. Міні-арт	2023	5	9	1,8

Послуги публічних бібліотек Кіровоградської області ветеранам війни та їхнім родинам

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Відповідно до Закону України від 22.10.1993 №3551-ХІІ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який після редагування 16.01.2024 набрав чинності 4.04.2024 року, ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав, до

них належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни.

Ветерани війни потребують фінансової, медичної, правової підтримки, допомоги в отриманні освіти та житла. Чинне законодавство гарантує ветеранам війни низку пільг та послуг, проте не всі можуть ними скористатися. Тому важливо не лише надавати пільги і гарантії, але й робити їх доступними.

За час війни значно активізувалась й набула нового масштабу діяльність бібліотек щодо підтримки ветеранів війни та їхніх родин.

Які ж послуги надають публічні бібліотеки області ветеранам війни та їхнім родинам? Яку підтримку вони одержують? Щоб відповісти на всі ці запитання, комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського» провів соціологічне дослідження на тему «Послуги публічних бібліотек Кіровоградської області ветеранам війни та їхнім родинам».

Мета дослідження – вивчення реального стану надання послуг та підтримки ветеранів війни та їхніх родин публічними бібліотеками області та визначення шляхів їх удосконалення.

Завдання – виявити мотиви звернення ветеранів війни та їхніх родин до бібліотек, з'ясувати, які види послуг та допомог отримують ветерани.

Об'єкт дослідження – ветерани війни та їх родини.

Бази дослідження – публічні бібліотеки територіальних громад області.

У дослідженні взяли участь 296 публічних бібліотек області з 38 територіальних громад, що дорівнює 56,1% від загальної кількості бібліотек та 77,5% територіальних громад. Бібліотеки інших 11 територіальних громад з різних причин не брали участі в анкетуванні, серед них: Ганнівська, Гурівська, Злинська, Надлацька, Перегонівська, Підвисоцька, Піщанобридська, Попельнастівська сільські та Заваллівська, Пантаївська, Приютівська селищні територіальні громади.

Анкети заповнювали 309 бібліотечних працівників, що дорівнює 43,2% від загальної кількості бібліотечних працівників області. Це в переважній більшості жінки (99,3%), чоловіки складають тільки 0,7%. За віком респонденти розподілилися таким чином: більше половини складає категорія жінок віком 45-60 років (55,1%), інші – 18-29 років – 8,1%, 30-44 роки – 21,6%, 61-75 років – 15,2%.

За рівнем освіти учасників анкетування маємо такі відомості: з вищою освітою – 33,4% респондентів, 11,1% мають незакінчену вищу освіту, а 55,4% – базову вищу фахову.

Як виявило дослідження, всі 100% респондентів відзначили, що в кожній громаді є ветерани війни, які проживають зі своїми родинами, а також члени сімей полеглих, полонених, зниклих безвісти та учасників бойових дій, що нині захищають незалежність України.

Але, на жаль, з різних причин, не всі ветерани та члени їх сімей, які проживають в громаді, є користувачами бібліотеки.

Опитувані відзначили, що головним мотивом звернення до бібліотеки ветеранів та членів їх сімей є: читання цікавих книг – 86,5%, бажання відвідати

масовий захід – 59,4%, отримання необхідної послуги (юридичної, психологічної тощо) – 48,6%, інше (допомога ЗСУ) – 7,7%.

Отже, в уявленні респондентів бібліотека залишається переважно місцем видачі книг з різними додатковими послугами.

В обслуговуванні осіб даної категорії працівники бібліотек застосовують індивідуальний підхід, адже важливо не тільки запропонувати потрібну книгу, а й підтримати бесіду на будь-яку тему, що цікавить відвідувача. Саме тому переважна більшість респондентів – 71,3% від загальної кількості опитаних різними методами (анкетування, опитування, індивідуальне спілкування, спостереження, група в Вайбері, бесіди під час запису у бібліотеку) вивчала потреби ветеранів та членів їх сімей. Опитування та анкетування проводились під такими назвами: «Захисники та родини Героїв: Ваші потреби», «Ваше ставлення до бібліотеки?», «В моїй родині читають...». Це дало можливість більш якісно обслуговувати, задовольняти потреби, організовувати змістовне дозвілля для цієї категорії відвідувачів.

Поряд з цим значна частина респондентів – 28,7% не проводила вивчення потреб ветеранів війни та їх сімей, що негативно позначилось на обслуговуванні ветеранів та членів їх родин.

Аналіз анкет засвідчив, що всі послуги, які надають бібліотеки громад, доступні і для ветеранів війни та членів їхніх родин. З огляду на відсоток відповідей – 66,5% найбільше ветерани та члени їх сімей користувалися соціальними послугами (допомогти особі/родині подолати складні життєві обставини, підтримувати їх, включитись в життя громади). Вони брали участь в майстер-класах, презентаціях книжкових виставок, зустрічалися з фахівцями. Респонденти відмітили, що членам родин ветеранів дали змогу проявити свої творчі здібності в таких майстер-класах: «Квітки з паперу», «Флікери безпеки», «Осінні фантазії», «Ми за мир».

Популярними серед цієї категорії є і культурні послуги – 45,9% (обслуговування ветеранів з інвалідністю та членів їх сімей на дому). Це не тільки змога отримати нову книжку для читання, а й можливість живого спілкування. Члени родин ветеранів Долинської міської територіальної громади взяли участь у зустрічах з письменницею-волонтеркою Людмилою Охріменко, поетесою Любов'ю Лісовою, а також у презентації красназавчої книги Олександра Ромащенко «Долинський район» (Довідник з історії населених пунктів колишнього Долинського району), яку автор присвятив захисникам України від російських окупантів.

Бібліотеки Гайворонської міської територіальної громади в 2023 році розпочали роботу над проектом «Мужні. Сміливі. Незламні», спрямованим на формування позитивного уявлення суспільства про ветеранів російсько-української війни, виховання шанобливого ставлення до ветеранів, привернення уваги до їх потреб та проблем, реінтеграцію ветеранів та членів їхніх сімей в активне суспільне життя. В рамках проекту у бібліотеках цієї громади були проведені зустрічі з учасником бойових дій на Херсонщині Миколою Андрієвським та учасником АТО Юрієм Бігуном. Крім цього спільно з захисниками бібліотекарі провели патріотичні години «Ми славного

роду і крові, свій народ боронити готові», «Ми єдині – в цьому сила», змонтували відеоролик «Рідні незламні, мужні й хоробрі». До роботи в проєкті згодом долучилася громадська організація «Центр відновлення особистості та перетворення суспільства», керівник якої, Ольга Гончарук, проводить зустрічі з родинами загиблих воїнів.

У бібліотеках Новомиргородської міської територіальної громади вже стало традицією до дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав запрошувати на захід афганців. Варто відзначити, що воїнів-захисників запрошують на різноманітні масові заходи, які відбуваються в бібліотеках, особливо сьогодні, коли військовим дають довгоочікувані відпустки, під час яких вони приходять на зустрічі до книгозбірні.

Цільовим групам ветеранів (35,5%) бібліотеки надають інформаційні послуги з використанням друкованих та електронних ЗМІ, проводять заходи з підвищення психологічної культури.

Слід зазначити, що ветерани також цікавляться інформаційними технологіями. Для них бібліотеки проводять індивідуальні заняття з основ комп'ютерної грамотності, пошуку інформації в інтернеті, користування електронною поштою, сайтами соціальних мереж, завантаження музики, фільмів. Навіть захисники, які нині знаходяться на передовій, користуються інтернет-ресурсами бібліотек своїх громад, таким чином підтримуючи зв'язок зі своїми близькими.

Для більш якісного обслуговування ветеранів бібліотеки створюють спеціальні теки з інформацією про ЗСУ, історією війни, організовують благодійні виставки, військово-патріотичні читання, залучають ветеранів для проведення зустрічей з мешканцями громади.

Респонденти (20,3%) відзначили, що на даний час важлива психологічна підтримка ветеранів війни та членів їхніх родин. Бібліотеки працювали у цьому напрямку – залучали фахівців для надання психологічної підтримки. Серед заходів слід назвати тренінгові форми роботи для даної категорії з формування емоційної стійкості та стабільності: «Стрес і психологічна травма», «Як стабілізувати себе».

Для 33,4% ветеранів війни затребуваними є правові та консультаційні послуги. Ветеранам надається інформаційно-консультаційна допомога з питань змін у пенсійній системі, пільгового забезпечення громадян, надання різних видів допомоги, оформлення субсидій тощо.

Там, де є громадські приймальні, консультації надають фахівці бюро безоплатної правової допомоги. Крім цього, залучають сільських старост, представників громадських організацій, депутатів. Деякі консультації бібліотекарі надають самі, використовуючи різноманітні носії інформації.

Серед інших послуг 7% респондентів указали такі: засідання гуртків та клубів за інтересами, організація кінопоказів, додаткові платні послуги, групові та індивідуальні заняття з медіаграмотності, реєстрація пошкодженого майна, реєстрація грошової допомоги від міжнародних організацій, реєстрація на веб-платформі е-Ветеран, де можна знайти відповіді на нагальні питання щодо послуг з професійної адаптації, підготовки, перепідготовки, підвищення

кваліфікації, працевлаштування, які реалізуються в межах бюджетних програм. Крім цього на платформі можна дізнатися про гарантії та пільги для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю, членів їх сімей щодо надання послуг з професійної адаптації, грантів для створення або розвитку ветеранського бізнесу тощо.

За середньостатистичними показниками ветерани та члени їх родин звертаються до бібліотек для отримання послуг з такою частотою: 1 раз на місяць – 63,5% респондентів, раз на тиждень – 19%, раз на рік – 6,7%. Інші 10,8% відповіли, що звертаються до бібліотеки «за потреби». Частота відвідувань бібліотеки ветеранами залежить від віку, стану їх здоров'я та потреб.

Результати опитування засвідчили, що найбільш поширеними послугами респонденти вважають такі:

- користування бібліотечним фондом – 29%;
- соціальні послуги – 24%;
- інформаційні – 19,5%;
- консультаційні, в тому числі правове консультування – 18,4%;
- електронні послуги – 12,0%;
- інтернет-послуги – 10,1%;
- копіювальні – 9,0%;
- бібліографічні – 6,3%;
- віртуальні – 5,1%.

Найчастіше ветерани звертаються за книгами та періодикою, а також за соціальними та інформаційними послугами, відвідують заходи за вподобаннями. Деякі представники цієї категорії користувачів надають перевагу індивідуальному спілкуванню з фахівцями книгозбірень; менше звертаються за бібліографічними довідками, віртуальними, друкованими формами отримання послуг.

Аби ветерани та члени їх сімей більше дізнавалися про послуги, які надають бібліотеки, респонденти спілкуються з місцевими ЗМІ, поширюють інформацію та анонси про заплановані заходи на фейсбук-сторінках бібліотек.

З метою надання більш якісних бібліотечних послуг ветеранам 39,9% працівників бібліотек залучають фахівців. Так, у приміщенні бібліотеки-філії № 8 міста Олександрії працює Міський психологічний хаб. Координує діяльність хабу Олександрійський міський центр соціальних служб. На сайті Олександрійської міської ради розміщена рубрика «Психологічна підтримка», де можна подивитися резюме кожного спеціаліста та обрати для себе фахівця. Консультування проводять п'ять кваліфікованих спеціалістів. Кожен із психологів має певну вузькопрофільну спеціалізацію, щоб забезпечити психологічні послуги, враховуючи особисті потреби та особливості людини. Звернутися можуть різні категорії населення: ветерани, військовослужбовці, члени їх родин та громадяни, які потребують підтримки.

У бібліотеках-філіях № 3,10,12 цієї ж Олександрійської громади бібліотекарі залучають фахівців ЦНАПУ, психологів, юристів для надання консультативних послуг ветеранам та членам їх родин. А у центральній

міській бібліотеці щовівторка та щочетверга юристи Центру безоплатної вторинної правової допомоги проводять індивідуальні безкоштовні консультації, також юридичну допомогу надає юристка ГО «Десяте квітня».

Проте варто зазначити: більшість респондентів (60,1%) відповіли, що не залучали фахівців до надання безоплатних послуг ветеранам та їх родинам, що пов'язано з відсутністю у сільській місцевості компетентних спеціалістів, які можуть надавати кваліфіковані послуги, тому бібліотекарі надавали інформацію і поради, куди можна звернутися по допомогу.

Як свідчить дослідження, 67,6% респондентів вважають, що якість наданих бібліотекою послуг задовольняє потреби ветеранів та членів їх родин; проте 32,4% респондентів заперечили таке твердження, мотивуючи відповідь «ні» слабкою матеріально-технічною базою бібліотеки, неякісним або зовсім відсутнім інтернетом, недостатньою кількістю нових надходжень літератури. Всі ці недоліки негативно впливають на якість обслуговування цієї категорії користувачів та створення для них комфортних умов.

Для більш якісного надання послуг ветеранам війни та членам їх сімей важлива співпраця бібліотек з різними організаціями, установами та фахівцями. Насамперед, це місцева влада; старости округів; правозахисні, громадські й волонтерські організації; благодійні фонди. Така координація дій дасть можливість цій категорії громадян мати доступ до різних ресурсів.

Дослідження показало, що публічні бібліотеки Кіровоградської області відіграють важливу роль у підтримці ветеранів війни та їх родин, сприяють їхній адаптації, отриманню необхідної інформації та допомоги.

ВИСНОВКИ

Сьогодні, коли бібліотеки продовжують працювати в умовах війни, з'явилися нові категорії користувачів: ветерани війни, мобілізовані військовослужбовці, що захищають кордони нашої держави, інваліди війни, полонені, військовослужбовці, що проходять реабілітацію після поранень та контузій, члени їх родин, які потребують підтримки і соціального захисту.

Багато представників цих категорій населення є користувачами бібліотек майже у всіх громадах. Бібліотекарі стверджують, що ветерани та члени їх родин звертаються до бібліотек за книгами та послугами, відвідують масові заходи.

Бібліотечні фахівці добре обізнані з потребами ветеранів, так як 71,3% бібліотекарів області вивчали це питання шляхом проведення анкетування, співбесід, опитування.

Під час вивчення потреб даної категорії користувачів працівники бібліотек узагальнюють їхні потреби та інтереси та відповідно спрямовують свою роботу на задоволення потреб, координуючи її з іншими зацікавленими громадськими й державними організаціями й установами.

Респонденти відзначають, що бібліотеки надають ветеранам та членам їх родин різні види послуг, а саме: соціальні, культурні, правові, інформаційні, консультативно-правові та низку супутніх, допоміжних та сервісних послуг (інтернет-послуги, електронні, копіювальні тощо).

Інтенсивність звернень ветеранів та членів їх сімей до бібліотеки визначається їх потребами і становить в середньому 1 раз на місяць, за потреби – частіше.

Найчастіше користувачі вищезазначеної категорії звертаються за соціальними, інформаційними, консультаційними, інтернет-послугами, іноді – за отриманням документів у тимчасове користування.

Для надання більш якісних послуг ветеранам та членам їх родин працівники бібліотек намагаються залучати відповідних фахівців, але, на жаль, стикаються з проблемами відсутності таких фахівців у сільській місцевості.

Бібліотечні працівники, використовуючи наявний документальний фонд, інтернет-ресурси та матеріально-технічну базу бібліотек намагаються якісно задовольнити потреби ветеранів та членів їх родин Так вважають 67,6% опитаних. Поряд з цим 32,4% респондентів вважають, що якість наданих бібліотекою послуг не задовольняє потреби ветеранів та їх родин.

Дослідження допомогло виявити кращий досвід роботи бібліотек в даному напрямку та звернути увагу на недоліки.

Для покращення якості надання бібліотечних послуг ветеранам війни та їх родинам пропонуємо:

- сприяти організації простору вільного спілкування ветеранів та членів їх родин у бібліотеках;
- забезпечувати безбар'єрний доступ ветеранам та членам їх родин до бібліотечних закладів, організовувати обслуговування за їх місцем проживання;
- ініціювати нові форми і методи якісного обслуговування ветеранів та членів їх родин, підтримувати ініціативи громади з питань соціально-культурного та інформаційного забезпечення ветеранів та членів їх родин;
- розвивати проєктну діяльність бібліотек з метою залучення грантових коштів для покращення обслуговування даної категорії користувачів.

Популяризація сучасної української воєнної літератури у бібліотеках області

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Війна – це не лише біль, жах, руйнування та смерть, а ще й потужний стимул для розвитку сучасної української літератури на військову тематику. Сьогоднішня російсько-українська війна не стала винятком. Тема війни не

залишає нікого байдужим, вона зачіпає кожного свідомого українця. Значна частина авторів – активні учасники бойових дій, а також професійні цивільні письменники, журналісти, волонтери, військові, що почали писати під час війни. Війна надихнула на написання власних книжок тих, хто раніше навіть і не думав про перо. Вони написані людьми, які там побували та на власні очі бачили весь жах того, що відбувається. У книгах розказано не тільки про війну, а й про героїзм і зраду, любов та ненависть, страждання та радість. Книги про сучасну війну дають можливість розібратися в подіях сьогодення, пробуджують національну свідомість і патріотизм.

Сьогодні книг про війну, написаних у різних жанрах та різноманітних за тематикою, є дуже багато. Найбільше видано прозових книг, найвідоміші з них такі: «Карателі» Влада Якушева, «Іловайськ» Євгена Положія, «Інтернат» Сергія Жадана, «Аеропорт» Сергія Лойка, «Доця» Тамари Горіха Зерня та багато інших.

Крім романів, активно видаються оповідання, зокрема «Безодня» Влада Сорда, «АТОбайки» Микити Кашницького, «Голос війни: історії ветеранів» Василя Піддубного, який написав і роман «Холодне серце» у стилі фентезі. Є також чимало поетичних збірок про війну. Першою українською книжкою про сучасну війну була поезія Бориса Гуменюка та його збірка «Вірші з війни».

Для популяризації літератури про війну запроваджуються різноманітні проєкти. Так, наприклад, на радіо Армія FM (перша військова радіостанція України) є передача «Сектор L», у якій запрошують до ефіру авторів книг про війну та радять читати якісну вітчизняну літературу.

Соціальний проєкт «Голос війни: школа публіцистики для ветеранів АТО» створений з метою навчити бійців, які хочуть описати свій досвід та висловити думки. Результатом проєкту стала збірка оповідань «Голос війни: історії ветеранів».

У Києві вже є офіційний магазин «Ветеранський намет», у соціальній мережі «Фейсбук» зареєстрована окрема сторінка «Ветеранський намет», на якій публікуються рецензії на книжки про війну. У цій же соцмережі започатковано проєкт «Літературний фестиваль «Всеукраїнський форум військових письменників», завдання якого – об'єднати авторів-військовослужбовців і журналістів, щоб представити й обговорити свій досвід.

Як же ці книги популяризують у бібліотеках області? З метою вивчення ступеня популяризації бібліотеками області сучасної української воєнної літератури комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського» проводить соціологічне дослідження для працівників бібліотек на тему «Популяризація бібліотеками області сучасної української воєнної літератури».

Мета дослідження – дослідити рівень популярності сучасної української воєнної літератури та визначити пріоритети користувачів серед авторів книг сучасної української воєнної тематики.

Завдання – виявити пріоритети користувачів серед авторів книг сучасної української воєнної тематики.

Об'єкт дослідження – відповіді в анкетах бібліотекарів публічних бібліотек.

Бази дослідження – публічні бібліотеки територіальних громад області.

У дослідженні взяли участь 345 публічних бібліотек області з 41 територіальної громади, що дорівнює 65% від загальної кількості бібліотек та 83,6% територіальних громад. Бібліотеки 8 територіальних громад з різних причин не брали участі в анкетуванні, серед них: Ганнівська, Гурівська, Злинська, Мар'янівська, Надлацька, Підвисоцька, Піщанобридська сільські, а також: Заваллівська селищна територіальні громади.

Анкети заповнювали 386 бібліотечних працівників, що дорівнює 46,7% від загальної кількості бібліотечних працівників області. Здебільшого, це жінки (98,7%), чоловіки складають тільки 1,3%. За віком респонденти розподілилися таким чином: більше половини опитаних – жінки віком 45-60 років (53,9%), інші учасники: 18-29 років – 3,4 %, 30-44 роки – 28%, 61-75 років – 14,7%.

Про рівень освіти учасників анкетування маємо такі відомості: з вищою освітою – 28,2% респондентів, 6,7% мають незакінчену вищу освіту, а 65,1% – базову вищу фахову.

Як виявило дослідження, 90,1% респондентів відзначили, що у фондах їхніх бібліотек є книги сучасної української воєнної тематики. На жаль, 9,9% указали на відсутність книг такої тематики у бібліотеках. Цей показник свідчить про те, що недостатньо оновлюється книжковий фонд бібліотек, не виділяються бюджетні кошти на придбання нової літератури.

Бібліотечні фахівці в певній мірі або частково обізнані з сучасними тенденціями розвитку української воєнної літератури, на це вказали 68,4% опитаних. На жаль, значна частина респондентів – 31,6% вважають, що вони недостатньо обізнані з літературою даної тематики. Тому цій категорії опитаних необхідно більше уваги приділяти вивченню даного питання, бо сьогодні це актуально.

Про нові книги воєнної тематики респонденти дізнаються з різних джерел. На першому місці – повсякденна робота бібліотекарів з використанням арсеналу форм і методів інформування – цим каналом отримання інформації користуються 74,8% опитаних, на допомогу 59,3% приходять інтернет, де інформація поширюється в середовищі віртуальних користувачів. Не втратила своєї актуальності функція «читач радить читачеві». Вона є одним із дієвих методів інформування, який обрали 44,1% респондентів. Значно менше про нові надходження опитувані дізнаються зі ЗМІ – 10% та книжкових магазинів – 9,8%, з інших джерел – 5,4% (сума перевищує 100%, бо респонденти могли обрати декілька варіантів).

Для більш якісного обслуговування користувачів опитувані вивчали їх потреби і запити на українську воєнну книгу різними методами, найбільш розповсюджений – бесіди та усне опитування (65%) в ході спілкування при відвідуванні закладу. На другому місці – міні-анкетування – їм скористались 52% від загальної кількості тих, хто проводив соціологічну роботу. Крім цього, проводились бліц-інтерв'ю – 12%, експрес-опитування – 9%, індивідуальна

робота з користувачами – 7% (загальна сума перевищує 100%, бо респонденти вказували декілька варіантів відповідей).

Деякі опитувані навіть називали тематику вивчення: «Правда в книгах про війну», «Війна очима читача: що я читаю?».

Проте прикрим є факт: значна частина респондентів – 21,3% не вивчали запити і потреби користувачів на сучасну українську воєнну книгу, що в подальшому негативно вплине на якість їх обслуговування.

Дослідження засвідчило, що 92% респондентів читають книги сучасної української воєнної тематики, 6% не читають, бо не мають у фондах своєї бібліотеки такої літератури, 2% опитаних відповіли, що не можуть читати книги такої тематики.

Серед книг, які були прочитані респондентами за останні півроку і справили найбільше враження, наступні:

Автор і назва книги	Чому дана книга справила найбільше враження (відповіді респондентів)
Талан Світлана. «Оголений нерв»	Сюжет викликає розпач, біль, зневагу, радість та безмежну гордість. Книга несе надію, що все буде добре, бо у нас є багато людей, які люблять Україну, не зважаючи на місце проживання.
Шкляр Василь. «Чорне сонце»	Книга присвячена бійцям «Азову». Вона вражає мужністю та хоробрістю наших захисників.
Положій Євген. «Іловайськ»	Книга побудована на розповідях очевидців Іловайського котла. Автор відреагував на ці спогади, зберігши індивідуальні відмінності, які характеризують вдачу, характер та особливості мовлення кожного героя».
Лойко Сергій. «Аеропорт»	Книга заснована на реальних подіях та фактах. Роман не тільки про війну, він про наше сьогоднішнє й учорашнє життя».
Трофимович Васіліса. «Любов на лінії вогню»	Книга зацікавила тим, що авторка пройшла дорогами війни на Донбасі, вона розповідає справжні історії про щирість почуттів, патріотизм та про своїх знайомих добровольців.
Гуменюк Борис. «Сто новел про війну».	Новели сприймаються набагато гостріше через усвідомлення того, що автор сам є учасником описаних подій.
Вдовиченко Галина. «Маріупольський процес»	Роман детально висвітлює події на даному напрямку, додає ще більше

	достовірної інформації про незламних захисників, допомагає виховувати молоде покоління.
Мероник Андрій. «24.02. Щоденник війни».	У книгу про війну увійшли історії у форматі щоденника кількох молодих людей, які, опинившись в реаліях жорстокого нападу росії, діляться своїми спогадами про те, що бачили у перші дні війни.
Горіха Зерня Тамара. «Доця»	Це роман-входження молодої жінки з Донецька в російсько-українську війну. З початком подій героїня вирішує не ховатись, а активно стати на захист своєї країни.
Декаркач Сергій. «Мати солдата»	Вражає жертвність матері, у якої загинув син у російсько-українській війні. Після його загибелі мати замінила сина на фронті.
Пилипчук Катерина. «Війна, яка змінила нас»	Назва кнги говорить сама за себе. Війна змінила кожного українця. На жаль, вже не буде, як до війни. Читаючи книгу, переживаєш всі правдиві історії разом з героями
Фіалко Ніна. «Коли брати стають ворогами»	Авторка твору змушує нас осмислити багато подій 2013-2014 років. Читачі дізнаються про деякі події з історії України, які не висвітлювали у підручниках.
Родін Ігор. «Батальйон «Донбас». Записки добровольця»	Одна з важливих тем книги про російсько-українську війну – доля людей, які живуть на передовій й виборюють свою свободу.

81% опитаних висловили свої враження від прочитаних книг розлогим описом, інші 19% утримались від відгуків та коментарів. Їх враження викладені стисло: вражає страшна правда про війну; книги справляють велике враження: просто правдиві історії; історії про людей з ранами – видимими і невидимими; події цих романів розкривають мужність та силу волі наших захисників; читати і дивитися фотографії боляче, найбільші враження від неймовірно страшних подій.

Респонденти також відзначили, що це мотиваційні книги, в яких йде мова про героїзм українського народу, і саме зараз, під час повномасштабної війни, вони можуть допомогти не впасти в розпач і здобути перемогу.

Найбільш популярними сучасними українськими творами воєнної тематики серед користувачів 95% респондентів визнали книги таких авторів:

Автор (за абеткою)	Назва твору	%
Вдовиченко Галина	«Маріупольський процес»	7,3%
Вільчинський Олекс	«У степу під Авдіївкою»	8,2%
Горіха Зерня Тамара	«Доця»	12,4%
Гуменюк Борис	«Сто новел про війну»	9,6%
Довгань Маргарита	«Шпитальні нотатки»	7,6%
Жадан Сергій	«Інтернат»	13,1%
Деркач Сергій	«Мати солдата»	10,0%
Зіненко Роман	«Іловайський щоденник»	9,1%
Кирилюк Ольга	«Іду на мир»	9,8%
Горовий Руслан	«Ген воїна»	7,9%
Курков Андрій	«Сірі бджоли»	6,7%
Лойко Сергій	«Аеропорт»	11,9%
Музика Максим	«Савур-Могила: Військові щоденники»	5,9%
Охріменко Людмила	«Муха в окропі на окупованій території»	8,7%
Положій Євген	«Іловайськ»	11,9%
Родін Ігор	«Батальйон Донбас»	6,3%
Талан Світлана	«Оголений нерв»	12,0%
Чех Артем	«Точка Нуль»	7,8%

Трофимович Васіліса	Любов на лінії вогню»	9,2%
Шкляр Василь	«Чорне сонце»	8,9%

Всього було названо 49 прізвищ авторів творів воєнної тематики. Згідно з результатами дослідження найбільш популярними авторами сучасних українських книг воєнної тематики серед користувачів є Сергій Жадан, Світлана Талан, Євген Положій, Сергій Лойко, Тамара Горіха Зерня, Ольга Кирилюк, Борис Гуменюк, Роман Зіненко, Василь Шкляр, Васіліса Трофимович.

Їх книги відображають події війни – смерть, горе, жахи непоправної втрати, а також кохання, яке допомагає вижити. У цих книгах – жага перемоги, віра та бажання жити на своїй землі.

Щодо використання бібліотекарями форм популяризації української літератури воєнної тематики варто зазначити, що у п'ятірку найбільш ефективних форм, на думку респондентів, увійшли: традиційні форми (книжкові виставки, огляди літератури) – їм віддали перевагу 90,9% опитаних, презентації нових видань – 69,8%, зустрічі з авторами книг – 52,4%, голосні читання та обговорення книг – 49,8%, інформаційна діяльність (реклама, ЗМІ) – 41,5%, віртуальні виставки – 40,3%.

Серед інших форм роботи з популяризації літератури бібліотекарі використовують такі: створення буктрейлерів – 20,1%; бенефіси письменника або користувача – 19,3%; флешмоби – 10,2%; застосування мультмедіа – 7,8%.

Хоча фонд української літератури воєнної тематики активно популяризується, але запити користувачів не задовольняє, про що свідчать відповіді респондентів – 89,6% вказали на це. І тільки 10,4% опитаних відповіли, що фонд їхньої бібліотеки задовольняє запити користувачів.

На жаль, багаторічне недофінансування коштів на поповнення бібліотечних фондів не дає можливості бібліотекам виконувати основну функцію своєї діяльності – якісно задовольняти потреби користувачів.

Україна зараз живе у стані війни. Всі випробування та героїзм сучасні поети та письменники документують у літературних творах. Більшість із них стануть неоціненним спадком для нащадків. Історії про війну завжди торкаються душі, особливо зараз, коли війна стала частиною нашого повсякдення.

Висновок

У дослідженні взяли участь 65% публічних бібліотек області. Дослідження показало, що бібліотекарі Кіровоградської області достатньо обізнані із тенденціями розвитку сучасної української літератури воєнної тематики.

Серед джерел інформації, звідки користувачі дізнаються про нові надходження видань даної тематики, лідирують працівники бібліотек – 74,8%. Потужним джерелом інформації є також інтернет.

Переважна більшість бібліотекарів (78,7%) вивчають запити та потреби користувачів за допомогою активних форм роботи, які передбачають безпосереднє спілкування (усні опитування, бесіди, експрес-опитування, індивідуальні діалоги), а також використовують міні-анкетування з метою економії часу користувача.

Респонденти, по мірі можливості, читають книги воєнної тематики, враженнями від прочитаних книг діляться з користувачами, що є дієвим способом популяризації воєнної літератури. Також бібліотекарі добре ознайомлені з іменами популярних українських письменників, що дає можливість якісніше задовольняти потреби користувачів.

Загалом, список з переліком авторів, чиї твори читають опитані бібліотекарі та користувачі, складається з 49 прізвищ.

У творчості письменників бібліотекарів та користувачів приваблює стиль написання, правдиве висвітлення історичних подій, цікавий сюжет, патріотизм, літературна мова, яскраве відображення сучасності, висвітлювання соціальних проблем, гарно виписані характери героїв.

Серед ефективних форм популяризації літератури воєнної тематики, які використовують бібліотекарі у практичній роботі, є традиційні форми (книжкові виставки, огляди літератури), їм надали перевагу 90,9% респондентів. Популярними також є презентації нових видань, обговорення книг.

Кількість видань сучасної української воєнної тематики у фондах бібліотек області має бути більшою з огляду на те, що 89,6% опитаних зазначили, що наявний фонд цієї літератури не задовольняє потреб користувачів.

Сьогодні література воєнної тематики упевнено займає окрему нішу в сучасному літературному процесі і є джерелом виховання патріотизму та самовідданості у нелегкий час. Художні та поетичні твори про війну, документальна проза та одкровення очевидців допоможуть знайти відповіді на багато запитань – як глобальних, так і особистих.

Читання як терапія для бібліотекарів під час війни

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Хто з бібліотекарів не знає про вплив читання на зниження тривожності, управління стресом, поновлення енергії та емоційної рівноваги, аналізування і пошук виходу з важких ситуацій? Бібліотерапія значно активізувалась в

умовах збройної агресії російської федерації проти України. Тисячі українських бібліотек проводять багато бібліотерапевтичних заходів як для дітей, так і для дорослих: майстер-класи, голосні читання, тренінги, круглі столи, зустрічі, акції, бібліобесіди, пізнавально-розважальні заходи.

В умовах теперішньої реальності розради в книжках шукають навіть і ті, хто їх пише. А що ж читають самі бібліотекарі в умовах війни? Чи мають можливість для читання? Яка книжка для них стала рятівною? На ці та інші запитання відповіли бібліотекарі публічних бібліотек області, взявши участь в обласному соціологічному дослідженні «Читання як терапія для бібліотекарів під час війни».

У дослідженні взяли участь бібліотекарі 41 територіальної громади області – 81,6% від загальної кількості громад. З різних причин не брали участі у дослідженні бібліотеки 8 територіальних громад: Заваллівської селищної; Злинської, Мар'янівської, Надлацької, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобірської, Тишківської сільських територіальних громад.

До опитування долучився 491 респондент-бібліотекар (67,4% від загальної кількості бібліотечних працівників області) з 335 бібліотек (62,7% від загальної кількості бібліотек). Серед опитаних 98,5% жінок (484 особи) та 1,5% чоловіків (7 осіб).

За віком переважали респонденти середнього та старшого віку, а саме: вікової категорії 30-44 роки – 20,2% (99 осіб); 45-60 років – 57,6% (283 особи); 61-75 років – 17,7% (87 осіб); незначний відсоток молоді 18-29 років – 4,5% (22 особи) від загальної кількості респондентів.

За рівнем освіти: більша частина – 59,7% учасників дослідження (293 особи) мають середню спеціальну освіту; 35,2% (173 особи) – фахову вищу освіту; 5,1% (25 осіб) мають незакінчену вищу освіту.

Для переважної більшості респондентів – 72,5% (356 осіб) звичка читати нікуди не поділася. Вони продовжують читати так само активно, як і до війни. Решта опитаних – 27,5% (135 осіб), на жаль, і досі не можуть зосередитись на читанні, читають лише своїм дітям.

Як виявило дослідження, 94,3% респондентів (463 особи) надають перевагу лише друкованим книжкам; 5,7% опитаних (28 осіб) користуються можливістю читати електронні версії книжок на сайтах електронних бібліотек та сервісів електронних книг, безкоштовний доступ до яких нині надають видавництва та інтернет-книгарні: «Чтиво» (<https://chtyvo.org.ua/>), «Відкрита книга» (<https://sites.google.com/site/openbookclassic/>), Електронна бібліотека «Україніка» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe>); сервіси електронних книг E-bookua.org.ua, Javalibre.com.ua, УкрЛіб (<https://www.ukrlib.com.ua/>), Knigogo (<https://knigogo.com.ua/>).

Абсолютна більшість опитаних обирає для читання книги українською мовою – 95,7% (470 осіб), водночас 4,3% (21 особа) читають російськомовну літературу.

Через війну у багатьох респондентів змінилися мотиви читання, зокрема 44,8% (220 осіб) читають книги, щоб відволіктися від трагічних реалій; 41,1% (202 особи) – відновити душевний спокій; для дозвілля – 33,6% (165 осіб);

подолати страх та розпач – 16,7% (82 особи); інше – 3,4% (17 осіб). Слід зазначити, що опитувані при відповідях поєднували декілька цілей читання.

Основний мотив читання української художньої літератури – потреба відволіктись від воєнного сьогодення, психологічно урівноважитись. У період воєнного часу 94,6% (463 особи) віддали перевагу читанню художньої літератури, зокрема книгам українських та зарубіжних авторів у перекладах українською мовою, 3% (15 осіб) – науково-популярній, 2,4% (12 осіб) – виробничій літературі.

Опитувані віддають перевагу художнім творам різних жанрів (частина респондентів обирала одразу декілька категорій), а саме:

- історичній літературі – 50,7% (249 осіб);
- соціально-побутовим та любовним романам – 30,4% (164 особи);
- пригодницькій літературі – 22,6% (111 осіб);
- детективам – 11,4% (56 осіб);
- фантастиці – 8,3% (41 особа);
- поезії – 7,9% (39 осіб);
- біографічним творам – 6,1% (30 осіб).

Серед художніх творів історичної тематики респонденти назвали книги саме українських авторів. Події, описані в них, охоплюють різні періоди історії України, починаючи з давніх часів; серед згаданих творів такі: «Захар Беркут» І. Франка, «Устим Кармелюк» В. Кучера, «Гайдамаки» Ю. Мушкетика, «Чорний ворон» В. Шкляра, «Чорна рада» П. Куліша, «Справа отамана Зеленого» А. Кокотюхи, «Горить свіча» В. Малика, «Берестечко» Л. Костенко, «Собор» О. Гончара, «Музей покинутих секретів» О. Забужко, «Жовтий князь» А. Барки, «Сад Гетсиманський» І. Багряного, «Волинь» У. Самчука, «Сині води» В. Рутківського, «Коли кулі співали» Р. Коваля, «Україна в огні» О. Довженка та інші.

Соціально-побутові та любовні романи допомагають людині розслабитись та відпочити від повсякденних справ, негативних новин. Здебільшого, опитувані читають твори українських авторів (зарубіжних – значно менше), серед лідерів читацьких уподобань такі видання: «Ріка життя» Н. Фіалко, «Роксолана» П. Загребельного, «Добрі новини з Аральського моря» І. Карпи, «Село не люди» Л. Дашвар, «Хочу бути твоїм» Л. Різ, «Найважливіше наприкінці» Г. Вдовиченко, «Прилетіла ластівочка» І. Роздобудько, «Джейн Ейр» Ш. Бронте, «Король дощу» С. Мартинюка, «Спати з жінками» А. Любки, «Розколоте небо» С. Талан, «Прозорі жінки» Л. Таран, «Графиня» В. Лиса, «Забудь мене» Г. Зюман, «Мелодія кави у тональності кардамону» Н. Гурницької, «Second life» М. Гримич та інші.

Пригодницька література відволікає від негативної інформації, дає можливість поринути в інший спосіб життя. Улюбленими книгами респондентів про пригоди виявилися такі: Кідрук М. «Озирайся і мовчи», «Любов і піраньї», Оз А. «Пізнати жінку», Войнович В. «Життя і неймовірні пригоди Івана Чонкіна», Кері П. «Магія сліз», Крістоф А. «Грубий зошит», Павич М. «Остання любов у Царгороді», Русо А. «Кипуча річка», Квік А. «Третє коло».

Читанню детективів надали перевагу 11,4% респондентів. Більшість із них читають детективи українських письменників. Серед лідерів уподобань такі книги: «Жінка для стіни» В. Лиса, «Вілла Деккера» Ю. Винничука, «Закон равлика» А. Куркова, «Вигнанець і шляхетна полонянка» А. Кокотюхи, «Залізне павутиння» О. Доница, «Крос у небуття» Ю. Сороки, «Убивця з підземелля» К. Циганчук, «Місяцівна» Д. Корній, «Ідеальна незнайомка» М. Меган, «Емісар» О. Волкова.

Фантастичні твори вчать звертати увагу на досконалість та загадковість простих на перший погляд речей. Багато письменників крім описів невідомих світів піднімають важливі морально-етичні питання, які змушують задуматись про природу світу і своє місце в ньому. Серед лідерів уподобань – книги українських та іноземних письменників: Кідрук М. «Гуаякільський парадокс», Дяченко М. та С. «Ключ від Королівства», Михед О. «Астра», Азімов А. «Фундація», Павлюк І. «Танець недоумка», Кавагуті Т. «Доки кава не охолоне», Мартін Д. «Лицар сімох королівств», Вейр Е. «Марсіянин», Корній Д. «Крила кольору хмар».

Рівень поетичної культури в Україні сьогодні має позитивну динаміку, віршоване слово звучить впевнено і патріотично. Респонденти (7,9%) надали перевагу таким поетичним творам: Костенко Л. «Триста поезій», Корінь А. «Віку мого день», Жадан С. «Псалом авіації», Андрухович Ю. «Листи в Україну», Любка А. «Сорок баксів плюс чайові», Симоненко В. «Задивляюсь у твої зіниці», Іздрик Ю. «Ліниві і ніжні», Кримський А. «Не всі рани гояться».

Серед біографічних творів опитувані назвали виключно книги українських авторів, де представлені біографії людей різних професій та сфер діяльності, а саме: Загребельний П. «Кларнети ніжності», Олійник М. «Дочка Прометея», Тулуб З. «В степу безкраїм за Уралом», Драч І. «Сковорода», Мушкетик Ю. «Останній гетьман».

Лідерами серед науково-популярних видань виявились такі: «Їжа для мозку» Л. Москоні; «Стратегія життя» К. Занусі; «Філософія свободи» М. Поповича; «Пташина історія» Н. Атамась.

Слід зазначити, що під час війни 3,1% респондентів обирають книжки з психології. На їхню думку, такі видання, як: «101 спосіб впоратися з тривогою, страхом і панічними атаками» Тані Пітерсон, «Як взаємодіяти з проблемними людьми» Роя Ліллея, «Психологія впливу» Роберта Чалдина, «Емоційні гойдалки війни», «Стіни в моїй голові. Жити з тривожністю і депресією» Володимира Станчишина, – допомагають віднайти впевненість у своїх силах, душевну рівновагу, вчать заспокоюватися і не втрачати самоконтроль у стресових ситуаціях, долати складні життєві ситуації самому і допомагати робити це іншим.

Дослідження виявило, що більшість опитаних – 66,8% (328 осіб) не можуть читати книги про війну в умовах життя під час воєнного стану. Інші 33,2% (163 особи) цікавляться книгами про війну, найчастіше згадували такі: «Аеропорт» С. Лойка; «Оголений нерв», «Повернутися дощем» С. Талан; «Іловайськ» Є. Положія; «Муха в окропі на окупованій території» Л. Охріменка; «Синдром АТО» В. Стеблюка; «Троща» В. Шкляра; «На лінії

зіткнення» Б. Кушніра; «Фронтовий щоденник» Д. Степаненка; «Слово після страти» В. Собка; «Чорна рота» А. Гая; «Шпиталь» О. Волкова; «Іду на мир» О. Кирилюка; «Шпитальні нотатки» М. Довгань; «Хроніки війни» О. Красовицького; «Сліди на дорозі» В. Маркуса; «Інтернат» С. Жадана; «Сто новел про війну» Б. Гуменюка. Ці книги, де змальовані реальні події, допомагають краще зрозуміти сьогодишню ситуацію в Україні, охопленій війною, а також сформуванню власного бачення й оцінку будь-яких історичних подій.

Варто зазначити, що вищезгадані книги змальовують різні історичні періоди: як роки Другої світової війни, так і період нинішньої агресії росії проти України.

Лідерами читацьких інтересів респондентів під час війни є сучасні українські письменники. Так, 95% респондентів віддали перевагу творам І. Роздобудько, М. Матіос, Ю. Винничука, Б. Гуменюка, В. Лиса, В. Чемериса, М. Гримич, Л. Дашвар, Є. Положія, Ю. Малика, В. Шкляра, Ю. Мушкетика, А. Кокотюхи, А. Куркова, С. Талан, Н. Фіалко, А. Дімарова, братів Капранових, Л. Костенко, М. та С. Дяченків, О. Забужко, Ю. Андруховича, С. Жадана.

Бібліотекарі стали більше читати й українських класиків: серед фаворитів – твори Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, І. Котляревського, І. Багряного, Ю. Мушкетика, їх обрали 23% опитаних.

Попитом 20% респондентів користуються такі письменники світового рівня: Ю. Несбьо, М. Омер, Ж. Сіменон, Д. Чейз, Д. Роулінг, Е. Гарднер, С. Кінг, Р. Бредбері, Д. Орвелл, О. Памук.

Під час війни не всі можуть щоденно читати книги, але для більшості читачів книги стають розрадою. Респонденти назвали понад 70 авторів – представників жанру художньої літератури, які є лідерами читацьких уподобань.

Читання – один із привілеїв, доступний всім. Найбільш рекомендованими є твори таких авторів: С. Талан – «Осінь весна», «З любов'ю до життя», «Розколоте небо», «Оголений нерв», «Повернутись дощем», «Надія», «Матусин оберіг»; А. Кокотюхи – «Таємне джерело», «Життя на карту», «Розбите дзеркало»; Д. Гнатка – «Проклята краса», «Душа окаянна»; Л. Дашвар – «Мати все», «Село не люди»; Н. Гуменюк – «Плач пересмішниці», «Та, що ламає вітер», «І дощ не змиє всі сліди»; В. Лиса – «Соло для Соломії», «Обітниця», «Століття Якова»; Н. Фіалко – «Ріка життя», «Колискова для Софії»; І. Роздобудько – «Гудзик», «Ліцей Слухняних Дружин»; В. Шкляра – «Маруся», «Чорний ворон», «Троща»; С. Дзюби та А. Кірсанова – «Позивний “Бандерас”», «Операція “Томос”»; М. Кідрука – «Твердиня», «Жорстоке небо», «Не озирайся і мовчи»; С. Жадана – «Інтернат»; С. Лойка – «Рейс»; А. Дімарова – «Біль і гнів»; М. Гримич – «Фріда»; Н. Гурницької – «Багряний колір вічності»; Д. Орвелла – «Донька пастора»; С. Кінга – «Зелена миля»; «Повна темрява, без зірок»; Д. Стейнбека – «На схід від Едему»; Е. Колберта – «Шосте вимирання».

Разом було запропоновано більше 90 назв книг різної тематики, лідери репертуару – твори сучасних українських письменників, вони складають 78,5% від усіх запропонованих.

З поміж 70-ти авторів, зазначених бібліотекарями у відповідях, десять прізвищ письменників та їхні твори повторювались неодноразово: Світлана Талан («Оголений нерв»), Володимир Лис («Століття Якова»), Сергій Жадан («Інтернат»), Андрій Кокотюха («Темне джерело», «Червоний»), Люко Дашвар («Мати все»), Ніна Фіалко («Небезпечна межа», «Дві обручки»), Василь Шкляр («Чорний ворон», «Чорне сонце»), Дарина Гнатко («Скеля Червоного сонця», «Проклята краса»), Ліна Костенко («Поезії»), Сергій Лойко («Аеропорт»). Результати дослідження свідчать: книги вищеназваних авторів користуються найбільшою популярністю у бібліотечному середовищі.

Висновки

У дослідженні взяли участь 67,4% бібліотекарів з 335 бібліотек області (62,7%).

За віковою категорією переважають бібліотекарі віком 45-60 років – 57,6%. Це особи жіночої статі з різним рівнем освіти.

Більша частина учасників дослідження (59,7%) мають середню спеціальну освіту.

94,3% бібліотекарів надають перевагу лише друкованим книгам.

Абсолютна більшість опитаних (95,7%) обирають для читання книги українською мовою.

Під час війни змінилися і мотиви читання: більшість бібліотекарів читають книги, щоб відволіктись від трагічних реалій та відновити душевний спокій.

Учасники анкетування віддають перевагу читанню художньої літератури. Особливою увагою читачів користується історична література – її обирають 50,7% опитаних. Бібліотекарі цікавляться і пригодницькими та детективними романами. Аналіз розподілу книг за жанрами свідчить про різноманітність літературних смаків та уподобань бібліотекарів.

Сьогодні не всі можуть читати про війну. Не виняток і бібліотекарі: їхній інтерес до читання книг про війну (33,2%) пояснюється реалістичністю й актуальністю подій, що відбуваються.

Опитувані поділилися власними вподобаннями щодо читання під час війни. Запити виявилися різножанровими, але переважає художня література. Бібліотекарі вказували авторів – лідерів читання, ними виявилися сучасні українські письменники.

Кожний учасник дослідження запропонував три книги, які він порадив би прочитати друзям чи колегам. Майже вся рекомендована література – це художні видання. З поміж 70-ти авторів, яких бібліотекарі зазначили у відповідях, десять прізвищ повторювались неодноразово.

Дослідження дало можливість ще раз підтвердити важливість читання під час війни. Бібліотекарі відзначили, що книги в період російської агресії

стають психологічною підтримкою, розрадою, підтримують психічне здоров'я, надають сил і витримки.

З досвіду роботи бібліотек

На варті ментального здоров'я

Оксана Завіна,
завідувач відділу
документів з питань медицини та
охорони здоров'я
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Ментальне здоров'я – це, безсумнівно, тема номер один для України, яка після пандемії коронавірусної інфекції живе в умовах повномасштабної російської агресії. Вплив ментального здоров'я на життя людини є надзвичайно значущим. Перебування у стабільному ментальному стані дозволяє краще розуміти себе, приймати тверді рішення та ефективно розв'язувати проблеми, сприяє покращенню загального самопочуття та отриманню задоволення від життя. Тож, ментальне/психічне здоров'я – тема, яка стосується кожного. Попри це вона досі табуована, пов'язана зі страхом та іншими неприємними емоціями. Часом її не хочуть порушувати, щоб не наврочити або не налякати. От чому про ментальне здоров'я важливо говорити в суспільстві, зі своїм оточенням, не соромитися, а, навпаки, поширювати знання про душевний стан людини і вміння про нього піклуватися.

Інформування про ментальне здоров'я в бібліотеках є важливою ініціативою. Воно підвищує обізнаність населення про різноманітні аспекти психічного стану людини, зменшує стигми, що оточують психічні розлади; спонукає людей шукати допомогу в разі необхідності, знаходити ресурси та професійну підтримку для розв'язання своїх проблем. Розмови про ментальне здоров'я сприяють запобіганню виникнення важких станів, покращенню якості життя та дозволяють суспільству краще розуміти потреби й виклики, з якими зіштовхуються люди з різними психічними станами, що сприяє розвитку більш адаптивних та інклюзивних середовищ.

Відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського відіграє важливу роль в інформуванні громадськості про ментальне здоров'я: надає доступ до різноманітних інформаційних ресурсів та підтримку читачам у їхніх зусиллях піклуватися про свою психіку. Фонд відділу постійно поповнюється книгами на теми психічного здоров'я та психологічного стану. Видання допомагають зрозуміти різноманітні аспекти психіки та навчитися піклуватися про власне ментальне здоров'я. Книги

написані провідними фахівцями у цій галузі та містять практичні поради для покращення психічного стану та здоров'я. Серед видань, що є популярними у читачів, навчальні посібники та монографії: «Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад» Лариси Герасименко, «Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій», «Охорона ментального здоров'я та медико-психологічна реабілітація військовослужбовців в умовах гібридної війни» за редакцією Віталія Цимбалюка; науково-популярні видання: «Стіни в моїй голові. Жити з тривожністю і депресією» Володимира Станчишина, «Емоції та почуття» Марка Лівіна та Іллі Полудьонного, «Одного разу воїн – воїн назавжди» Чарльза Гоуга, «Дар. 12 уроків, які врятовують ваше життя» Едіта Егера, «Дозвіл на почуття. Відкрийте силу емоцій, щоб підкорити нові вершини» Марка Брекетта, «Почувайся добре. Нова терапія настрою» Девіда Д. Бернса, «Дихай і живи. Як опанувати себе в кризових ситуаціях» Тетяни Вишко.

Презентація книг є потужним інструментом для популяризації інформаційних ресурсів бібліотеки, а також підвищення загального інтересу до теми, яку вона висвітлює. У 2024 році у відділі документів з питань медицини та охорони здоров'я відбулись презентації книг кризових психологів міста Кропивницького.

З нагоди відзначення 125-річного ювілею бібліотеки Чижевського відбулася презентація книжки-інтерактиву Андрія Фоменка «Ресурси впевненості. Трансформації». Кризовий психолог Андрій Фоменко є автором восьми наукових статей в галузі психології, автором та співавтором двох навчальних посібників. «Ресурси впевненості. Трансформації» – це книжка-інтерактив для роботи зі стресом та його фізичними і психологічними проявами. Вона орієнтована, в першу чергу, на військових та волонтерів, проте може стати в пригоді і тим, хто відчуває трансформації, вигорання або потребує додаткових формул для пошуку ресурсу впевненості. Книга покликана покривати велику кількість запитів від людей, що втратили близьких, внутрішньо переміщених осіб, військових та цивільних.

Великий інтерес користувачів та містян викликала презентація практичного посібника Рустама Тараненка та Юлії Титаренко «Синдром вигорання у військовослужбовців: етіологія, ознаки, психодіагностика, корекція, профілактика». Автори видання розповіли, як військовослужбовцям уберегтися від синдрому вигорання та як військовому допомогти впоратися з емоційним виснаженням на фронті, з якими психологічними проблемами в зоні бойових дій працюють військові психологи і як допомагають нашим бійцям. Це видання адресоване офіцерам-психологам, заступникам командирів підрозділів і частин з морально-психологічного забезпечення Збройних сил України, а також буде корисним для психологів правоохоронних органів, ДСНС України та курсантів відповідних спеціальностей. З посібником можна ознайомитися на сайті Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського у розділі «Цифрова бібліотека» (<https://library.kr.ua/elib/>).

Однією з важливих форм роботи для підвищення обізнаності людей про збереження ментального здоров'я є проведення лекцій та інформаційних зустрічей з фахівцями. Це дозволяє відвідувачам бібліотеки отримати актуальну професійну інформацію від експертів. У відділі документів з питань медицини та охорони здоров'я проходять зустрічі з провідними практичними та кризовими психологами нашого міста – Ганною Колевою, Оксаною Клименченко, Анною Батрак, Андрієм Фоменком, Рустамом Тараненком, Євгенією Погрібною.

Наприклад, щоб поінформувати городян, як впливає війна на ментальне здоров'я українців та як адаптуватися до неї, бібліотекарі відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я організували зустріч з відомою у Кропивницькому психологинєю Оксаною Клименченко. Вона – практичний психолог, сімейний консультант, психотерапевт в методиці позитивної психотерапії (WAPP, УПП). Маючи великий практичний досвід (понад 22 роки), психологиня професійно висвітлила тему «Як бути ОК попри складні обставини». Фахівчиня зазначила, що зіткнувшись із досвідом війни, люди відчувають різні емоції: страх, злість, безсилля, відчай, розгубленість. І це нормальні реакції для ненормальної ситуації. Під час заходу психологиня поділилась техніками та методиками саморегуляції стану підвищеної тривожності.

Декілька тренінгів були присвячені керуванню емоціями і почуттями. Їх провів психолог Андрій Фоменко. Під час заходу він зазначив, що емоційними реакціями добре керують ті, хто знає техніки управління емоціями, а також має високий рівень емоційного інтелекту, який сьогодні визнаний важливим складником успіху та ефективності поряд із розумовим інтелектом. Щоб підвищити цей вид інтелекту, потрібно навчитися розуміти власні емоції, розрізняти їх, відстежувати їх сигнали в тілі, приймати їх і вміти аналізувати. Для подолання стресу та зниження рівня тривожності психолог запропонував використовувати ефективні техніки заземлення, які допоможуть відвернути увагу від негативних думок і зосередитись на сьогоденні.

До Всесвітнього дня психічного здоров'я головна державна санітарна лікарка області Надія Оперчук провела інформаційну зустріч із громадськістю, на якій акцентувала: піклування про ментальне здоров'я – відповідальність кожного. Лекторка розповіла про основні показники психічного здоров'я, зазначила, від яких факторів воно залежить, надала поради, як пережити стрес під час війни, зокрема, наголосила на важливості таких складників, як здорове харчування, водний режим, сон, прогулянка, відпочинок, фізичні вправи, танцювальна або танцювально-рухова терапія.

Однією з форм роботи для покращення ментального здоров'я громади міста стало проведення батьківських клубів. Тематика засідань таких клубів передбачає розгляд широкого спектра питань, які на даний час є актуальними для сімей з дітьми, що потребують психосоціального супроводу, соціальної адаптації, набуття нових навичок, серед яких надання першої психологічної допомоги, розвиток стресостійкості батьків, розпізнавання стресових реакцій дітей тощо. Концепція батьківських клубів передбачає проведення спільних

заходів для батьків та дітей, під час яких батьки мають можливість спілкуватися та обговорювати актуальні питання з психологами, а діти в цей час відвідують майстер-класи, грають в ігри для розвитку. Такі заходи сприяють побудові позитивних стосунків між батьками та дітьми, взаєморозумінню, наданню дітям необхідної підтримки.

На одному з таких засідань батьки та діти разом із психологинею Оксаною Клименченко обговорювали, як приборкати енергію страху і тривоги. Адже страх і тривога поруч з нами у повсякденному житті, а під час війни – особливо. Лекторка допомогла зрозуміти, у чому саме полягає різниця між страхом і тривогою, роз'яснила, коли тривога може бути корисною та як створити свій безпечний простір; наголосила на важливості навчитися опановувати ці емоції, щоб вони не пронизували усе наше життя, не переростали у паніку та не провокували на деструктивні дії або ж небезпечну бездіяльність. Тож психологиня порадила вправи для нормалізації дихання, на заземлення, які допомагають впоратися із почуттями страху і тривоги. Проте, якщо людина не може самостійно здолати хвилю страху та безпорадності, потрібно звернутися до фахівців, які зможуть надати необхідну психологічну допомогу.

Сьогодні багатьох турбує питання, як отримати психологічну допомогу. Доступно та детально розкрила цю тему психологиня Анна Батрак. Присутні на занятті батьки та діти виконували вправи та практики, які допомагають впоратися зі страхом, тривогою, заспокоїтися, почуватися впевненіше, підтримати у складних життєвих ситуаціях себе самого та тих, хто поряд. Лекторка зазначила, що головне – не соромитися та звертатися за психологічною допомогою, а також вміти розпізнати, коли допомога потрібна вашим близьким та друзям. Піклування про власне психічне здоров'я – важливий чинник для відновлення і стабілізації емоційного стану людини. Переглянути відеозаписи заходів можна на бібліотечній сторінці YouTube <https://www.youtube.com/@user-lq1ir5ew6m>.

Бібліотеки пропонують читачам широкий спектр електронних інформаційних ресурсів, спрямованих на підтримку ментального здоров'я. Один із головних таких ресурсів, з яким працівники відділу знайомлять користувачів, – платформа «Ти як?», створена в рамках реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», ініційованої першою леді України Оленою Зеленською. Платформа містить доказові техніки самодопомоги, верифіковані рекомендації від професіоналів, гарячі лінії та сервіси психологічної допомоги онлайн та офлайн.

Фахівці відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я активно інформують містян щодо Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?». Для молоді міста Кропивницький було проведено цикл заходів, присвячених темі психічного здоров'я, з метою допомогти учасникам віднайти свою внутрішню точку опори, вивчити техніки самодопомоги у кризових ситуаціях, спробувати практики психологічної релаксації та добре провести час у колі однодумців, що є не менш важливим аспектом покращення стану ментального здоров'я. Упродовж травня в рамках проведення місяця

обізнаності про ментальне здоров'я у відділі документів з питань медицини та охорони здоров'я відбулися лекції та дискусії з таких тем: «Як перемогти стрес?», «Ти як? Турбота про себе», «Як підтримати своє ментальне здоров'я», «Як подолати страх під час тривоги», «Техніки самодопомоги». Кожен учасник заходу отримав плакати з QR-кодами Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», а також інформаційні закладки, які містять техніки турботи про себе. Тож отримані знання допоможуть молоді керувати емоціями, щоб поліпшити рівень ментального здоров'я.

В рамках реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я для студентів-журналістів у відділі було проведено цикл тренінгів. Практичний і медичний психолог, керівник Центру психологічної реабілітації КНП «Обласний клінічний госпіталь ветеранів війни КОР» Ганна Колєва провела семінар-тренінг «Психологічна самодопомога».

Адаптація до стресу, підтримка власного психологічного стану – важливі чинники для збереження психологічної рівноваги під час непередбачуваних обставин. Особливо це важливо для журналістів, які висвітлюють інформацію про військові події та надзвичайні ситуації в країні; спілкуються із військовими, ветеранами, пораненими бійцями. Психолог представила учасникам тренінгу техніки та вправи, які допомагають стабілізуватися у стресових подіях, відновитися після напруженого дня та інших ситуаціях. Це дихальні вправи, медитація, практики для розслаблення м'язів та інші, що ефективно зміщують фокус уваги, дають можливість заспокоїтись та налаштуватись на більш позитивний лад. Такі нехитрі методики обов'язково покращать самопочуття та допоможуть віднайти ґрунт під ногами.

Тему «Надання першої психологічної допомоги в умовах війни» висвітлила керівниця психологічної служби ДСНС України у Кіровоградській області Євгенія Погрібна. Психологиня розповіла про специфіку своєї роботи та пояснила учасникам зустрічі, чому так важливо своєчасно надати першу психологічну допомогу. У стресовій ситуації людина може відчувати страх, розпач, агресію, піддаватися паніці, плакати, перебувати у ступорі. До кожного з таких станів має бути свій підхід. І тут важливо не помилитися, аби не зашкодити людині. Євгенія Погрібна ознайомила присутніх із «валізою психолога», де знаходяться усі необхідні засоби для підтримки психологічного стану людини. Суть цієї «валізи» – мати під рукою те, що найімовірніше може знадобитися при наданні психологічної допомоги постраждалим, їхнім родичам, випадковим свідкам того, що сталося, і всім тим, кому такий вид допомоги необхідний «тут і зараз». Кожен предмет має своє призначення і просто незамінний.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький) активно співпрацює з органами місцевої влади та організаціями, які опікуються психічним здоров'ям населення, для організації спільних заходів та надання інформаційної підтримки.

Так, в рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» у бібліотеці відбувся форум «Осмислення. Цінності та історії стійкості».

Учасники заходу – науковці, філософи, представники духовенства області, а також звичайні громадяни розповіли на загал особисті життєві історії стійкості. На форумі були представлені здобутки у сфері поліпшення ментального здоров'я населення на рівні області. Модераторами заходу стали заступниця начальника Кіровоградської обласної військової адміністрації Катерина Колтунова, регіональний координатор Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» Олександр Кришко та практична психологиня інклюзивно-ресурсного центру № 1 Кропивницької міської ради Юлія Снесар.

Координатори Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» у співпраці з фахівцями бібліотеки провели «День спільнодії», основна тема якого – повернення ветерана на робоче місце. Під час заходу обговорювались питання налагодження ефективної взаємодії з ветеранами та військовослужбовцями під час працевлаштування, зокрема, надання інформації, куди звертатися ветеранам стосовно пошуку роботи; як отримати гранти на започаткування власної справи; питання перекваліфікації ветеранів; адаптації робочих місць для людей з інвалідністю; залучення ветеранів війни та військовослужбовців до проведення спільних заходів; організації надання психологічної підтримки військовослужбовцям після повернення з фронту.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського стала одним із закладів Кіровоградщини, який відвідали представники Координаційного центру психічного здоров'я при Кабінеті міністрів України. Наша книгозбірня як відкритий простір багато років працює в напрямку промоції свідомого ставлення до здоров'я, а з початком повномасштабного вторгнення активно впроваджує в життя проєкти, пов'язані з психосоціальною підтримкою в умовах війни. Представники Координаційного центру психічного здоров'я ознайомилися з роботою дитячої точки «Спільно», де для дітей проводять корекційно-відновлювальні та розвивальні заняття. Все це стало можливим завдяки підтримці Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ та благодійного фонду «Безпечне майбутнє». Фахівці бібліотеки ознайомили представників Координаційного центру з діяльністю Школи екстремальної та кризової психології, в якій викладають практичний кризовий психолог Андрій Фоменко, лікар-психіатр Сергій Ярославцев, лікар-невролог Олександр Саєнко. Учасниками занять у Школі стали психологи, спеціалісти соціальних служб, ДСНС і патрульної поліції з усієї області.

Також у бібліотеці відбувся воркшоп для представників державних установ Кіровоградської, Дніпропетровської та Запорізької областей – заступників керівників ОВА, представників структурних підрозділів адміністрацій, регіональних координаторів Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» – з метою опанування практичних засобів створення нових послуг з ментального здоров'я.

Сьогодні Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського є простором психосоціальної підтримки громади. На початку 2024 року за фінансової підтримки Дитячого фонду ЮНІСЕФ було відкрито Простір для родин з дітьми – безпечне місце, де створено умови для збереження та відновлення ментального здоров'я, творчого та розумового

розвитку дітей, соціально-психологічної підтримки сімей з дітьми. Простір розділений на 4 локації. У зоні для групових заходів проводяться тренінги і заняття із соціальними працівниками, соціальними педагогами, психологами, волонтерами, відбуваються соціальні та громадські активності. Також тут проходять засідання Батьківського клубу, під час яких діти перебувають у спеціально облаштованому дитячому просторі. У зоні для дітей молодшого віку проводяться сенсорно-пізнавальні, логіко-математичні, мовленнєві та мистецькі заняття, спрямовані на розвиток та відновлення ментального здоров'я. Є простір для занять дитини з логопедом – корекційних уроків, розвитку пізнавальних здібностей. Четверта локація – кімната психолога – простір, призначений для гармонізації психоемоційного стану людини, де провідні психологи міста надають індивідуальні консультації родинам з дітьми, які потребують психологічної підтримки. Відвідати Простір для родин з дітьми і безоплатно отримати послуги може будь-яка родина.

Бібліотекарі здатні відігравати важливу роль у наданні громадянам доступу до ресурсів для подолання травматичних досвідів. Використання електронних інформаційних джерел за тематикою ментального здоров'я та залучення фахівців відповідного профілю (медиків, психологів тощо) до діяльності бібліотеки – крок у напрямку створення середовища безпеки й підтримки для тих, хто шукає допомоги.

Сьогодні бібліотека є осередком, де кожен читач знайде не лише інформацію, але й руку допомоги в складний час.

Нехай кожна бібліотека стане платформою здоров'я та підтримки для всієї спільноти!

Використані джерела:

1. Всеукраїнська програма ментального здоров'я [Електронний ресурс] // Платформа «Ти як?» [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://howareu.com/pro-prohramu> (дата звернення: 15.07.2024). – Назва з екрана.

2. Recruiter Валерія. Розуміння ментального здоров'я: Шлях до збалансованого життя [Електронний ресурс] / Валерія Recruiter // Galaktica [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://galaktica.io/blog/rozuminnya-mentalnoho-zdorovya/> (дата звернення: 12.07.2024). – Назва з екрана.

3. У Кропивницькому відбувся форум «Осмислення. Цінності та історії стійкості» [Електронний ресурс] // «Кіровоград24.com» [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://kirovograd24.com/shortly/2024/05/23/u-kropivnitskomu-vidbuvsja-forum-osmislennja-tsinnosti-ta-istorii-stiikosti-.htm> (дата звернення: 15.07.2024). – Назва з екрана.

Інноваційні форми популяризації книги і читання в бібліотеках області (з досвіду роботи бібліотек Кіровоградщини)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Поняття «інновація» прийшло з XIX століття і пов'язане із запровадженням європейських звичаїв у культурі.

Впровадження інновацій – це необхідна умова успішного функціонування бібліотек у всьому світі.

Бібліотечна інновація – це нестандартна ідея, що відображає новий підхід до змісту й організації бібліотечного обслуговування, технології й управління закладу. Головною метою інновацій, які впроваджуються в практику роботи, є покращення обслуговування користувачів, створення комфортних умов для якісного задоволення читацьких запитів.

Читацькі запити та інтереси багато в чому визначають особистість людини. Читання – головне вміння людини в житті, без якого вона не може досягнути навколишній світ. Популяризація читання має на меті поширення в суспільстві позитивної думки про цей вид діяльності, залучення до нього представників різних вікових категорій.

За попередні роки в більшості публічних бібліотек ситуація з читання української книги кардинально змінилась: суттєво збільшився попит на україномовну літературу, зокрема – на художні твори. Нині надзвичайно актуальними є заходи з популяризації творів українських письменників та промоції читання.

Сьогодні бібліотекарі області акцентують свою увагу на використанні інноваційних форм популяризації книги за допомогою інформаційних технологій.

Популярності набувають квести, батли, літературні вікторини, флешмоби, мандрівки, конкурси, посиденьки, сутінкові читання, майстер-класи, заходи просто неба тощо.

Так, фахівці відділу обслуговування користувачів Бобринецької міської публічної бібліотеки започаткували онлайн-рубрику «Книга на лінії вихідні», в якій щоп'ятниці знайомлять користувачів з певною книгою українського автора. Бібліотекарі візуалізують книгу за допомогою зображень та читають цікавий уривок, який характеризує зміст книги, зацікавлює та спонукає користувача прочитати даний художній твір. Презентація відбувається перед вихідними, щоб користувачі мали змогу прийти до бібліотеки, взяти книгу, яка сподобалась, та прочитати на вихідних. Працівники створили відеоролики до таких книг українських авторів: «Теплі історії до кави» Надії Гербіш, «Бора» Галини Вдовиченко, «Тінь сови» Василя Шкляра, «Муха в укропі на окупованій території» Людмили Охріменко, «Не

озирайся і мовчи» Макса Кідрука, «Прилетіла пташечка» Ірен Роздобудько, «Хліб і шоколад» Мирослава Дочинця.

Задля активізації читання і привернення уваги користувача до цікавих книжкових новинок українських письменників бібліотекарі Центральної міської бібліотеки ім. В. Панченка міста Кропивницького на сторінці бібліотеки у фейсбуці започаткували онлайн-рубрику ВООКпорада, у якій за допомогою коротеньких відео знайомлять користувачів з новинками літератури. Так, у рубриці було представлено роман Світлани Талан «Душа Ніколь». Користувачі були вдячні за можливість познайомитись з цікавою книгою у доступному онлайн-форматі.

У філії «Федіївська сільська бібліотека» Кетрисанівської сільської територіальної громади працівники запровадили інновацію у форматі літературних мініатюр, літературних композицій, буктрейлерів та відеооглядів «Книга в кадрі». Це коротенькі відеоролики за мотивами книги, кліп за книгою чи окремим твором. Так, для користувачів було представлено буктрейлер – розповідь «Кропивницький – дітям», що інтригує глядачів та знайомить їх із цікавим сюжетом твору, залишаючи місце для таємниць і загадок, а ще викликає бажання дізнатися, що далі? У презентаційному літературному відеоролику «Очі чорнії» за поезією Євгена Гребінки, головне завдання – передати емоції та настрої твору, відкрити для себе світ прекрасних почуттів.

Бібліотечні працівники центральної міської бібліотеки міста Світловодська створили флешбук – презентацію за творами Тараса Шевченка та розмістили її у соціальних мережах, щоб якнайбільше користувачів мали змогу, передивившись, розмістити свої коментарі. Створивши флешбук, працівники бібліотеки мали на меті за допомогою цитат та відеоматеріалів розповісти користувачам, що поет надихає, підтримує, вболіває... А флешбук буде поширюватись світом, розповідаючи про Україну, що палає, закликати до боротьби, до прагнення перемоги у цій війні.

Щоб ознайомити користувача з новими іменами в українській сучасній літературі, зацікавити їхніми творами, Новоархангельська «Центральна публічна бібліотека» використовує у роботі найрізноманітніші засоби – від традиційних до інноваційних. Також на допомогу приходять соціальні мережі. На сторінці бібліотеки започаткували різноманітні рубрики: #Почитаємо, #Бібліосторі, #Літературна візитка, в рамках яких бібліотека створює дописи з розповідями про творчість Володимира Лиса, Василя Шкляра, Андрія Кокотюхи, Ірен Роздобудько та багатьох інших. Також підписники мають змогу ознайомитись з книжковими новинками, які надійшли до бібліотеки. Слід зазначити, що рубрика «Літературна візитка» – це своєрідний літературний проєкт, в ході якого бібліотекарі почали створювати відеоролики, присвячені українським письменникам-ювілярам, та розміщувати їх у соціальній мережі «Фейсбук» та на ютуб-каналі бібліотеки. Це ефективний і доступний спосіб, який допомагає популяризувати творчість як класиків, так і менш відомих письменників, розповідати про їхнє життя та твори. Так, наприклад, з нагоди 70-річчя з дня народження Василя Бондаря,

письменника, журналіста, громадського діяча, був створений відеоролик – літературна візитівка під назвою «Бути чесним перед собою і читачем».

Цікаву акцію «Тиха книга. Sillentbook» запровадила Кетрисанівська публічна бібліотека, мета якої – привернути увагу користувача до книги, поділитися враженням від прочитаного з іншими та порадити книгу до прочитання. Інноваційна особливість акції в тому, щоб замість слів враження від сюжету відтворити кольором, оскільки саме колір вважають сильним ай-стоппером, що привертає увагу. Читачеві, що повертає книгу до бібліотеки, пропонується три варіанти закладинок-рекомендацій, які він на власний розсуд розміщує в книзі. Запропоновані кольорові закладини несуть певний зміст, а саме: зелена – книжка, яку ти точно дочитаєш до кінця; рожева – книжка, що спонукає нас думати; біла – недочитана книга.

Під час рекомендаційної бесіди бібліотекар пропонує книгу, яка відповідає інтересам читача й містить нову для нього інформацію, та звертає його увагу на закладини-порадниці. За один місяць участь в акції взяли 38% користувачів бібліотеки, серед них надали перевагу зеленій закладинці – 48%, рожевій – 33%, білій – 19%.

Оситнязька сільська бібліотека Великоसेверинівської сільської територіальної громади провела цікавий захід із використанням такої форми роботи, як сторітелінг (розповідь історій) під назвою «Улюблена книга моїх батьків». На зустріч були запрошені учні старших класів. Учасникам було запропоновано прочитати дома улюблений твір українського письменника, який читали їх батьки, можливо, бабуся чи дідусь, та підготувати про нього розповідь. Присутні із задоволенням розповідали про книги, які читали їх батьки.

Кожна з бібліотек місцевих громад використовує різноманітні форми роботи. Добре зарекомендували себе вуличні акції. Працівники бібліотек виходять за межі своїх закладів на свіже повітря: у сквери, майданчики біля бібліотек, біля річки. Заходи найрізноманітніші – від патріотичних і до захопливих вікторин та майстер-класів. До прикладу Шевченківські дні, які проводила публічна бібліотека у Смоліному на майданчику біля селищної ради, де була організована переносна виставка із творами письменника. Перехожі мали можливість переглянути видання, а ще взяти участь у грі «Відгадай твір». Бібліотекар зачитував уривок окремого твору, а присутні мали відгадати його назву. Присутні читали вірші напам'ять, інші відгадували їх назву. Молодь читала сучасні патріотичні вірші.

Бібліотекарі Смолінської публічної бібліотеки запропонували своїм користувачам ще одну цікаву міні-акцію – «Читання наосліп». Книжки були одягнуті у святкові сукні-обгортки і чекали, коли їх оберуть наосліп для домашнього читання. Автор книги та її назва були приховані від читацьких очей. Книгу-сюрприз можна буде розгледіти вдома і почитати. Дивно? Звісно! Але ж як цікаво! Повертаючи книгу, користувач ділився враженнями, розповідав про героїв твору, радив прочитати його іншим.

В рамках акції «Бібліотека просто неба», заходи з якої відбуваються щосереди, працівники Бобринецької міської публічної бібліотеки знайомлять

жителів громади з творами сучасної української та світової літератури, а також присвячують акцію різноманітним темам: «День знань», «Європейська класика українською», виставка ай-стопер «Невмирущі скарби українського слова». Також під час акційних заходів діє мобільний бібліотечний майданчик під назвою «Книжковий паркан». Бібліотекарі запрошують відпочивальників долучитися до перегляду літератури просто неба, обирати книги за вподобанням та мати можливість почитати самому або почитати вголос комусь.

Бібліотека у мікрорайоні – це особливий статус закладу, який зобов'язує бути не просто книгозбірнею, а й надійною платформою для культурного розвитку громади. Важливо швидко адаптуватися до потреб читача, його запитів, уподобань. Саме такою є бібліотека-філія № 8 міста Кропивницького. Вуличні акції «Читання вмикає мозок» та «Читай українською», організовані бібліотекою, відбувались у громадських місцях та сприяли спілкуванню у мікрорайоні з людьми різних соціальних та вікових груп. Листівка «Створи своє майбутнє – приходь до бібліотеки» дала можливість більше розповісти про бібліотечні ресурси та сервіси. Потенційні користувачі отримували рекламну продукцію з адресою бібліотеки та посиланням на її блог і сторінку у соціальній мережі «Фейсбук».

«День читання книг» – під такою назвою Центральна публічна бібліотека Долинської міської ради вийшла до містян з вуличною акцією «Книга – це стиль життя», щоб познайомити їх з новинками літератури та залучити нових користувачів.

Центральна бібліотека Олександрівської селищної територіальної громади організувала читацькі зупинки «Де чекаємо – там читаємо». На центральних зупинках селища «Центр» та «Ринок» чергували бібліотекарі з набором преси та книг, і громадяни, які чекали свого рейсу, мали змогу з користю заповнити свій вільний час: почитати цікаву пресу, подивитись нову літературу та поспілкуватись із бібліотекарем.

Інноваційними формами популяризації читання стали літературні майстер-класи, які проводить Олександрійська центральна міська бібліотека. На одній із таких зустрічей талановитий поет-земляк Володимир Кирпита провів майстер-клас з перекладу поезії та поділився з присутніми своїми методами та прийомами перекладу, розповів про важливість збереження емоційного забарвлення в поезії при перекладі її на іншу мову. Пізнавальним та корисним став майстер-клас від місцевого поета Віктора Брикульського, на якому учасники висловили свої почуття та емоції щодо рідної землі через поетичне слово.

З метою популяризації української літератури у Рівнянській сільській бібліотеці для дорослих було відкрито літературний салон «Сила бренду: нові імена в українській літературі», присвячений Всесвітньому Дню книги та авторського права. Бібліотекар Олена Зозуля познайомила учасників заходу з проєктом Тетяни та Юрія Логушів (засновників конкурсу «Коронація слова»), метою якого є підтримка української культури, пошук нових імен, видання найкращих романів. На заході було представлено книги, які отримали цю

нагороду: «Розколоте небо» С. Талан, «Чорне сонце» В. Шкляра, «Осінній сезон смертей», «Багряний рейд» А. Кокотюхи. Розповідь про книгу та її автора було побудовано таким чином, що користувач, який читав одну з книг, розповідав іншим учасникам зміст та те, що найбільше вразило при читанні. Наприкінці заходу бібліотекар познайомила учасників з літературними новинками.

Новий формат діяльності започаткували працівники Гайворонської міської публічної бібліотеки, які залучають до книгозбірні все більше і більше користувачів. Ось уже кілька років бібліотека плідно співпрацює з креативними молодими партнерами з кав'ярні «Buna-buna». Разом вони започаткували акцію «Смачніше з кавою»: у кав'ярні можна не лише випити філіжанку кави, поласувати різноманітними солодкими смаколиками, а й поділитися враженнями від прочитаних книг, зустрітися та поспілкуватися з відомими людьми, або ж взяти з собою додому ту книгу, яка сподобалась найбільше. Також, за бажанням, можна принести свою взамін, щоб вона стала приємним сюрпризом комусь іншому. У буклетах, які представлені у скриньці, можна ознайомитись з деякими книжковими новинками бібліотеки, що чекатимуть читачів у книгозбірні на абонементі. Крім того, раз на місяць працівники бібліотеки відвідують кав'ярню, спілкуються з відвідувачами, рекламують роботу книгозбірні, запрошують їх на засідання Батьківського клубу, на дитячу точку «Спільно», планові масові заходи, таким чином залучаючи до бібліотеки нових користувачів з їх родинами. Приємно те, що всіх об'єднує любов до книги, гарний настрій, креативність, готовність до спілкування.

З метою формування та розвитку інтересу до книги і читання, розширення читацького світогляду у Йосипівській сільській бібліотеці Благовіщенської міської територіальної громади бібліотекарі провели цікавий захід для молоді – літературні перегони під назвою «Велика книжкова дорога». Групу учасників було сформовано з користувачів бібліотеки. Перегони проходили за 5 жанрами: класика, детектив, пригоди, фентезі, історія. Послідовно, по кожному жанру бібліотекар Ірина Лобастова пропонувала учасникові перегонів відповісти на поставлені 6 запитань (разом 30 запитань). Знайшовши відповідь на поставлені запитання, користувач приходив у бібліотеку зі своїм варіантом відповіді. У «карті перегонів», яку створила бібліотекарка, вона відзначала дату відповіді кожного учасника.

Не менш цікаві літературні перегони під назвою «Письменники розстріляного Відродження» провели працівники Новгородківської публічної бібліотеки для учнів професійно-технічного училища № 36. Захід проходив у формі гри. Така форма роботи стимулює читацький інтерес, мотивує до вдумливого сприймання текстів, вчить творчо використовувати набуті при цьому знання в повсякденному житті. Під час заходу присутнім було запропоновано два набори карток. Один із прізвищами (псевдонімами) письменників, а другий набір складався з карток, що містять назви творів цих авторів. Гра проводилася у вигляді змагання. Переміг той, хто швидше, не допускаючи помилок, поєднав назви творів і їх авторів. У другому завданні

учасникам необхідно було відновити цитату з літературного твору, назвати героя висловлювання, а також автора і назву твору. «Хто зайвий?» – таку назву мав наступний етап гри. Учасникам роздали картки із записаними на них групами персонажів з певного літературного твору. Серед них – один персонаж, що «заблукав». Необхідно було його знайти і назвати, з якого він твору. Найбільше зацікавило учасників завдання «Шифровка». Бібліотекарі зачитали учасникам список псевдонімів письменників. Кожне прізвище мало відповідний номер, наприклад: 1. М. Куліш, 2. Г. Косинка, 3. М. Хвильовий, 4. В. Підмогильний. Далі ведуча зачитувала словесний портрет письменника, вислів про нього і пропонувала визначити, про кого ж іде мова. Присутні відповідь не записували, а фіксували тільки порядковий номер. В кінці місяця «Карта перегонів» була проаналізована і читач, який першим відповів на останнє запитання, ставав переможцем літературних гонок. До заходу бібліотекарка оформила книжкову виставку під назвою «Літературні читання», на якій були представлені книги, які містили відповіді на всі 30 запитань. Фіналіст перегонів, що пройшов «Велику книжкову дорогу», отримав приз.

Вже традиційним весняним книжковим святом стала читацька ватра «Книжковий квітень», яка має осередки у кожній книгозбірні Олександрівської селищної територіальної громади. Це час, коли з появою першого весняного тепла бібліотекарі розпочинають виходити на вулицю і запалювати вогонь читання у жителів громади. Ця акція містила багато спільного в усіх бібліотеках, проте кожна бібліотека мала своє забарвлення, свої інноваційні родзинки. Спільним для всіх є емблема, на якій зображено книгу на фоні багаття, що символізує символ вічного, джерело світла та енергії. Девіз книжкової акції – «Іскра читання НЕ згасне!». У кожній бібліотеки своя читацька ватра, своє вогнище читання: наприклад, наметове містечко «Кличе Весна читати» (Вищеверещацька сільська бібліотека-філія). Кожен намет у містечку мав свій колір: патріотичну книгу можна було почитати у наметі червоного кольору, про природу – в зеленому наметі, про ведення домашнього господарства – в жовтому. Намет Здоров'я мав синє забарвлення, а намет Натхнення – блакитне, в ньому книги поєдналися з майстер-класами. В помаранчевому наметі збиралися дітлахи, він був казковим, а у фіолетовому – люди поважного віку, бо там – книги з великим шрифтом на їхні смаки. Таким чином, всі сім кольорів веселки склали містечко читання, розради, духовного збагачення. На книжковому КПП (контрольно-пропускному пункті) користувачі здавали заборговані книги, обирали літературу для читання, отримували квиток в наметове містечко взамін на правильну відповідь на запитання від Книжкової Королеви – бібліотекарки. Розгорілася читацька ватра і в інших бібліотеках: у Розумівській сільській бібліотеці-філії запрацювала агітбригада «Читаюче село» із цікавою сімейно-розважальною програмою, яка пропонувала для дітей і дорослих сімейне дозвілля, у Михайлевській облаштували фанзону «Книгоманія», у Красносільській проводилися зустрічі у книжковому сквері «Побачення з Книгою», у Ставидлянській працював інформаційно-бібліотечний салон-

антистрес «Книга буде поміж нас», у Підлісненській організовували магічні читацькі вечірки «Магія Книги», оформили зону книг-магнітів. На базі Букварської Book Platform «Сила Книги» діє «пересувний читальний зал», основна мета якого – стимулювати суспільний інтерес до книги і читання, щоб будь-який перехожий без правил та умовностей міг стати читачем такого залу. Тут можна почитати книги, газети, погортати журнали, а також зібратися родиною в книжковій альтанці «СВОЇ», де відбуваються книжкові застілля «Книжковий гурман» та інші заходи відповідно до програми. Слід зазначити, що жодна бібліотека не стояла осторонь Книжкового квітня. Травневий тиждень читання «ЧИТОМО» став продовженням квітневої читацької ватри.

Отже, використовуючи різні інноваційні методи популяризації книги, бібліотечні працівники області намагаються мотивувати членів громади до читання, розвивати культуру та якість читання кожного користувача.

Простір для зустрічей у бібліотеці

Ірина Рєзнік, завідувач відділу
обслуговування користувачів
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сучасна бібліотека – це багатофункціональний відкритий простір з якісно укомплектованим фондом, місце для зустрічей та спілкування, центр розвитку громад.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського має гарну давню традицію співпраці з українськими письменниками та поетами. Вже багато років книгозбірня є майданчиком для зустрічей з відомими людьми.

Добре запам'ятався користувачам теплий літературний вечір зустрічі з українським поетом, прозаїком та перекладачем Юрієм Андруховичем, на яку завітали усі, в кому відгукується сучасне українське слово.

Працівники бібліотеки мали можливість провести цей захід у безпечному місці – у бібліотечному укритті. Навіть незважаючи на блекаут в країні, зустріч відбулася. І це все завдяки підтримці німецького культурного центру «Goethe-Institut в Україні» при Посольстві Німеччини.

Відома українська письменниця та сценаристка Ксенія Заставська презентувала у головній книгозбірні регіону книгу «Щедрик. Моя сповідь». Це книга спогадів про створення кіносценарію, за яким режисерка Олеся Моргунець-Ісаєнко створила українську історичну драму «Щедрик» (фільм вийшов у прокат в Україні 5 січня 2023 року. Світова прем'єра відбулася 4 березня 2022 року).

Ще до появи наміру написати кіносценарій письменниця ставила собі за мету спростувати рашистський міф про те, що Україну нібито створив лєнін, довести, що українці – це не штучна спільнота, а нація, яка має свої давні традиції. Історія створення українським композитором Леонтовичем «Щедрика» (у 1916 році), трагічна доля композитора та велика популярність

твору в світі найкраще сприяли реалізації мети. Модератором зустрічі був історик та науковець Юрій Митрофаненко. Сценаристка дуже щиро описувала увесь шлях «Щедрика» від ідеї до втілення на екрані, розповіла про чудових людей, що зустрілися на її шляху.

Восени 2023 року в ОУНБ ім. Д.І. Чижевського відбулася презентація книги «Історії та війни» військовослужбовця, публіциста та громадського діяча Юрія Гудименка. Таких, як Юрій, називають сіллю української землі. Україна і те, що в ній відбувається, їм болить. Вони вголос про це говорять, пишуть і діють.

«Історії та війни» – не зовсім звичайна книга. Це збірка оповідей, промов та історичних нарисів які автор писав протягом 9 років і продовжує створювати.

Затамувавши подих, присутні в залі слухали розповіді пана Юрія про книгу, про його військове буття, про те, що відбувається на передовій та в тилу, про його ідеї, які він втілює з однодумцями в житті.

У березні до бібліотеки завітав сучасний український письменник, журналіст і режисер-документаліст – харизматичний Руслан Горовий. Тож дозвілля вихідного дня видалось для гостей книгозбірні дуже змістовним, а години спілкування з цікавою особистістю промайнули дуже швидко. Руслан розповідав про окупацію, війну, еміграцію та волонтерство.

Гості бібліотеки мали можливість почути декілька коротких оповідей у виконанні автора. Тих, хто не зміг відвідати захід, запрошуємо до бібліотеки 19 травня, на ще одну зустріч з Русланом Горовим.

На запрошення ОУНБ ім. Д.І. Чижевського до Кропивницького з Івано-Франківщини з публічними лекціями завітав митець слова, лауреат багатьох літературних премій та відзнак, член українського ПЕН-клубу Степан Процюк, який є автором понад 30 книг, серед яких романи про відомих письменників: Василя Стефаника, Володимира Винниченка, Григіра Тютюнника, Івана Франка.

Приємно, що творчість Степана Процюка дотична і до Кіровоградщини: в роботі у майстра роман про Євгена Чикаленка, життя якого пов'язане з Кропивницьким.

ОУНБ ім. Д.І. Чижевського працює в режимі доступу 24/7: всі публічні лекції, зустрічі та презентації транслюються у прямому ефірі на фейсбук-сторінці бібліотеки, відеозаписи заходів виставляються на ютуб-каналі книгозбірні. Той, хто з різних причин не мав можливості прийти на захід, може у будь-який час переглянути запис. Так, зустріч зі Степаном Процюком переглянуло більше 900 віддалених користувачів.

Головна книгозбірня області організувала й профінансувала зустріч з Володимиром Поліщуком – доктором філологічних наук, професором, завідувачем кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, який презентував монографію «Музи Тараса Шевченка. Інтимно-любівні дискурси української літературної шевченкіани». Модерував захід його колега і друг Григорій

Клочек – доктор філологічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка.

Бібліотека дуже цінує дружбу та партнерство і з талановитими місцевими письменниками. Презентації їх нових книг у головній книгозбірній області дають можливість авторам заявити про себе зацікавленій аудиторії. Їхні роздуми про літературу та стан книговидавництва у державі, їхня інтелігентність, освіченість, духовність роблять ці зустрічі неповторними, змістовними і цікавими для читачів.

Так, на початку лютого відбулась непересічна подія – презентація книги «Володарі скрипкового ключа» письменниці, очільниці обласного літературного об'єднання «Степ» Ольги Полевіної. Свого часу книга стала переможцем Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова».

Видання складається з циклу художніх оповідань про 18 всесвітньо відомих композиторів.

Книга видана за кошти обласного бюджету в рамках комплексної програми сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери та книговидавництва. Ця книга поповнить фонди бібліотек області, її зможуть прочитати всі, хто цікавиться світом музики.

На особливу увагу заслуговує презентація двох нових книжок українського прозаїка, заслуженого журналіста України, багаторічного очільника Кіровоградської обласної організації Національної спілки письменників України, лауреата обласних та всеукраїнських премій Василя Бондаря – збірка оповідань «Блекаут», написана протягом попередніх десяти років, та книга «Пекельні гонитви». Це художній літопис національного визволення українського народу, де під однією обкладинкою письменник зібрав чотири повісті про наше болюче минуле.

Гості презентації – колеги, друзі, поціновувачі творчості Василя Бондаря – стали одними з перших слухачів його нових творів. Автор читав уривки зі своїх книг.

Обласна рада підтримує місцевих письменників, тому збірка «Блекаут» вийшла друком за кошти обласного бюджету Кіровоградської області. Завдяки цьому бібліотека має можливість не лише презентувати нові книги, а й поповнювати книжкові фонди.

У затишному арт-просторі книгозбірні відбулася презентація художньо-поетичної збірки «Друзки болю і віри» сучасної поетки і художниці Ольги Краснопольської. Вірші, які гості слухали у виконанні авторки, викликали щем та сльози, бо це рядки про нас, українців, і наші відчуття, які вже ніколи не будуть такими, якими були до початку повномасштабного вторгнення. Ця книга вийшла друком у видавництві «Імекс-ЛТД» також бюджетним коштом.

Бібліотека Чижевського вже не один рік тісно співпрацює з літературним об'єднанням «Степ» ім. Віктора Погрібного, який очолює Ольга Полевіна. Так, нещодавно степівчани презентували свою нову книгу про війну «Рік лютневої люті» – свого роду фіксацію перебігу подій та динаміки думок і настроїв людей у різні періоди війни.

Чудовими партнерами та давніми друзями бібліотеки є і члени творчого об'єднання «Вітрила» з його незмінною очільницею, поетесою і громадською діячкою Оленою Надутенко. Творче об'єднання відоме і популярне у місті та області. В ОУНБ ім. Д.І. Чижевського проходять зустрічі учасників об'єднання, презентації їх книг та альманаху «Крізь час і простір».

У бібліотеці ім. Д.І. Чижевського завжди радо зустрічають і підтримують талановитих людей. Такою людиною є й Галина Струтинська (Кузьменко).

У березні цього року (2024) в конференц-залі бібліотеки відбулася презентація нової книги пані Галини «Гравітація долі», під час якої лунали її вірші, охочі відкривали книгу і декламували поезії.

На справжнє свято позитиву перетворилася зустріч з педагогом, науковцем, дослідницею та мандрівницею Валентиною Гребньовою, яка навчалася, а потім багато років працювала викладачем кафедри української літератури Кіровоградського державного педагогічного університету, про це повідомив модератор зустрічі професор Григорій Клочек. Нині пані Валентина проживає у Франції, у сонячному Марселі. Авторка представила свою книгу «Прованс, сонце, море, лаванда, книжки», яку присвятила учителю і другу Володимиру Панченку.

«Із наві – в яв» – таку загадкову містичну назву має перша поетична збірка Олени Трибуцької, яку авторка представила на творчому вечорі у бібліотеці. Поетеса – член обласного літературного об'єднання «Степ» імені Віктора Погрібного. У збірку увійшли вірші, написані протягом п'яти попередніх років. У поезіях звучать нотки суму за мирним життям, надії на перемогу.

Щиро зустрічали у бібліотеці імені Дмитра Чижевського талановиту кропивницьку поетесу, педагога Ольгу Могильду, яка презентувала чергову поетичну збірку «Третя ластівка».

Зустрічі з місцевою письменницею Вікторією Шкабой завжди перетворюються на відверті розмови про важливі соціальні теми з читанням уривків із презентованих книг.

Письменники та поети не лише презентують власні книги, а й часто беруть участь в інших літературних заходах бібліотеки як модератори та співрозмовники на творчих зустрічах.

Такі творчі зібрання підтверджують думку про те, що сучасна українська література багата яскравими творчими особистостями, чії книги заслуговують на прочитання. Тому фахівці бібліотечної справи обласної книгозбірні у співпраці з творчими людьми разом популяризують нові видання, спонукають аудиторію до діалогу, до читання, використовуючи інтерактивні методи та новітні форми проведення зустрічей і презентацій.

Одна з ініціатив бібліотеки – публічні лекції на літературні теми, які прочитали відомі не тільки в нашому місті, а й в усій Україні викладачі-літературознавці Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка Григорій Клочек, Оксана Гольник та Сергій Михида. Слухачі лекторію вже ознайомилися з життям та творчістю таких відомих українців,

як Тарас Шевченко, Леся Українка, Василь Сухомлинський, Євген Маланюк, Володимир Винниченко, Микола Хвильовий, Ліна Костенко та інших.

Наступною ініціативою з популяризації творчості українських письменників і читання став проєкт «Розмови про літературу із Сергієм Михидою».

Зустрічі проходили у форматі вільного спілкування. Професор Михида неодноразово наголошував на важливості вивчення української літератури, адже саме вона прищеплює любов до мови, доносить до читача інформацію про своєрідність традицій, звичаїв та культури нашого народу.

Під час літературних розмов учасники обговорювали творчий шлях і окремі твори Михайла Коцюбинського, Євгена Маланюка, Миколи Хвильового, Павла Тичини, Валер'яна Підмогильного, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Володимира Винниченка.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського багато років співпрацює з Кіровоградською обласною організацією Національної спілки письменників України та її очільницею – поетесою, літературознавицею, кандидаткою філологічних наук і тренеркою з креативного мислення Надією Гармазій, чий творчий доробок добре знаний та належно оцінений, а авторитет в літературних колах дозволяє реалізовувати цікаві й змістовні спільні проєкти та заходи.

Тісні дружні стосунки бібліотеки з пані Надією засвідчує відеоролик «Сторінками дружби з Надією Гармазій», створений фахівцями ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

Хочу запевнити, що і надалі фахівці Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського будуть продовжувати співпрацю і партнерські взаємини з українськими митцями, підтримуючи гарні традиції, що склалися у книгозбірні.

Тож бібліотека імені Дмитра Чижевського – це не тільки місце для роботи з книгою, а й комфортний простір, сприятливий для подій, зустрічей, натхнення, спілкування, який завжди відкритий для всіх охочих.

Долаючи мовні бар'єри спілкування: робота мовних клубів у бібліотеці Чижевського

Лілія Яцкул,
завідувач відділу документів
іноземними мовами
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Вивчення іноземних мов є важливим не тільки для особистого розвитку, але й для побудови міжнародних зв'язків, розуміння різних культур та досягнення успіху в професійній сфері. Можна виділити наступні ключові причини важливості вивчення іноземних мов.

- **Міжнародна комунікація.** Вивчення іноземних мов відкриває двері для ефективної комунікації з представниками різних культур і націй. Це розширює коло спілкування, дозволяючи легше розуміти і бути зрозумілим в глобальному суспільстві. Відкриваються нові перспективи для подорожей, роботи та навчання за кордоном.
- **Професійний розвиток.** Знання іноземних мов може стати суттєвою перевагою на ринку праці. Багато компаній у різних галузях вимагають від своїх працівників володіння іноземними мовами для успішного ведення бізнесу та співпраці з міжнародними партнерами.
- **Розуміння інших культур.** Володіння іноземною мовою допомагає нам краще розуміти культуру, традиції та побут інших народів світу. Це сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння між народами.
- **Розвиток когнітивних навичок.** Вивчення іноземних мов стимулює мозкову діяльність, покращує пам'ять, увагу і розвиває креативне мислення. Це сприяє загальному когнітивному розвитку та збагачує пізнавальні здібності.

На сьогодні є широкий спектр пропозицій для вивчення та вдосконалення іноземних мов поза межами школи. Проте багато людей, які докладають чималих зусиль для вивчення мови протягом довготривалого проміжку часу і можуть продемонструвати непогані мовні результати, все ж не відчують впевненості, коли справа доходить до спілкування. Така невпевненість у своїх силах та страх зробити помилки називається мовним бар'єром, який виникає в результаті певних причин. Одна з них – відсутність мовної практики. Часто студенти приділяють значну увагу теорії, а практичні заняття залишають на потім. Насправді, пробувати говорити потрібно вже з першого заняття. Але найбільше студенти бояться зробити помилку під час спілкування. Робити помилки є абсолютно нормальною річчю, оскільки саме на них ми найбільше вчимося. Коли ми допускаємо помилку під час спілкування, ми аналізуємо її та повторюємо правило, що дозволяє нам краще розуміти сутність цієї теми.

Що потрібно робити, аби подолати мовний бар'єр? В першу чергу, подолання мовного бар'єру – це процес, який вимагає часу, терпіння та постійних зусиль. Тож серед практичних порад – виконання граматичних вправ для поліпшення знань граматики, і читання вголос, адже це допомагає покращити вимову та інтонацію, і розширення словникового запасу за допомогою використання словників, мобільних додатків або онлайн-ресурсів для вивчення нових слів і їх вживання в контексті.

Окрім цього, під час спілкування важливим є й позитивний настрій. Якщо ми відкриті, дружелюбні та оптимістично налаштовані, то краще зрозуміємо іноземну мову, навіть якщо наш рівень володіння мовою ще не дуже високий, і нас теж краще зрозуміють.

Тож, потрібно регулярно працювати над мовою та вдосконалювати свої мовні навички, а один із найпродуктивніших методів подолання мовних бар'єрів – спілкування з носіями мови.

Місцем, де можна успішно зануритися в іншомовне середовище, попрактикувати свої лексичні та граматичні навички, отримати позитивні емоції, і, навіть, поспілкуватися з носієм мови, є бібліотека ім. Д.І. Чижевського. Саме тут у відділі документів іноземними мовами відвідувачі можуть приєднатися до англомовного, французькомовного та німецькомовного клубів.

Вивчення іноземної мови з людиною, яка є її носієм, надзвичайно корисний та ефективний метод, який допоможе досягти високого рівня володіння нею. Спілкуючись з носієм мови, ви отримуєте можливість вивчати мову в її природному середовищі, засвоювати правильну вимову, граматику та вживання слів, особливо, емоційно забарвлену лексику, сленгові та ідіоматичні вирази у відповідному контексті. Разом з іноземцем ви матимете можливість глибше зануритися в культурні особливості та традиції країни, де використовується ця мова, а також отримаєте можливість використовувати її в реальних ситуаціях, що допоможе набутти впевненості та вміння спілкуватися ефективно.

Англомовні клуби бібліотеки продовжують свою діяльність в інформаційно-ресурсному центрі «Вікно в Америку», адаптуючись до змін, пов'язаних з робочим графіком, форматом та напрямками роботи. Сьогодні з Центром співпрацює громадянин США Вільям Томсон, що проживає в Кропивницькому. Він проводить розмовні англомовні клуби, які користуються неабиякою популярністю як серед місцевої громади, так і серед переселенці з інших міст, які доєдналися до клубних зустрічей.

Відвідування розмовних клубів Білла стало улюбленою традицією користувачів бібліотеки, оскільки відвідувачі не лише отримують переваги ефективного засвоєння мови, а й мають можливість покращити розуміння мовних відтінків, поглибити знання культури та традицій США, а найголовніше – отримати впевненість під час спілкування.

Наприклад, одна з найцікавіших клубних зустрічей була присвячена видатному борцю за права афроамериканців, лауреату Нобелівської премії миру, відомому своєю промовою, що змінила світ, Мартіну Лютеру Кінгу-молодшому, якому 15 січня 2024 року виповнилося б 95 років. Учасники клубу розглянули та обговорили життя відомого громадського діяча і вплив, який він мав на американське суспільство та за його межами. Однією з головних тем, що обговорювалися на засіданні клубу, стала культова промова доктора Кінга «У мене є мрія». Відвідувачі розмовного клубу відзначили потужну риторику Кінга та глибоке бачення майбутнього, вільного від расової дискримінації. Під час зустрічі розглядалися проблеми расизму та сегрегації, які все ще існують у суспільстві сьогодні. Відвідувачі ділилися особистим досвідом, історіями та думками, пов'язаними з темою обговорення.

Крім цього, Білл систематично проводить зустрічі для курсантів та студентів Донецького університету внутрішніх справ. За цей час вони вже обговорили політичну і правову систему США; дізналися про структуру та організацію поліції в Лос-Анджелесі, а також про процес навчання та підготовки працівників поліції. Також студенти ознайомилися з кримінальним

процесом у США, процесом обвинувачення та захистом в кримінальному процесі, відмінностями між судами першої й другої інстанції та процесом апеляції.

З огляду на потреби внутрішньо переміщених осіб, кількість яких суттєво збільшилася в м. Кропивницькому після повномасштабного вторгнення, минулого року у відділі документів іноземними мовами запрацював клуб з вивчення англійської мови для ВПО «Learn English Together» / «Вивчаймо англійську разом».

Метою роботи клубів є розширення словникового запасу учасників, поліпшення навичок слухання та виконання граматичних вправ, і найголовніше, практика усного мовлення. Тематика занять клубу «Learn English Together» / «Вивчаймо англійську разом», зазвичай, стосується повсякденного спілкування, що дозволяє відвідувачам виробляти практичні навички мовлення в різних ситуаціях.

Минулого року у відділі документів іноземними мовами запрацював німецькомовний клуб для початківців «Deutsch macht Spaß». На заняттях учасники мають можливість вивчати нові слова, граматичні правила, а також виконують вправи в групах, беруть участь у дискусіях, рольових іграх, що сприяють покращенню комунікативних навичок.

Вивчення німецької мови відбувається через читання, слухання та перегляд відео. Маючи доступ до книг, журналів, інших ресурсів бібліотеки, відвідувачі можуть розширити свій словниковий запас і покращити розуміння мови.

Німецькомовний клуб – це можливість не лише вивчати мову, а й зануритися в культурну спадщину німецькомовних країн. На заняттях учасники вивчають традиції, літературу, музику та інші аспекти німецької культури, що збагачує їх знання про Німеччину та інші німецькомовні країни.

Клуб створює сприятливу атмосферу для спілкування, навчання та взаємодії між учасниками, що допомагає їм розвивати навички мовлення, розуміння та використання німецької мови.

Ще одна ініціатива відділу документів іноземними мовами – відкриття клубу французької мови «Le coin français», що запрацював у відділі минулого року та відкритий для всіх, хто мріє вивчити мову, зануритися у французьку культуру та покращити свої комунікативні навички, незалежно від рівня знань мови або досвіду вивчення. Клуб веде носій мови м. Домінік Брошер. Під керівництвом месьє Домініка учасники клубу мають можливість поглибити знання французької мови, вдосконалити вимову та розширити словниковий запас.

Мовні клуби у бібліотеці Чижевського є надзвичайно важливими та корисними для розвитку місцевої спільноти. Вони не лише створюють сприятливу атмосферу для практики мовлення та розширення словникового запасу, а й сприяють взаємодії між учасниками та носіями мови, допомагають розвинути впевненість у спілкуванні та поглибити розуміння інших культур. Ці клуби – не тільки місце навчання, а й платформа, де можна знайти нових друзів та знайомих. Таким чином, робота мовних клубів у бібліотеці сприяє

глибокому й багатогранному розвитку спільноти, підвищенню її культурної свідомості та сприяє побудові більш толерантного суспільства.

Як парость виноградної лози, плекайте мову
(з досвіду популяризації української мови в бібліотеках області)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Український народ має давню історію. Надбання української культури відомо всьому світові. А найголовнішою ознакою, що дає право народу називатися нацією, є мова – його найбільша духовна цінність, його суть, його буття.

У липні 2019 року Уряд України схвалив Стратегію популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава». Цю стратегію розробили та ухвалили з метою «забезпечення єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності, утвердження української мови на всій території України» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text>).

Питання популяризації української мови вже кілька століть лишається актуальним, що зумовлено минулим України й українців. Українську мову століттями принижували, придушували і навіть оголошували такою, що «не існує», але вона витримала всі випробування. Так історично склалося, що й сьогодні це питання не втрачає своєї актуальності, незважаючи на 33-річну незалежність та закріплення за українською мовою статусу національної в Конституції України. В умовах, які склалися в нашій країні, українська мова набула особливої уваги – стала символом миру і єднання нації.

Бібліотекарі області систематично популяризують вивчення рідної мови, закликаючи оберігати, плекати та звеличувати українську мову. Усі бібліотечні заходи такого плану пронизані українським духом, любов'ю до рідного слова.

З метою виховання шанобливого ставлення до рідної мови, турботи про її чистоту, збереження культурного спадку у КЗ «Центральна публічна бібліотека» Новомиргородської міської територіальної громади відбувся мовознавчий марафон під назвою «Українська мова – мова перемоги». За першість змагалися дві команди, які із захопленням брали участь в різноманітних конкурсах, активно відповідали на запитання вікторини на знання української мови «Словограй», із букв заданого слова придумували нові слова. Жваво пройшов творчий конкурс «Поетичні забавлянки». У перервах між раундами присутні дізнавалися цікаві факти про українську

мову. А на завершення старшокласники створили калинову палітру «Українська мова – рідна та неповторна». Переможці отримали подарунки.

Напередодні Міжнародного дня рідної мови в Єлизаветградській філії КЗ «Центральна бібліотека Олександрівської селищної ради» провели цікавий захід – мовний серпантин під назвою «Рідна мова – чарівниця, душі народної скарбниця». Під час заходу юнаки та дівчата із задоволенням брали участь у конкурсно-розважальній програмі – мовному гравіконі, мовній подорожі. Відповідаючи на запитання вікторини «Скажи без затримки» присутні продемонстрували гарні знання, а також впорались із завданням зі складання прислів'їв та приказок про українську мову, активно брали участь у пантомімі «Вгадай фразеологізм» та конкурсі «Збери слово». Наприкінці мовної подорожі на учасників чекав круглий стіл історичних фактів «Розмови про мову», де присутні доторкнулись до глибин історії боротьби за існування рідної мови, яка триває до цього часу. Мовна подорож не залишила байдужим жодного присутнього в залі. Завершився захід флешмобом «Я люблю українську мову».

Щорічно 8 вересня під егідою ООН з 1966 року світ відзначає Міжнародний день грамотності. Не залишилась осторонь і Миколаївська сільська бібліотека-філія Соколівської сільської ради. Тут було проведено дискусію «Бути грамотним – це круто!». Під час дискусії присутні розмірковували, що таке грамотність, далі обирали правильний наголос та правильний варіант до висловлювання, знаходили пару до прислів'я і на останок розгадували кросворд.

«Розмовляю українською» – під такою назвою в Несватківській філії КЗ «Центральна публічна бібліотека» Олександрівської селищної ради працював мовний лекторій, а у дискусійному салоні бібліотеки «Кредо» відбулася година популярних думок «Мова – живе коріння роду і народу». Тут обговорювалися питання значення мови під час збройної агресії, розглядалися мовні діалекти жителів сільської громади, переселенців з Полісся та із зони бойових дій. Запрошені на захід учасники виявили бажання покращувати свої знання рідної мови. Гасло «Мова єднає націю» стало приводом створити коло єднання.

Важко переоцінити значення мови, коли йдеться про питання утвердження нації, особливо зараз, коли українська держава, її народ із самобутньою культурою переживають складні часи боротьби за своє існування. Тож бібліотеки вважають пріоритетним напрямом своєї діяльності виховання у користувачів любові до рідної мови, літератури, історії Батьківщини.

Так, в Оситнязькій сільській бібліотеці Великоसेверинівської сільської громади пройшли літературні читання під гаслом «Українська – мова вільних». Запрошені були користувачі різного віку. Кожен отримав текст для читання вголос. Цікавим було те, що треба було прочитати текст так, наче це власний твір і ще пояснити, що надихнуло так написати. Присутні також відповідали на запитання вікторини «А чи знаю я свою мову?». Активні

користувачі згадували вислови про мову, обговорювали її значення для народу.

Водянська сільська бібліотека-філія КЗ «Центральна публічна бібліотека» Компаніївської селищної ради провела мовознавчий калейдоскоп «Дзвенить струмочком рідна мова». Присутні старшокласники доторкнулися до історії української писемної мови, дізналися багато цікавих фактів, проявили гарні знання в конкурсах, відгадували мовні загадки, складали прислів'я. Книжкова виставка-інсталяція «Як парость виноградної лози, плекайте мову» зацікавила старшокласників виноградним гроно, де вони змогли прочитати цікаві історичні факти про мову.

Для користувачів та членів любительського об'єднання «Ятранчани» у Ятранській сільській бібліотеці Підвисоцької сільської територіальної громади провели мовозначну акцію «О мово моя, душа голосна України». До книгозбірні прийшли шанувальники рідної мови. Бібліотекарка Наталія Поліщук розповіла про особливу і важливу роль мови у житті українського народу. З інформацією «Тернистий шлях української мови» та «Видатні особи про мову» виступили вчителі Людмила Осадчук та Ольга Куликовська. За традицією ятранчани розгадували кросворд «Українська мова», виконували завдання «Слова-загадки».

Для того, щоб вкотре переконатись, що наша мова – найчарівніша, найпрекрасніша та найдорожча серцю мова у світі, а також привернути увагу до важливості спілкування без суржику, працівники бібліотеки-філії № 10 Олександрійської міської централізованої бібліотечної системи провели інформаційно-просвітницьку акцію «Знищимо суржик – збережемо мову!». На кожного чекав приємний дарунок – магніти з написами «Я люблю рідну мову», «Я розмовляю українською», «Мова – ДНК нації».

При бібліотеці-філії № 8 для юнацтва міста Олександрії створено клуб знавців рідного слова «Мова єднання». Під час засідань клубу розглядаються теми, які допоможуть поліпшити рівень володіння державною мовою. Засідання клубу проводяться двічі на місяць за такими блоками: літературні новинки, відзначення ювілейних дат, перегляд українських фільмів.

З вересня 2024 року в КЗ «Міська публічна бібліотека» Бобринецької міської ради розпочав роботу розмовний клуб «ВИмова». Це безкоштовний мовний клуб для мешканців громади та внутрішньо переміщених осіб. Під час зустрічей та неформального спілкування члени клубу зможуть не тільки збагатити свій словниковий запас, позбутися суржику, але й більш глибоко пізнати рідну історію, культуру та традиції. На засіданнях клубу проводяться мовні ігри, голосні читання творів українських авторів.

Обов'язковим складником українського патріотизму є виховання любові до української мови, української культури, українських традицій, формування високої мовної культури. У Вільшанській селищній публічній бібліотеці провели круглий стіл «Мова як чинник відродження нації». Під час заходу присутні дискутували про історію встановлення та розвитку української мови, згадали скорботні дати на тернистому шляху її розвитку. Молодь читала вірші відомих українських поетів: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Володимира

Сосюри, Ліни Костенко. Також увазі молоді був представлений документальний фільм «Як виникла українська мова», який ілюструє складний шлях української мови до її визнання та становлення.

Цікаві і змістовні заходи з популяризації української мови проводились у бібліотеках Знам'янської, Світловодської, Гайворонської, Благовіщенської міських територіальних громад.

До Дня української писемності бібліотека-філія № 2 міста Знам'янки влаштувала діалоговий майданчик «Живеш в Україні – то знай її мову». На нього були запрошені здобувачі освіти гімназії «Семицвіт». На початку присутні на заході працювали з літературним віночком «Сила слова» – читали вислови й пояснювали їх зміст. Потім учасникам презентували книжки: «Як ми говоримо», «Мистецтво говорити», «Неправильно-правильно», далі присутні складали прислів'я. При обговоренні важливо було почути думки учасників щодо популяризації рідного слова. Розмова вийшла цікавою, навіть дещо емоційною, але все ж таки учасники прийшли до висновку, що наша мова – то наше існування.

Бібліотекарі філії № 3 міста Знам'янки провели з учнями ліцею «Крила України» літературно-етнографічну подорож «Українська мова – код нації». Присутні дізнались про те, який глибокий духовний зміст мають державні та народні символи України і яке відображення вони знайшли в українській мові; пригадали вислови письменників та народні прислів'я про мову. Гарним продовженням теми була відеорозповідь про вишитий рушник майстрині села Мошорине Зої Володимирівни Чумаченко.

В «Університеті третього віку» при Світловодській центральній міській бібліотеці працюють факультети, які популяризують українську ідентичність через уроки з української мови, краєзнавства та літературного читання. Зокрема, про сучасну українську мову присутнім розповідала викладач української мови, внутрішньо переміщена особа з міста Курахове Ганна Поясова. На її уроках учасники навчались правильно та чітко вимовляти різні звуки та букви. Головна мета уроків полягає у розумінні того, що мовлення необхідно розвивати постійно, щоб вміти усно й письмово добре викладати думки. Нещодавно в центральній бібліотеці міста Світловодська відбулося чергове засідання розмовного клубу «Найдорожча, калинова, рідна наша мова», яке зібрало багатьох охочих до спілкування та навчання. Розмовний клуб спрямований на розвиток мовних навичок, що особливо важливо для тих, хто прагне вдосконалити володіння українською мовою. Одним із ключових моментів засідання став інтерактивний блок, який проводила Ганна Поясова. Онлайн-квест під назвою «Чи знаєш ти українську?» навчав правильного вживання висловів та знайомив із багатством фразеологізмів. Учасники заходу усвідомили, що навчання може бути не лише корисним, але й захопливим процесом.

В межах реалізації цільової комплексної програми «Рідну мову треба знати, берегти і поважати» в бібліотеках Гайворонської міської територіальної громади було проведено низку цікавих заходів. У Вікненській бібліотеці-філії відбувся бібліомікс «Мови рідної слова душу й тіло оживлять». Розпочався

захід з невеликого екскурсу в історію української мови та писемності. Присутні слухали українські народні пісні та приказки, після чого поринули у вир конкурсів та ігор. Конкурс «"Ні" – суржику» перевіряв учасників на знання українських слів, конкурс «Доповни прислів'я» перевіряв на знання українських прислів'їв та приказок. У конкурсі «Я – читець» присутні виразно читали вірші Тараса Шевченка, Лесі Українки, Ліни Костенко, а в грі «Вгадай слово» відгадували назви старовинних предметів побуту українців.

Покровська бібліотека-філія провела поетичний марафон «Яке прекрасне рідне слово». У заході взяли участь старшокласники, які декламували вірші українських поетів про красу української мови – П. Тичини, С. Воробкевича, Т. Шевченка, Ю. Костецької (ролик із декламуванням віршів розміщений на сторінці бібліотеки у соціальній мережі «Фейсбук»).

У формі обговорення пройшов мовний вернісаж «Колоритні українські слова» у Солгутівській бібліотеці-філії. Присутні ознайомилися з книгою М. Волощак «Неправильно – правильно», яка допомагає розмовляти гарною українською мовою. Також учасникам запропонували надати тлумачення деяких рідкісних українських слів, таких як легіт, накладень, okazia, кебета та інших, що вони із захватом виконали.

Йосипівська сільська бібліотека Благовіщенської міської територіальної громади спільно з будинком культури та професійним ліцеєм підготували конкурсну інтелектуальну гру «Мовне асорті». У перегонах змагалися команди старшокласників. На початку учасники здійснили коротку мандрівку в писемність. Конкурсна програма складалася з декількох турів: «Скажи без затримки» (потрібно було назвати антоніми до запропонованих слів); «Народ скаже як зав'яже» (учасники мали продовжити незавершені прислів'я та приказки); «Словникар» (із букв запропонованого слова за визначений час потрібно було скласти якомога більше інших слів); «Знавці фразеологізмів» (потрібно співставити та знайти пару – синонім до запропонованих фразеологізмів); «Мовні смаколики» (вікторина), «Метаграма. Ти-мені, я-тобі» (мовні загадки-шаради). Приємно відзначити активність учасників і те, що у молоді є бажання вивчати рідну мову та збагачувати свої знання.

Державна мовна політика потребує постійного удосконалення практично в усіх сферах суспільного життя, зокрема, в освіті та науці, культурі, засобах масової інформації, державному управлінні, правовій, військовій сфері, сферах обслуговування та виробництва. Сьогодні нашої державній мові потрібні не тільки законодавчі акти, але й духовна міць українців, любов до знань, національна самосвідомість. Розуміючи це, бібліотеки Кіровоградщини роблять свій внесок у популяризацію української мови.

У бібліотеках територіальних громад області

Від традицій до креативу: трансформація діяльності Олександрійської громадської бібліотеки за 137 років існування

Тетяна Троцюк,
директор Олександрійської міської
централізованої бібліотечної системи

24 січня 1887 року в місті Олександрія Олександрійського повіту Херсонської губернії відбулося урочисте відкриття Олександрійської громадської бібліотеки.

Ініціатором заснування бібліотеки був нотаріус Антон Федорович Якубовський. Міський голова Іван Тимофійович Паученко сам клопотався про затвердження статуту закладу, згідно з яким, за словами голови, «Олександрійська громадська бібліотека створюється з метою забезпечення жителям м. Олександрії та його околиць можливо більшого полегшення у справах самоосвіти».

Так як засновником бібліотеки був міський голова, то першою на допомогу бібліотеці прийшла Міська дума, яка вже на першому засіданні постановила надати для бібліотеки безкоштовно приміщення в Міській управі та видавати щороку у вигляді допомоги 100 карбованців.

Бібліотека і читальня були відкриті з 10.00 до 13.00 год. та з 18.00 до 22.00 год. Звіти за 1887-1893 рр. показують, що головним джерелом доходів бібліотеки був читацький збір, який з кожним роком збільшувався. У 1887 р. він складав 279 крб. 20 коп., а в 1893 р. – 434 крб.40 коп. Разом з цим кількість платних читачів була вже більше 100, а безкоштовним читанням за рік скористалися більше 3 тис. жителів міста і околиць.

Бібліотека, за свідченням документів, постійно збільшувала перелік безкоштовних послуг, при цьому знаходила підтримку в рішенні своїх проблем як збоку міської, так і земської управи. Наприклад, Олександрійське земство протягом 20-ти років (1888-1909 рр.) виділяло бібліотеці кожного року по 200 крб. для того, щоб вчителі земських шкіл безкоштовно користувалися книгами.

Кожен читач міг одержати для читання не більше 2 книг. Книги видавалися не більше ніж на 20 днів, а періодика – на 6 днів. Було покарання і для недбалих читачів – пеня за кожен прострочений день складала 5 копійок за книгу і 10 копійок за журнал.

В різні роки директорами бібліотеки були видатні олександрійці: священник Василь Никифоров – перший краєзнавець міста; нотаріус Антон Федорович Якубовський – ініціатор заснування бібліотеки. Достовірно

відомо, що сім'я Чижевських брала безпосередню участь в діяльності бібліотеки. Іван Костянтинович був одним із директорів бібліотеки, а Марія Дмитрівна довгий час була співдиректоркою громадської бібліотеки, з її ініціативи було відкрито дитячий відділ.

Перший алфавітний каталог Олександрійської громадської бібліотеки датується 1888 роком, його надрукували в місцевій друкарні Райхельсона. Перший систематичний каталог був укладений Миколою Івановичем Борисовим в 1903 році (Ім'я Миколи Борисова відомо тим, що саме він видав одну з перших карт міста Олександрії). У каталозі відображено 894 примірника книг. Найбільшою популярністю серед читачів користувалися періодичні видання (50% від усього числа вимог). Белетристика знаходиться на другому місці (41%). Серед книг Олександрійської громадської бібліотеки числяться «Байки» Л. Глібова, твори Старицького, М. Костомарова, «Наймичка» Т. Шевченко, «Горе від розуму» Грибоєдова, драматичні твори Островського, романи Д. Дефо, Сервантеса, Доде, О. Бальзака, О. Дюма та ін.

Поповнення книжкового фонду відбувалося не тільки за рахунок передплати періодичних видань. Свої видання пересилали бібліотеці Київський університет св. Володимира, Історичне товариство Нестора Літописця та Імператорське Вільно-економічне товариство. Книжкове майно бібліотеки з 1887 по 1912 рр. збільшилося майже в 9 разів.

В «Табелі розрядів посад і нормальних окладів пенсій» за 1899 р. знаходимо грошове оцінювання праці бібліотекаря: за V розрядом – 240 крб. річних (нарівні з акушерками, фельдшерами, вчителями земських шкіл).

На початку XX століття бібліотека переживала важкі часи, доводилося скорочувати підписку на періодичні видання. Тому було вирішено влаштовувати вечори «для поповнення своїх коштів». Силами читачів-аматорів влаштовувалися театральні вистави.

Таких спектаклів було декілька. І починалася кожна вистава виступом вдячних читачів: «Наша бібліотека – єдина культурна установа, створена силами інтелігенції. Вона є єдиною ланкою, яка зв'язує обивателя з культурним світом».

У «Доповідах Олександрійського повітового земського зібрання, чергової сесії 1910 р.» читаємо, що «Олександрійська громадська бібліотека завжди йшла назустріч проханням її читачів, не притримуючись будь-яких партійних напрямлень», і завжди виконувала свою просвітницьку місію.

Відповідно до урядового декрету від 22 листопада 1917 року міська бібліотека підпорядковувалась місцевому органу народної освіти. Для комуністичної партії бібліотеки були опорними базами у розгортанні ідеологічної роботи серед населення.

У 1918 році бібліотеку було реорганізовано в міську бібліотеку для дорослих з дитячим відділом. Бібліотека розмістилася в будинку № 59 по вулиці Жовтневій.

У роки Другої світової війни будівля бібліотеки була зайнята фашистами. Книжковий фонд було викинуто на вулицю. Забирати книги було

суворо заборонено. Рятуючи книги, частину з них містяни розібрали по домівках. Але, на жаль, основна частина фонду була втрачена.

Після звільнення міста містяни повернули зібрані книги до бібліотеки. Унікальні видання XIX сторіччя повернулись у бібліотеку. І вже 4 березня 1944 року бібліотека продовжила роботу, по крихтам відновлюючи та збираючи фонди. Знаходилась вона за адресою: майдан Революції, 3. Відродження міської бібліотеки відбувалося разом з відродженням міста.

1 грудня 1946 року бібліотека визначилась як самостійна міська бібліотека № 1, відокремивши районну та дитячу бібліотеки. Як свідчить протокол засідання № 6 виконкому Олександрійської міської ради депутатів трудящих від 9 вересня 1946 року, було вирішено провести державну реєстрацію бібліотек по місту Олександрія, цим же рішенням був затверджений кошторис на ремонт бібліотеки (у сумі 11 465 карбованців, а на придбання книг в 1946 році виділялось 12,1 тисяч карбованців). В цей період була проведена інвентаризація книжкового фонду, створені каталоги та картотеки на власний бібліотечний фонд.

І хоч умови були тяжкими – не вистачало літератури, було відсутнє опалення та світло, але бібліотека працювала. Поступово, крок за кроком, писала свою історію, тісно пов'язану з іменами людей, які працювали тут в різні періоди. У червні 1947 року виконком міської Ради депутатів трудящих прийняв рішення про надання приміщення для бібліотеки по вул. Свердлова, 28, де вона знаходилась до 1970 року.

З кожним роком розширювався зміст і форми роботи, вимоги до якісного обслуговування читачів. Крім того, бібліотека виконувала функції навчального центру. Згідно з наказом обласного відділу культосвітньої роботи № 7 від 15 вересня 1950 року до бібліотеки були зараховані учні.

З протоколу засідання 12 сесії Олександрійської міської ради депутатів трудящих від 24 грудня 1951 року, згідно з доповіддю завідувача відділу культурно-освітньої роботи, в місті було 46 бібліотек, книжковий фонд яких налічував 139 тисяч примірників.

З роками міська бібліотека № 1 зміцнювала свої позиції. Крім видачі літератури, у бібліотеці проводили масові заходи – диспути, читацькі конференції, літературні вечори, зустрічі з письменниками. Гостями були письменник Олесь Гончар, поет Микола Сом та інші. Масова робота проводилась не тільки в стінах бібліотеки, а й на заводах, швейній фабриці, в міліції, в учбових закладах. Велику допомогу роботі бібліотеки надавала бібліотечна рада та актив бібліотеки, до складу якого входили вчителі, студенти, учні, домогосподарки, працівники підприємств. При бібліотеці працював літературний гурток.

У 60-70-ті роки місто Олександрія інтенсивно забудовувалось та розвивалось, зростала потреба в нових досвідчених спеціалістах. Більшість з них навчалась заочно, тому збільшувалась потреба в літературі. У 1961 році книжковий фонд ЦБ налічував більше 42 тис. примірників, кількість читачів складала 4 721. Фонд бібліотеки не міг повністю задовольнити запити читачів, особливо студентів-заочників. Тож, великою популярністю користувалась

послуга «міжбібліотечний абонемент», літературу замовляли в обласній бібліотеці м. Кіровограда, бібліотеках Москви, Києва, Харкова, Одеси.

Цікава деталь: згідно зі звітом за 1961 рік центральна бібліотека працювала з подовженим робочим днем – з 11.00 до 21.00, дитяча бібліотека – без вихідних днів.

Працюючи наполегливо, впроваджуючи кращий досвід роботи бібліотек області, міська бібліотека № 1 змінює стиль та методи роботи. За підсумками роботи за 1965 рік в області вона посіла перше місце і отримала звання «Бібліотека відмінної роботи».

З архівних документів відомо, що бібліотекарі листувались з відомими письменниками та поетами, запрошуючи їх на зустрічі з читачами. Митці, серед яких були Володимир Наумович Білль-Білоцерківський, Едуард Асадов та інші, надсилали в Олександрію свої книги і вітання.

У 1967 році, відповідно до розпорядження виконкому міської ради депутатів трудящих, був створений краєзнавчий музей, і цінні книги з фонду міської бібліотеки були передані для формування фонду музею: саме там ви знайдете книги XIX – початку XX сторіччя з печатками Олександрійської громадської бібліотеки, потім міської бібліотеки № 1. Таким чином, за печатками на сторінках «Кобзаря» Шевченка, Енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона можна відслідкувати історію міської бібліотеки.

У 1970 році бібліотека продовжила роботу в новому світлому приміщенні в самому центрі міста за адресою вул. Червоноармійська, 41, де знаходиться і нині. У бібліотеці запрацював окремий читальний зал, була виділена кафедра з обслуговування молоді. Книжковий фонд абонементу частково був підготовлений для вільного доступу читачів. На новий рівень вийшла методична робота: в практику були введені взаємоперевірки, які, на думку фахівців «зверху», сприяли здійсненню контролю та впровадженню кращого досвіду роботи бібліотек. В бібліотеці проводились дні спеціаліста, дні інформації.

70-ті роки можна охарактеризувати як період підготовки до об'єднання бібліотек міста в єдину централізовану систему. Починаючи з 1975 року, було організовано й проведено низку заходів з підготовки централізації: вивчення розміщення бібліотечної сітки, розробку схеми нестационарного обслуговування, розстановку кадрів, розробку профілю комплектування, координацію з іншими бібліотеками, звірку алфавітних каталогів, підготовку документації.

Всі визначені цілі були виконані, і згідно з розпорядженням виконкому міської Ради депутатів трудящих № 108-р від 29.12.1976 року бібліотеки міста були об'єднані в Олександрійську міську централізовану бібліотечну систему. Бібліотека змінила статус – стала організаційно-методичним центром для бібліотек ОМЦБС.

Змінилась структура бібліотеки: було створено нові відділи ЦБ: комплектування і обробки літератури, обслуговування, організації і використання книжкових фондів, відділ організаційно-методичної та інформаційно-бібліографічної роботи.

Об'єднання бібліотек значно розширило можливості кожної з них, забезпечило підвищення якості обслуговування читачів, якісно і кількісно збільшився книжковий фонд. З 1979 року до бібліотеки почали регулярно надходити грамзаписи, діафільми, зображувальні видання, кіно-фоно-фотодокументи.

80-ті роки. Центральна бібліотека стала координаційним та методичним центром не тільки для публічних, а й для профспілкових бібліотек, бібліотек навчальних закладів. Своїм завданням бібліотекарі вбачали «доведення книги до кожного читача». У звітах того часу висвітлювався відсоток охоплення населення кожного мікрорайону міста. Склалися єдині плани бібліотечного обслуговування, активізувалась робота міжвідомчих рад, шкіл передового досвіду, нестационарних форм обслуговування. В ці роки в бібліотеці розпочали створювати клуби за інтересами, впроваджувалися нові форми масових заходів – бенефіси читача, реклами книг, історичні суди. Запроваджується ББК.

Цікаво, що в ці роки бібліотечні працівники не тільки обслуговували читачів, а й за розпорядженням виконкому Олександрійської міської ради брали участь у зборі овочів, до речі, норма виробітку повинна була сягати 120%.

З 1-го січня 1991 року на виконання Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» все діловодство, виробнича та бухгалтерська документація почала вестись українською мовою.

90-ті роки для бібліотечної галузі міста, як і для всієї країни, були дуже важкими. Держава практично перестала фінансувати галузь культури, а з нею і бібліотечну справу. В системі відбулась оптимізація мережі, зменшилась кількість бібліотек-філій, на жаль, скоротилась кількість фахівців.

З огляду на значне поширення інтернету на початку 2000-х рр., у бібліотеці відбулися організаційні зміни. Інформацію користувачам бібліотеки стали надавати як на традиційних носіях, так і з використанням мережі «Інтернет». З 2003 року до фонду стали надходити документи на електронних носіях інформації. З 2004 року запрацював сайт централізованої бібліотечної системи.

Для визначення якості обслуговування користувачів у бібліотеці проводили соціологічні дослідження, опитування, інтерв'ювання, аналізували читацькі формуляри, картотеки незадоволеного попиту.

Фонд бібліотеки збільшувався, розширювався сервіс бібліотечних послуг. Тому сектор абонементу ЦБ з 2000 року перевели в нове приміщення за адресою вул. Перспективна, 14.

У 2001 р. бібліотека почала працювати над реалізацією проєкту Обласної служби з актуальних питань жіноцтва (ОЖІС) «Мережа громадської освіти». В рамках проєкту у грудні 2001 року при Центральній бібліотеці було створено Інформаційно-ресурсний центр. Фінансування центру здійснювалося за участю ОЖІС та Національного Фонду демократії (США). За цим проєктом ІРЦ успішно працював до 2010 року.

З 2003 р. Посольство США в Україні реалізовує програму «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)». Олександрійська міська централізована бібліотечна система стала переможницею конкурсів LEAP-I, II, III. Завдяки цьому в серпні 2003 р. було відкрито Молодіжний Інтернет-центр в Юнацькій бібліотеці, у 2005 році – Дитячий Інтернет-центр в ЦМБД. Працівники Інтернет-центрів надають допомогу у пошуках інформації в мережі, навчають читачів самостійно користуватися електронними ресурсами, готують списки корисних адрес, запрошують на віртуальні уроки, огляди, подорожі мережею «Інтернет».

Збільшення кількості комп'ютерів в системі та відкриття нових Інтернет-центрів зумовили виокремлення в структурі центральної бібліотеки у 2006 році відділу електронної інформації та комп'ютеризації бібліотечних процесів. Створюються перші бібліотечні блоги.

З 2006 року бібліотека формує власні бази даних. З 2007 р. ЦБ входить до складу бібліотек-учасниць Кіровоградського регіонального кооперативного каталогу.

Участь у конкурсах «LEAP-2010: оновлення комп'ютерів і програмного забезпечення для успішних Інтернет-центрів» Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні, «LEAP-Connect» та «LEAP-Connect II» (грант Посольства США в Україні) дозволило у вересні 2010 року оновити та збільшити комп'ютерний парк Інтернет-центру в центральній бібліотеці, відкрити ще 5 ІЦ в бібліотеках-філіях системи (всього ІЦ стало 9) та оплатити інтернет-зв'язок для Інтернет-центрів протягом 2 років.

Перед отриманням обладнання бібліотекарі пройшли навчальні курси у регіональному тренінговому центрі на базі Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського. Це сприяло розвитку інноваційних бібліотечних послуг, що якнайкраще задовольняють інформаційні потреби місцевого населення і тим самим підсилюють роль бібліотеки як осередку розвитку громади.

2010 року ЦБС створила свій канал на YouTube, 2011р. – YouTube канал ЦБ. У 2013 році налічували вже 10 бібліотечних блогів.

Відеоролик «Соціальні проекти Олександрійської міської ЦБС» у 2012 році увійшов у 10-ку кращих в конкурсі «БібліоКіноФест: Кадри вирішують все!», оголошений програмою «Бібліоміст». В дарунок бібліотека отримала ліцензійне програмне забезпечення.

У лютому 2016 року завдяки участі в конкурсі УБА «Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації в бібліотеках» за підтримки ЄС (програма «Еразмус+») в ЦБ створено Пункт європейської інформації. Бібліотека отримала пристрої для читання електронних ресурсів – електронні рідери; матеріали про ЄС та євроінтеграцію; доступ до електронних баз даних від Представництва ЄС в Україні та інших організацій. На базі Пункту проводяться освітньо-інформаційні заходи.

Вересень 2017. Конкурс Міжнародної організації з міграції «Сприяння відбудові та сталому розв'язанню проблем ВПО та постраждалого від конфлікту населення в Україні» за підтримки ЄС і новий проєкт «ДоброДій»,

який діяв з 2017 по 2019 рік. Результатом проєкту стало налагодження діалогу між громадою та владою у форматі «круглих столів» та «відкритого мікрофону»; створення нових напрямків неформальної освіти та дозвілля для різних груп населення; організація індивідуальних консультацій та групових занять для психологічного розвантаження, релаксації та надання безкоштовних психологічних послуг населенню міста, в т.ч. ВПО, соціально незахищеним та людям з інвалідністю; залучення та активізація внутрішньо переміщених осіб до організації, проведення та участі в спільних заходах громади.

Квітень 2018. Участь в конкурсі проєктів соціальної дії (ПСД) за Програмою «Активні громадяни» від Представництва Британської Ради в Україні, який дозволив відкрити на базі центральної бібліотеки «Арт-майстерню для дітей та дорослих». Мета проєкту – проведення щотижневих доступних та безкоштовних майстер-класів для членів громади міста; організація виставок готових робіт та благодійних ярмарків. Крім майстер-класів, бібліотекарі проводять тренінги «Як хобі перетворити на бізнес?» з практичними порадами для охочих налагодити бізнес з реалізації своїх виробів.

Листопад 2018. Новий конкурс від МОМ за фінансової підтримки ЄС – проєкт «Платформа 3-Д: добра, довіри, досвіду» – дозволив створити в ЦБ мультифункціональний простір для освітніх і культурних ініціатив громади, став відкритим майданчиком для різних категорій користувачів задля активного інтелектуального дозвілля, комунікації, розвитку творчих здібностей і соціальної активності. Завдяки проєкту в центральній бібліотеці для слабозорих людей та людей з вадами слуху з'явився апаратно-програмний комп'ютерний тифлокомплекс із синтезом мови, оснащений спеціальним програмним забезпеченням та навушниками на основі кісткової провідності. Для діяльності «Школи робототехніки та 3D-технологій» придбано 3D-принтер, 3D-сканер, 3D-ручки.

У 2019 р. бібліотека посіла перше місце серед міських бібліотек в обласному конкурсі бібліотечних інновацій «Сучасна бібліотека: розвиваємо місцеві громади» з проєктом «Школа робототехніки та 3D-технологій».

5 років – з 2018 по 2023 рр. – в рамках ініціативи «Meet and Code» Організації TechSoup Europe та Haus des Stiftens gGmbH за фінансування SAP центральна бібліотека та центральна бібліотека для дітей долучалися до Міжнародного Тижня кодування та отримували фінансування на проведення заходів для дітей та молоді з програмування та кодування.

У січні 2020 року фахівці центральної бібліотеки приєдналися до конкурсу «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги», що реалізувала Українська бібліотечна асоціація за підтримки Європейського Союзу (програма House of Europe), щоб вдосконалити навички створення інноваційних послуг для користувачів з використанням спеціальної методології «Дизайн-мислення для бібліотек». З вересня 2020 року було впроваджено нову бібліотечну інноваційну послугу для розвитку креативних індустрій – Студію дизайну та краси «Креатив». Користувачі бібліотеки

отримали можливість навчатися у найкращих майстрів міста декорувати одяг, робити стильні зачіски, прикрашати свій дім різними дрібничками, створеними власноруч, та багато іншого. До речі, у період карантину майстер-класи не припинялись, а перейшли у віртуальний режим та щотижня виходили на нашому Ютуб-каналі.

Центральна бібліотека також долучилася до процесу просування технологій електронного урядування шляхом створення Публічного центру інформації та е-урядування, де користувачі можуть отримати доступ до мережевих ресурсів Олександрійської міської ради, навчитися звертатись до органів місцевого самоврядування.

Завдяки проєкту УБА з 2020 року в Україні започатковано Мережу хабів цифрової освіти, де бібліотеки є ключовими елементами, до мережі долучилися і 8 бібліотек ОМЦБС. Олександрійські бібліотеки, як і 2 тисячі інших українських бібліотек, вже четвертий рік активно працюють у програмі «Дія. Цифрова освіта». Бібліотекарі використовують спеціальну платформу Дія, пропагуючи серед населення освітні серіали, які розвивають цифрові навички, та Цифрограм – загальнонаціональний тест з цифрової грамотності.

У 2023 році ЦБ стала учасницею проєкту УБА «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні». За успішну реалізацію проєкту отримали подарунок – смартфон Galaxy A04. Проєкт підтримки «Дія» реалізується Програмою розвитку ООН в Україні (UNDP) у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України за фінансування Уряду Швеції.

За Меморандумом Національної комісії зі стандартів державної мови у 2021 – на початку 2022 р. центральна бібліотека була однією із локацій, де охочі з усієї України за попередньою реєстрацією проходили іспити на визначення рівня володіння державною мовою для виконання службових обов'язків.

Бібліотека стала територією єдності та взаємодопомоги тимчасово переміщеним особам, тут ВПО отримують психологічну, юридичну допомогу; для них організовуються пізнавально-дозвілєві програми, майстер-класи. Бібліотекарі допомагають користувачам з когорти ВПО подати заявку на фінансову підтримку від міжнародних організацій на платформі «Допомога, «Відновлення».

Вже 10 років щочетверга в центральній міській бібліотеці працює Юридична приймальня від спеціалістів Олександрійського місцевого центру з надання БВПД. Щовівторка консультації внутрішньо переміщеним особам надає юристка, представниця ГО «Десяте квітня» за проєктом УВКБ ООН.

2022 року в ЦБ реалізували проєкт «ВільноХаб_Олександрія», 2023 року – «ВільноХаб: працевлаштування» за програмою «Мріємо та діємо», яка впроваджується за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та виконується IREX у партнерстві з «Будуємо Україну разом» (БУР), Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» (CSR Ukraine), Making Cents International (MCI), Міжнародним республіканським інститутом (IRI) та Zinc Network та за підтримки

Міністерства культури та інформаційної політики України. Проекти «ВільноХаб» спрямовані на підтримку дітей та молоді (віком 10-35 років), постраждалих через військові дії, які потребують психосоціальної та інформаційної підтримки, соціалізації та адаптації до теперішніх умов життя, допомоги у працевлаштуванні.

2020 р. у бібліотеці створювали Чат-бот ALEX; оновлювали дизайн та наповненість розділів трьох бібліотечних сайтів, продовжували наповнювати два YouTube-канали, сторінку ЦБ та 16 сторінок бібліотек-філій на Фейсбуці, зареєструвались в Інстаграмі та ТікТокі. У 2023 р. для інформування про найближчі події, що відбуватимуться в бібліотеках системи, було відкрито телеграм-канал «Олександрійські бібліотеки».

З 2023 року бібліотека реалізує проєкт з медіаграмотності СпільноПростір «ІнфоСито» у партнерстві з Академією Української преси. Мета проєкту – підвищити рівень медіаосвіти учнівської та студентської молоді, педагогів Олександрійської територіальної громади в умовах фізичної та інформаційної війни, забезпечивши формування медіаімунітету на основі медіаграмотності та критичного мислення, що наразі стало питанням національної безпеки.

Рекламні ролики про послуги бібліотек в Олександрії з 2023 року демонструють на моніторах в муніципальному транспорті: бібліотекарі електронного відділу ЦБ створили шість 30-секундних роликів про найпопулярніші та найактуальніші види бібліотечних послуг. Робота продовжується, бо в Олександрії гарні сучасні автобуси перевозять щодня більше 15 тис. пасажирів.

Історію бібліотек творять люди. То як же змінились обов'язки бібліотекаря за 137 років? Зважаючи на зміни в організаційній структурі та перехід до інтелектуальних інформаційних технологій, сьогодні бібліотекарю необхідно опанувати нові компетенції, постійно підвищувати кваліфікацію. Сучасний бібліотекар повинен володіти навичками роботи з оргтехнікою, мультимедійними пристроями та програмним забезпеченням, освоювати різноманітні відео- та фоторедактори, штучний інтелект. Крім того, бібліотекар мусить мати навички ведення діалогу, володіти мистецтвом полеміки та дискусії, вміти модерувати різноманітні заходи в бібліотеках.

Отож, за 137 років свого існування бібліотека зберегла традиції та додала креативу в бібліотечну роботу. Центральна бібліотека – це більше, ніж місце для книг, це місце неформальної освіти, спілкування, обміну думками та вміннями, духовного та творчого зростання містян та гостей міста, це освітній центр, де застосовують сучасні технології і де працюють високопрофесійні бібліотекарі.

Бібліотечний простір: трансформація в сучасному вимірі

Лариса Томашевська,
бібліотекар відділу обслуговування
КЗ «Гайворонська міська публічна бібліотека»

Сьогодні бібліотеки працюють у світі шаленої конкуренції, мільйони безкоштовних книг і статей завдяки інтернету є доступними, хоч би в якій частині світу ви були. Щодня створюються установи, фірми, кафе, які змагаються за відвідувача і готові надавати будь-які послуги. Щоб не програвати їм, бібліотеки мають також змінюватись, шукати і впроваджувати нові послуги, дивувати користувача новими формами роботи, бути помітними.

Сьогодні бібліотеки – це не лише простір для книг та інших носіїв інформації, але й місце для задоволення і розвитку культурних потреб відвідувачів, створення комфортних умов для самореалізації, самоосвіти, самовдосконалення та творчості.

Відповідно до Рішення шостої сесії восьмого скликання № 295 від 18.01.2021 року Гайворонської міської ради було створено КЗ «Гайворонська міська публічна бібліотека», до складу якої увійшли: Гайворонська міська публічна бібліотека, Гайворонська бібліотека для дітей філія № 1 та 14 бібліотек-філій. Жодна з бібліотек не була закрита. Бібліотекарі дитячої бібліотеки та 13 сільських філій працюють на 0,5 ставки, однієї сільської бібліотеки – на 0,25 ставки.

Сьогодення вимагає відходити від стереотипів в бібліотечній роботі і впроваджувати сміливі творчі ідеї. На це і були спрямовані семінар-практикум «Бібліотека як інформаційно-культурний центр громади» та семінар-тренінг «Бібліотека і громада: взаємодія і розуміння».

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України внесло корективи в діяльність бібліотек громади. Пріоритетними напрямками роботи стали інформаційна, правова, психологічна допомога, волонтерська робота та допомога Збройним силам України.

З березня місяця 2022 року бібліотеки Гайворонської територіальної громади започаткували проєкт «У нас – все для Вас», мета якого – підтримка внутрішньо переміщених осіб, вивчення і задоволення їх потреб та запитів, надання безкоштовних бібліотечних послуг, групові й індивідуальні консультації юристів (з безоплатної правової допомоги) та волонтерів-психологів.

З перших днів реалізації проєкту на базі читальної зали Гайворонської міської публічної бібліотеки з переселенцями працювали волонтери-психологи Юлія Оляницька, аспірантка, та Юлія Хомська, магістерка психології університету імені Тараса Шевченка. Вони надавали безкоштовні індивідуальні та групові консультації переселенцям.

Бібліотекарі спільно з жителями громади та внутрішньо переміщеними особами брали участь у дискусійній панелі «Спілкуємось та діємо». Під час

акцій «Чужого горя не буває» та «Естафета добрих справ» разом з читачами збирали речі для внутрішньо переміщених осіб, а під час акції «Разом до Перемоги» спільно з відвідувачами та внутрішньо переміщеними особами виготовляли маскувальні сітки для Збройних сил України, пекли різноманітні вироби – пироги, печиво; ліпили і варили вареники; в'язали теплі речі для захисників.

Сьогодні бібліотеки проводять заходи для жителів громади та внутрішньо переміщених осіб у тісній співпраці з партнерами бібліотеки: Центром культури та дозвілля; Гайворонським краєзнавчим музеєм; сектором Гайворонського бюро правової допомоги; КЗ «Гайворонський центр соціальних служб»; Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Гайворонської міської ради; КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Гайворонської міської ради; Гайворонським політехнічним фаховим коледжем; Гайворонським професійним аграрним ліцеєм; КЗ «Гайворонський ліцей № 1»; КЗ «Гайворонський ліцей № 2».

Діти внутрішньо переміщених осіб разом з батьками відвідують майстер-класи в «Бібліомайстерні». У Гайворонській міській публічній бібліотеці діє «Бібліокінозал», де можна переглянути фільми, мультфільми та корисні відеоподорожі.

Доступ до Wi-Fi, новітніх технологій, ресурсів інтернету та зв'язку в соціальних мережах поєднує світ і бібліотеку, дає можливість спілкування, значно розширює бібліотечний простір та є інструментом інформування. Відвідувачі приходять до бібліотеки не тільки для читання книг, вони отримують доступу до інформації через мобільні пристрої – смартфони, планшети, ноутбуки. Бібліотека надає консультації щодо окремих можливостей та послуг Дії, знайомить з освітніми серіалами, онлайн-тестуваннями.

Користувачі поважного віку мають унікальну можливість безкоштовно освоїти ази комп'ютерної та інформаційної грамотності на уроках.

Не менш важливим є виховання інформаційної культури молодого покоління. З цією метою проводяться заходи з медіаграмотності, формування компетентностей та медіагігієни.

Проект «Мужні. Сміливі. Незламні» спрямований на формування уявлення суспільства про портрет ветеранів російсько-української війни, виховання шанобливого ставлення суспільства до ветеранів, привернення уваги до їх проблем та потреб, реінтеграції ветеранів та членів їхніх сімей до активного суспільного життя.

В рамках проекту проведено зустріч з учасником бойових дій на Херсонщині Миколою Андрієвським; зустріч з учасником АТО Юрієм Миколаєвичем Бігуном «Високе звання – захисник України», проведено презентацію збірки віршів Ірини Нагаєвської «Знедолені війною». До роботи в проекті долучилися члени громадської організації «Центр відновлення особистості та перетворення суспільства» (керівник – Ольга Гончарук), які проводять зустрічі з родинами загиблих воїнів.

Завдячуючи Обласній універсальній науковій бібліотеці імені Дмитра Чижевського та благодійному фонду «Безпечне майбутнє» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) на базі Гайворонської міської публічної бібліотеки відкрилися й працюють Батьківський клуб та дитяча точка Спільно.

Це безпечний простір для дітей різних вікових категорій та їх батьків, опікунів, які проживають на даній території, перебувають у складних життєвих обставинах; родин, сімей, які мають дітей з інвалідністю; багатодітних сімей; дітей та матерів, що постраждали від насильства; внутрішньо переміщених сімей, а також для усіх дітей громади.

На дитячій точці Спільно щоденно проводяться різноманітні заходи, працюють волонтери – психолог та логопед, які проводять групові заняття та індивідуальні консультації, де виявляють дітей, що потребують допомоги спеціалістів.

Батьки в цей час проводять змістовно дозвілля в Батьківському клубі. Для його учасників вже стало традицією зустрічатися у дружньому колі та обговорювати цікаві різноманітні питання, ділитися досвідом, пізнавати нове і знайомитися з новими учасниками.

До проведення засідань Батьківського клубу та обговорення актуальних питань долучаються як самі бібліотекарі, так і партнери бібліотеки: інспектор ДСНС України Дмитро Сергійович Однороженко, завідувач сектору Гайворонської безоплатної правової допомоги Максим Валентинович Гайдей, лікар нарколог-психіатр Лариса Олексіївна Мельник, гештальт-терапевт Аліна Юріївна Пилипенко, освітяни та культпрацівники.

Під час оздоровчої кампанії «Літо 2023. Наближаємо перемогу» для змістовного та комфортного проведення дозвілля жителів громади та внутрішньо переміщених осіб Гайворонська міська рада виділила кошти на придбання для кожної бібліотеки канцелярських товарів, ігор, пазлів, антистресових розмальовок та багато іншого. Бібліотекарі робили все для того, щоб читачі цікаво, весело та корисно провели літні канікули, набралися сил, енергії і позитивних емоцій та відволіклися від тривожних буднів сьогодення. Для них проводилися різноманітні заходи: бібліотусівки, години веселих розваг, квести, еко-квести, конкурсно-розважальні програми, поетичні калейдоскопи, музичні коктейлі, ігрові марафони, лялькові вистави, ігрові каруселі.

У бібліотеках Комунального закладу «Гайворонська міська публічна бібліотека» діють 14 клубів за інтересами різної тематики та спрямованості. На клубних заняттях учасники спілкуються у дружньому колі, діляться своїми захопленнями, уподобаннями, враженнями від прочитаних книг; обмінюються ідеями; презентують власні поетичні твори; знайомляться з кращими методиками виховання дітей в сім'ї; навчаються толерантному ставленню до оточення.

Приємно відзначити, що керівництво Гайворонської міської територіальної громади розуміє значення і роль бібліотек і має бажання трансформувати їх спільно з бібліотекарями. Влада усвідомлює, що час вимагає створення нової моделі сучасної бібліотеки, де будуть поєднуватися

чотири простори: простір навчання, простір натхнення, простір зустрічей та простір подій. Така модель має свою перевагу: користувачі частіше стали відвідувати бібліотеку, зросла їх чисельність.

Гайворонська міська рада у 2023 році виділила 200 тисяч гривень для реконструкції читальної зали, в якій проводяться актуальні, корисні, змістовні, цікаві та різноманітні заходи.

На придбання нової української літератури у 2023 році виділено 50364 грн, на періодичні видання – 9636 грн.

Так поступово, крок за кроком Гайворонська міська публічна бібліотека трансформується і в силу своїх можливостей готова до змін.

Отже, варто сказати, що бібліотечний фронт потужний і незламний, це єдина родина, яка згуртувалась для найважливішої справи – обслуговування й підтримки користувачів та один одного.

Діяльність бібліотеки в структурі комунальної установи «Центр культури і дозвілля»: територія змін та активностей

Наталія Солдатенко,
завідувач Центральної бібліотеки
комунальної установи «Центр культури
і дозвілля» Приютівської селищної ради

У Приютівській ТГ діє мережа бібліотек, підпорядкованих комунальній установі «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради, а саме: 1 селищна й 9 сільських бібліотек.

Органи місцевого самоврядування Приютівської селищної ради прийняли ці заклади до своєї комунальної власності та забезпечили організацію мережі публічних бібліотек громади.

Центральна бібліотека смт Приютівка не має статусу юридичної особи, вона є структурним підрозділом комунальної установи «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради, зареєстрованої як юридична особа, що діє на основі затвердженого Статуту. Бібліотечні заклади керуються Положенням про бібліотеки.

За штатним розписом у мережі бібліотек Приютівської ТГ працюють фактично 10 осіб (8 – на повну ставку; 2 – на 0,5 ставки).

Центральна бібліотека смт Приютівка – головна бібліотека Приютівської ТГ, яка формує, зберігає і систематизує єдиний фонд документів, визначає його структуру та здійснює розподіл між бібліотеками громади, організовує його використання. Центральна бібліотека є організаційно-методичним центром для бібліотек громади.

Пріоритетом у роботі бібліотек Приютівської ТГ є досягнення мети бути необхідними громаді, забезпечити розвиток бібліотек як інформаційно-просвітницьких центрів, центрів спілкування та згуртування членів громади.

Бібліотеки громади долучаються до участі у проєктній діяльності, пройшли тренінгові навчання, отримали сертифікати та впроваджують набуті знання в роботі з користувачами.

При Центральній бібліотеці смт Приютівка діє Батьківський клуб, створений у межах проєкту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується Дитячим фондом ООН «ЮНІСЕФ» у партнерстві з Благодійним фондом «Безпечне майбутнє». Завдяки участі у проєкті бібліотеці були безоплатно передані дитячі настільні ігри, спортивний інвентар, книги, фліпчарт, м'який модульний спортивний набір, канцтовари та інше.

Усі бібліотечні працівники громади взяли участь у тренінгових навчаннях у межах проєкту Інституту соціокультурного менеджменту (ІСКМ) «Локальна підтримка», «Шлях адаптації», який фінансується в рамках проєкту: «Розбудова структур надання послуг та освітнього потенціалу для психосоціального забезпечення в Україні» та впроваджується GIZ (німецьке агентство, що надає послуги у сфері міжнародного співробітництва у сфері розвитку) за дорученням Уряду Німеччини.

На засіданнях Батьківських клубів бібліотечні працівники проводять заняття з арттерапії – це терапія мистецтвом, метод психотерапії, який дозволяє за допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що турбують людей, передусім, дітей, жінок, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Забезпечення інформаційних потреб користувачів є одним із пріоритетних напрямків роботи. Чотири бібліотеки Приютівської селищної ради мають комп'ютери – всього 10 одиниць, в тому числі 3 сільських бібліотеки – 4 одиниці. Користувачі бібліотек мають вільний, безкоштовний доступ до інформаційних ресурсів, у тому числі до мережі «Інтернет», мають змогу користуватись WI-FI, використовуючи власні пристрої.

У Центральній бібліотеці смт Приютівка діє хаб цифрової освіти, де бібліотечні працівники проводять курси занять з комп'ютерної грамотності для колег та пересічних громадян, тренінгові заняття з діджиталізації. Заняття проходять у невеликих групах для всіх, хто бажає оволодіти навичками роботи на комп'ютері та пошуку інформації в інтернеті.

Бібліотеки надають платні послуги населенню з ксерокопіювання та сканування документів, роздрукування з накопичувальних носіїв та інші послуги.

Поповнення бібліотечних фондів бібліотек Приютівської територіальної громади книгами сучасних українських авторів здійснюється з обмінного фонду Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, ОУНБ імені Д.І. Чижевського, благодійного фонду «Безпечне майбутнє» та Українського інституту книги. Протягом 2021-2024 років з обмінного фонду Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого надійшло безоплатно 1710 примірників, з Українського інституту книги – 782 примірники, БФ «Безпечне майбутнє» – 98 дитячих книг.

Бібліотека с. Андріївка у межах проекту «Польська полиця в Україні» отримала 22 примірники нових книжок для створення книжкової полиці польської літератури у бібліотеці. У бібліотеку с. Протопопівка надійшли 600 дитячих україномовних книг від Благодійної організації «Благодійний фонд “Кожен має значення”». Завдяки популяризації отриманої сучасної української літератури зміцнюється імідж бібліотек.

Інформація про діяльність бібліотек висвітлюється на фейсбук-сторінках та сайті Приютівської селищної ради.

Книгозбірні Приютівської ТГ здійснюють реальні кроки задля зміцнення своєї ролі у громадському та культурному житті громади.

Два роки незламності, сили і витримки. З самого початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну бібліотекарі взяли на себе обов'язки волонтерів і разом з жителями населених пунктів, ВПО, громадськими організаціями об'єднали зусилля для підтримки захисників України й постійно долучаються до участі у благодійних акціях.

Бібліотеки громади – центри інтелектуального життя, осередки духовного зростання та творчого розвитку молодого покоління, про це свідчить участь молоді в екологічних акціях, тижнях здоров'я, спортивних змаганнях, вечорах поезії, поетичних членджах тощо.

Краєзнавча діяльність постійно в полі зору бібліотек, де систематично проводяться творчі зустрічі з поетами-земляками.

В рамках Національного тижня читання поезії 2024, тема якого – ДІМ, а гаслом став рядок із вірша сучасної української поетки Ірини Шувалової «Ріки незмінно течуть додому», в Центральній бібліотеці смт Приютівка відбулася зустріч з Євгеном Железняковим – письменником-земляком, поетом і прозаїком, членом обласного літературного об'єднання «Степ».

Напередодні Міжнародного дня рідної мови та до Дня Небесної Сотні відбулася творча зустріч «Сходинки людської душі», на яку запросили авторів-земляків Тетяну Куксу, Анатолія Десненка, Вікторію Скрипник.

Діяльність бібліотек спрямована на ключові інтереси певних соціальних груп, їх духовні цінності, вивчення їх читацьких уподобань і потреб з урахуванням національних та вікових особливостей.

Бібліотека надає підтримку безробітній молоді у пошуку роботи, проводить тренінгові навчання з залученням фахівців-тренерів, психологів.

Саме такі тренінгові заняття були проведені з метою з'ясувати, чого не вистачає молоді у громаді. До участі долучились і переселенці, і фахівці установ, що безпосередньо надають послуги громаді – ЦНАПу, соціального захисту, активісти громадських організацій, працівники закладів культури. У теплій невимушеній атмосфері напрацювали запити і можливі шляхи вирішення проблемних питань, познайомилися і гарно провели час. Як сказала одна з учасниць: «Я на мить забула про війну...».

В полі зору Центральної бібліотеки є підвищення кваліфікації бібліотечних працівників відповідно до програми підвищення фахового рівня працівників.

Проводяться семінари, семінари – практикуми на тему: «Основні форми первинної облікової документації при обслуговуванні користувачів», «Бібліотека в територіальній громаді, професійні ідеї, сучасні формати», «Робота публічних бібліотек в умовах воєнного стану», творчі майстерні і т.д. Працівники Центральної бібліотеки смт Приютівка надають практичну та методичну допомогу, контролюють виконання заходів, щодо діяльності бібліотек громади.

Вся робота бібліотек Приютівської ТГ спрямована на формування активних, обізнаних громадян.

Сільські бібліотеки в умовах децентралізації: вектор змін

Людмила Якимчук,
директор комунального закладу
«Добронадіївська центральна публічна бібліотека»
Попельнастівської сільської ради

Говорячи про становлення та розвиток сільських бібліотек в умовах децентралізації, потрібно зауважити, що бібліотеки, як суспільна складова, нерозривно пов'язані соціокультурною діяльністю з висвітленням питань освіти, мови, патріотичного виховання, загальносуспільних проблем. Сучасна сільська бібліотека – відкритий простір для потреб громади, який об'єднує людей, адже консолідований, об'єднаний, освічений народ – непереможний.

Територіальні громади, які утворилися під час децентралізації, є фундаментом об'єднання народу задля збереження й передачі новим поколінням мови, культурних традицій, усвідомлення єдності та самовідтворення, зростання добробуту людей. А культура є механізмом, що дає людям усвідомлення внутрішньої єдності, спільності та процвітання.

Сьогодні сільські бібліотеки Попельнастівської громади виконують важливу соціальну місію – вони є простором для роботи, спілкування, відпочинку й навчання. Тож стан сільської бібліотеки багато говорить про розвиток самої громади.

Наприкінці 2018 року за ініціативи сільського голови Олега Волянського та за кошти місцевого бюджету Попельнастівської сільської ради у Попельнастому відкрили першу оновлену бібліотеку-філію Олександрійської ЦБС. Сільський голова Попельнастівської сільської ради, вчитель історії за фахом, усвідомлюючи складну ситуацію в галузі культури на селі, зумів переконати депутатів сільської ради у важливості та пріоритетності виділення коштів з місцевого бюджету для модернізації закладів культури, а саме бібліотек.

До ремонту й оновлення дизайну бібліотеки залучили команду професійних архітекторів, дизайнерів та конструкторів. У приміщенні зробили капітальний ремонт, утеплення, виготовили сучасні меблі, закупили

комп'ютерну техніку, копіювальний апарат, проектор та екран, нові книги та інтерактивні ігри, під'єднали швидкісний інтернет.

Слід відзначити, що комп'ютеризація бібліотек та забезпечення публічного доступу до інтернету – один із провідних напрямків модернізації бібліотечної системи взагалі, тому комп'ютеризована бібліотека на селі сьогодні виконує особливу місію – забезпечує користувачам оперативний доступ до інформаційних ресурсів і тим самим згладжує цифрову інформаційну нерівність між різними категоріями населення, незалежно від віку та статусу.

У новоствореній громаді першим запрацював відділ культури, туризму, молоді і спорту та культурної спадщини Попельнастівської сільської ради. Модернізація закладів культури стає першочерговим завданням в плані роботи відділу культури.

У 2021 році мережа закладів культури громади збільшилася через приєднання нових територій і налічує 27 закладів, серед них 1 Центральна публічна бібліотека та 10 бібліотек-філій. При об'єднанні в Попельнастівську громаду мережа закладів культури була збережена і навіть доповнена новим закладом – Культурно-освітнім центром «Толока», який було відкрито наприкінці 2018 року. Збережено й кадровий потенціал працівників галузі культури.

Розпочалася злагоджена командна робота сільської ради, відділу культури й центральної бібліотеки. Моніторинг стану бібліотек допоміг визначити пріоритетність і першочерговість здійснення ремонтів та переобладнання закладів. Першою в черзі було визначено Добронадіївську центральну публічну бібліотеку Попельнастівської сільської ради. І вже в травні 2021 року відбулося відкриття оновленої центральної публічної бібліотеки, а в червні цього ж року було відкрито Олександрівську бібліотеку-філію. У 2022-2023 роках в умовах російсько-української війни процеси модернізації бібліотек продовжилися: були відремонтовані та переобладнані ще 3 бібліотеки-філії. У 2024 році розпочався капітальний ремонт Червонокам'янської бібліотеки-філії. Всі заклади технічно переоснащені: придбано відеопроєктори, мультимедійні екрани, встановлюється сучасне електричне опалення.

Книга завжди посідала головне місце у бібліотеці. Щороку з бюджету Попельнастівської сільської ради виділяються субвенції на поповнення книжкового фонду бібліотек громади. Сільські бібліотеки Попельнастівської громади отримують сучасну літературу: художні видання українських і зарубіжних письменників, яскраву й пізнавальну літературу для дітей та підлітків, адже нація, що читає – розумна нація.

Затвердження української національної ідентичності, збереження української мови, формування патріотичності населення, популяризація історії України, виконання завдань стратегії читання посідають чільне місце в діяльності бібліотек Попельнастівської громади.

У бібліотеках громади було проведено низку заходів, спрямованих на популяризацію української мови, серед них презентація поетичної збірки

Зінаїди ЖВАНКО «ЕтноРОК»; книги «Я все чув, все бачив», фрагменти з рукопису Івана Кочерженка» від упорядника Валерія Жванка, директора КОЦ «Толока».

Яскравими, незабутніми моментами у житті бібліотек громади стали творчі зустрічі з письменниками та поетами Ларисою Ніцой, Дариною Гнатко, Сашком Дерманським, Ольгою Краснопольською.

Вивчення культурної спадщини рідного краю, його звичаїв, традицій обрядів, народних ремесел; організація і проведення народних свят – головні напрями у народознавчій діяльності бібліотек.

У громаді відбулися потужні культурно-освітні заходи: співробітниці Олександрійського музейного центру провели низку зустрічей, лекцій і майстер-класів для різновікових груп жителів Попельнастівської громади. Заходи із запрошенням митців організовуються за кошти місцевого бюджету і є безкоштовними для відвідувачів.

Через повномасштабну війну багато людей опинилися у скрутній ситуації. Окрім держави, на допомогу їм прийшли й волонтери. Бібліотеки Попельнастівської ТГ також приєдналися до волонтерського руху.

Бібліотекарі навчилися речам і справам, про які ніколи навіть не задумувалися – робити окопні свічки, плести сітки для військових, готувати домашні граноли, плести шкарпетки, килимки, робити сухпайки, збирати речі першої необхідності, ліжка з матрацами й ковдрами для військових. Неодноразово працівники бібліотек збирали кошти для поранених односельців, фінансово брали участь у придбанні техніки, приладдя та необхідної амуніції землякам-військовим ЗСУ – тепловізора, легкового автомобіля, автопричіпа, квадрокоптера; допомогли у ремонті будинку матері загиблого героя.

Під час весняно-польових робіт бібліотекарі працювали у «Садах перемоги», а з вирощеного врожаю робили овочеві заготовки, які відправляли захисникам України.

Працівники бібліотек стали учасниками акції «Російську літературу – на макулатуру!»; організовували благодійні ярмарки-продажі; неодноразово оголошували акцію «Разом до Перемоги», під час якої збирали продукти харчування, засоби гігієни, смаколики під гаслом «Зігрій захисника!».

Коли люди стають волонтерами, вони не лише отримують нагоду проявити себе, здобути нові знання і навички, а й намагаються зробити життя інших кращим. «Будь тією зміною, яку хочеш бачити у світі!», – казав Магатма Ганді, а один зі шляхів змін – волонтерство. Допмагаючи іншим, ми ініціюємо позитивний рух у суспільстві, беремо на себе відповідальність за те, що відбувається довкола.

Кожен із нас може впливати на розвиток України. Іноді результат видно одразу, іноді – через багато років. Але долучитися і творити країну, у якій ти хочеш жити, можна вже зараз.

Факти. Події

Завіяні стежки Віктора Яроша

Валентина Ногіна,
головний бібліотекар відділу краєзнавства
ОУНБ ім. Д.І Чижевського

Осінь для Кіровоградщини завжди асоціюється з театром. Тому не випадково з кінця вересня й увесь жовтень у культурно-мистецьких колах згадують корифеїв театру Кропивницького, драматургів, акторів, режисерів та дослідників історії українського театру.

Цьогоріч у жовтні виповнюється 110 років від дня народження фундатора та першого директора музею Марка Лукича Кропивницького, дослідника історії нашого театру, журналіста, краєзнавця, члена Співки журналістів України Віктора Петровича Яроша. І так склалося, що саме в жовтні 2001 року Віктор Петрович скінчив свій земний шлях.

Друзі та колеги говорили про нього так: «Віктор Петрович Ярош був з тих інтелігентів від природи, які непомітно ходять по землі, але залишають на ній глибокий слід». Згадаймо цю скромну людину та її глибокий слід в культурному житті нашого краю.

Народився Віктор Петрович 5 жовтня (18 за старим стилем) 1914 року в с. Бистрик (нині Кролевецької територіальної громади Конотопського району Сумської області), в родині вчителів Петра Євдокимовича Яроша та Євгенії Тимофіївни Котлярової-Іваницької. До 1917 року батько Віктора Петровича був статським радником, працював інспектором народних училищ. Після жовтневого перевороту Петро Євдокимович працював вчителем. Мати закінчила Білостокську жіночу гімназію, викладала мову, географію, історію в гімназії, а потім працювала вчителькою початкових класів Конотопської залізничної школи та семирічної школи с. Бистрик.

Так, напевно, і передалася синові батьківська любов до вчителювання. Після закінчення семирічки Віктор вступив до Конотопського педагогічного технікуму. Завершивши навчання у 1934 році, Віктор Петрович працював завідувачем Ямпільської початкової школи, вчителем російської мови та літератури Ямпільської середньої школи, шкільним інспектором Ямпільського районного відділу освіти.

У 1938 році Віктора Яроша призвали до лав робітничо-селянської армії. Служив він у авіаполку, у період Фінської кампанії воював на Фінському фронті, а згодом – на інших фронтах Другої світової війни: Північно-Західному, Південно-Західному, Сталінградському, Південному і Північно-

Кавказькому. Бойовий шлях Віктора Яроша закінчився у жовтні 1945 року. За зразкове виконання бойових завдань Віктор Петрович був нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями: «За бойові заслуги», «За оборону Сталінграда», «За перемогу над Німеччиною».

Демобілізувавшись, В. Ярош вступив на III курс мовно-літературного факультету Київського педагогічного інституту ім. М. Горького.

У 1947 році, після закінчення інституту, Віктора Петровича направили на курси газетних працівників при Харківській республіканській партшколі, яку у 1948 році він закінчив на «відмінно» і за направленням приїхав до Кіровограда в редакцію газети «Кіровоградська правда».

Вісімнадцять років Віктор Петрович був співробітником редакції обласної газети. З-під його пера вийшли кінорецензії, статті про культуру області, писав він і про однополчан.

В цей же період, а саме з 1948 по 1967 роки, В.П. Ярош очолював літературне об'єднання «Степ».

Чимало досвіду додала й робота на посаді заступника начальника Кіровоградського обласного управління культури, яку В. Ярош обіймав одинадцять років.

Деякий час Віктор Петрович завідував літературною частиною обласного музично-драматичного театру ім. М. Кропивницького, звідти перейшов до краєзнавчого музею. З цього моменту починається активна робота над створенням музею Марка Лукича Кропивницького у нашому місті.

Віктор Ярош об'їздив мало не пів Радянського Союзу в пошуках матеріалів та музейних експонатів, працював в різних архівах, наукових бібліотеках, державних установах, досліджуючи творчі шляхи корифеїв. Відкриття музею у 1982 році стало результатом багаторічних наукових розвідок Віктора Петровича. Завдяки активній пошуковій роботі В. Яроша до фондів меморіального музею М.Л. Кропивницького були передані сотні цінних речей.

Зібрані матеріали В. Ярош публікував у газетах, виступав з ними на радіо та телебаченні. З-під його пера вийшли десятки книг, брошур і статей. Вихід у світ книги «Стежками завіяними» був важливою подією в житті нашого краю. У книзі зібрані статті, розвідки про театральну родину М.Л. Кропивницького: Марію Заньковецьку, Любов Ліницьку, Панаса Саксаганського, Івана Карпенка-Карого – безцінні зернини, віднайдені невтомним дослідником і повернуті до активного життя.

Окрім того, театральнo-мистецькому загалу відомі такі книги В. Яроша, як «Театральна Кіровоградщина», «Меморіальний музей М.Л. Кропивницького у Кіровограді», «Спогади про Марка Кропивницького», «Марко Лукич Кропивницький – видатний діяч української культури», «В небо війни», «Так усе починалось».

У 1993 році за краєзнавчу діяльність та дослідження Віктор Ярош став переможцем першого конкурсу на здобуття обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова.

1997 року Віктор Петрович пішов на заслужений відпочинок, але продовжував друкувати нові розвідки про життя корифеїв.

Як учасник Другої світової війни, Віктор Петрович вважав своїм обов'язком зберегти пам'ять про тих, хто загинув у тій страшній війні. Тому все своє життя, паралельно з театральними розвідками, вів пошукову роботу по увічненню імен своїх побратимів. Він листувався з рідними своїх однополчан, працював в архіві Міністерства оборони, написав літопис свого 148-го (пізніше-185-го) авіаційного полку. Це для нього було справою честі, справою всього його життя.

Помер Віктор Петрович Ярош 11 жовтня 2001 року у віці 87 років.

Наступний після В. Яроша директор музею М.Л. Кропивницького Микола Галицький у своїх спогадах написав: «Минають роки, але ми пам'ятаємо В.П. Яроша – людину, яка залишила спадщину, необхідну і нам, і майбутнім поколінням. Його подвижницька діяльність – зразок для багатьох дослідників і науковців».

Ми й донині згадуємо Віктора Петровича, гортаючи в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського його книги, старі підшивки газети «Кіровоградська правда», справи з особового фонду В.П. Яроша у Державному архіві Кіровоградської області, переглядаючи експозиції меморіального музею М. Кропивницького.

Артільний батько: 165 років від дня народження фундатора української кооперації М.В. Левитського

Наталія Зеленська,
завідувач відділу рідкісних та цінних видань
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

В історії Кіровоградщини було багато талановитих людей, що безмежно любили свою Батьківщину, патріотів, що були готові віддати життя за її свободу та процвітання.

До славної когорти українців з великої літери належать наші земляки: історик, бібліофіл, педагог, громадський діяч Олексій Захарович Попільницький; письменник Юрій Іванович Яновський; драматург, актор, режисер, громадський діяч Іван Карпович Тобілевич (Карпенко-Карий); краєзнавець Федір Миколайович Плотнір; інженер-мостобудівник, публіцист, літературознавець, мовознавець, громадський діяч Степан Демидович Кожум'яка та багато інших.

Особливе місце серед імен патріотів-земляків посідає ім'я Миколи Васильовича Левитського. Микола Левитський народився у 1859 році на Черкащині в родині священника. Невдовзі сім'я переїхала в село Федвар Олександрівського району (нині село Підлісне Кропивницького району) на Кіровоградщину. Початкову освіту Микола здобув у Єлисаветграді (нині Кропивницький) та Златополі (нині Новомиргород). У 1879 році він розпочав навчання на медичному факультеті Московського університету, але через рік був звільнений за участь у революційних гуртках, отримав заборону на навчання у вищих навчальних закладах та один місяць ув'язнення. Разом з ним було заарештовано майже 700 студентів. Після терміну за ґратами Левицького насильно повернули додому під нагляд поліції.

Перебуваючи у Федварі, Микола Васильович активно пропагував серед місцевих селян ідею трудових артілей. Він вважав, що лише об'єднання допоможе селянам полегшити важку працю та покращить їх добробут.

Восени 1881 року Левитський вступив до Харківського університету. Після закінчення юридичного факультету у 1886 році молодий юрист отримав пропозицію від університету скласти іспит на право викладати російське адміністративне право. Микола Васильович відмовився і почав працювати статистиком Херсонського губернського земства, згодом – секретарем Олександрійського повітового земства. На цій посаді він організовував селян для спільного обробітку 215 десятин землі. Про цей досвід було повідомлено губернське земство та міністерство внутрішніх справ. Уряд, який виступав проти будь-якої організації селян, наказав негайно усунути Левитського з земства.

Після звільнення Микола Васильович розпочав адвокатську практику в Єлисаветграді, одночасно публікував статті в «Єлисаветградському віснику». Перші спроби Миколи Васильовича на літературній ниві розміщені в цій же газеті в 1889 році: «Юдит», «Щаслива» і «Нариси з життя селянства» російською мовою.

Але думка про кооперативні артілі не покидала Левитського, і 30 вересня 1894 року він заснував першу хліборобську артіль в рідному серці Федварі. Це було добровільне об'єднання селян для спільного обробітку землі та збуту продукції. Через декілька років таких артілей на Херсонщині налічувалося 125. Згодом Микола Васильович заснував ремісничі, промислові, будівельні артілі.

Кооперацію Левитський вважав єдиним шляхом розвитку народного господарства та відродження українського народу. Фундатор бачив майбутнє України за невеликими сільськогосподарськими артілями. На відміну від господарств великих землевласників, які мали значний капітал та допомогу спеціалістам-аграрникам, малі селянські господарства не могли успішно розвиватися через низький рівень культури їх власників і нестачу інвестиційного капіталу. Ще однією важливою проблемою був юридичний захист артілей. Юридично не оформлені артілі не могли отримати кредиту на розвиток, не мали гарантій на довгострокову оренду землі. Левитський опрацював перший артільний договір, який наробив галасу в

єлисаветградській поліції та міністерстві внутрішніх справ у Петрограді. За словами Миколи Васильовича, перших селян, які читали договір, було ув'язнено, за автором договору споряджена поліцейська експедиція. Утиски артільщиків продовжувались до 1898 року, коли був прийнятий «Нормальний статут для місцевих сільськогосподарських спілок», затверджений 28 лютого 1898 року. Проте не дивлячись на утиски влади, кооперативний рух поширився на всю Херсонщину, а далі – на Катеринославщину, Полтавщину, Чернігівщину, Київщину, Донщину та інші регіони.

Артільний договір М.В. Левитського складався з двох частин: перша частина містила пояснення селянам про переваги артілей над одноосібними господарствами, у другій йшлося про морально-етичні засади спілкової праці, про сільськогосподарську техніку і про суспільні завдання артілі. «Моральними основами спілкової праці є братерство, згода і чесність. П'яничення і сварка в артілі не сміє існувати», – з артільного договору.

Артілі збільшували матеріальний добробут селян. Зростали посівні площі, покращувався реманент, посівний матеріал. Поля артільщиків різко відрізнялись від наділів одноосібних селян. Артілі стали школами солідарності і громадянського виховання селян. Юридично оформленні артілі отримали право на невеликий кредит (50 рублів на кожного члена артілі).

Микола Васильович організовував не лише хліборобські артілі. У 1895 році він заснував ремісничу артіль в Єлисаветграді, Одесі, Києві, Балті і Вінниці.

Левитський перший підняв питання про святкування Дня кооперації 30 вересня – в день святої Софії – вже у 1896 році. Цю ідею він постійно поширював на сторінках преси. В Єлисаветграді святкували День кооперації з 30 вересня 1897 до 1903 року.

Микола Левитський активно готувався до виступу на міжнародному конгресі кооператорів, однак цій події завадила Перша світова війна.

На X конгресі Міжнародного кооперативного альянсу в Базелі у 1921 році, в якому Радянська Україна участі не брала, було затверджено відзначення Дня кооперації у першу неділю липня. Дата відзначення Міжнародного дня кооперації на змінилася і донині.

Микола Левитський заклав теоретичну та законодавчу базу для розвитку кооперативного руху в Україні. На міжнародних конгресах він представляв інтереси місцевих кооператорів, ділився досвідом та набував знань у Франції, Сербії, Італії, Швеції, Німеччині, Англії. Роль Миколи Васильовича Левитського у кооперативній та громадській діяльності неоціненна.

Як свідомий українець, М.В. Левитський був активним поборником Української автокефальної церкви, брав участь у I-му та II-му Соборах Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

У 1917-му році Левитського обрали членом Української Центральної Ради від кооперативних товариств Києва. В цей час Микола Васильович працював у Генеральному Секретарстві земельних справ, згодом – у Міністерстві земельних справ УНР. Він продовжував представляти кооперативні товариства на Всеукраїнських з'їздах.

Микола Левитський користувався великою повагою серед селян та державних діячів. На Першому військовому з'їзді, що проходив у Києві 18-21 травня 1917-го року, учасники вітали Миколу Левитського стоячи, оплесками та вигуками «Слава!». «Старий аж заплакав від радості, але відповів: «Дякую... дітки! Дякую!... Слава Творцеві, таки дожив!... Слава Україні!...». І це «Слава Україні!» підхопив увесь зал», – пише у спогадах «1917 рік» військовий та політичний діяч Володимир Кедровський.

Активна кооперативна та громадська діяльність повністю поглинули Миколу Васильовича, проте він знаходив час і для творчості: «Возив з собою Левитський в 1917 році книжечки і роздавав їх. Це були малюсенькі книжечки, десяток-два сторінок, його власні твори, патріотичні поеми, здебільшого історичного змісту. Пам'ятаю назву однієї з них – «Туга України». Друковано їх у Єлисаветі в маленькій друкарні Пікуса брудним, витертим шрифтом. Не одну таку поему надрукував Пікус і не одну сотню роздав їх по Україні Левитський. Не було то поетичне свербіння в старого кооператора і не бажав собі він літературної слави. Думаю, що більше прагнув заповнити прогалину в нашій пропаганді, яка таки шкутильгала. Ніхто не скаже, скільки уяви розгойдали його прості наївні віршики в ті гарячі часи, коли Київ не встигав упоратися з незвичайними вимогами», – згадував наш земляк письменник Олександр Семененко.

До сорокалітнього ювілею діяльності Миколи Левитського у вересні 1918 року було створено ювілейну комісію з відзначення цієї дати. Комісія зазначала: «...артільний батько... 40 років поклав він на будівництво рідної кооперації, і тепер вона уявляє з себе велику громадську силу, якій не страшні різні політичні бурі. І поки будуть існувати українські кооперативи, не згине й наша національна справа».

В цей час Микола Васильович вирушив на Кубань, де відбулося проголошення Самостійної Кубанської Народної Республіки. А вищий законодавчий орган республіки ухвалив резолюцію про прагнення федерації Кубані з УНР. Левитський брав участь у Кооперативному з'їзді, повертаючись додому, був заарештований білогвардійцями. Його звинуватили в політичній агітації і ледь не розстріляли. Під час обшуку в кишені знайшли лист-запрошення на з'їзд від кооператорів Франції. Це врятувало Левитського, але в Україну йому було заборонено їхати. Залишившись без засобів до існування, Микола Васильович ледь не помер від голоду. Лише завдяки підтримці Кубанського кооперативного союзу він вижив і 1920-го року повернувся на Батьківщину. Увесь цей час він досліджував історію кооперації, зокрема Кубані та Кавказу, а також розробив символіку української кооперації.

По собі Микола Васильович залишив нам великий спадок. Це друковані праці, рукописні документи, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2171 одиниця зберігання в особовому фонді № 327) (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6470>).

Ці документи дають нам можливість побачити Миколу Васильовича як фахівця кооперативного будівництва, який стояв біля витоків кооперативного

руху в Україні, громадського і культурного діяча, публіциста, автора національно-патріотичних віршів, дум та статей, людину з широким колом інтересів.

«Апостольська лисина, що починається з лоба, збільшує і освітлює лице. Козацькі сиві вуса, з підвусниками, лагідні очі. До людей любить звертатися дружньо: «голубчику», м'яким, трохи приглушеним голосом. Взимку в сірій смушевій шапці, а влітку в брилі з м'якої панамської соломки. Називали ми його батьком, якось просто і по-сімейному», – такі спогади залишив про Левитського адвокат та письменник Олександр Семененко. Помер М.В. Левитський 1 грудня 1936 року, похований на Байковому цвинтарі у Києві.

До Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського дума «Сироти України», що видана в Єлисаветграді у 1918 році, надійшла з колекцією Олександра Ільїна (<https://library.kr.ua/wp-content/elib/levytsky-mv/levytsky-syrotyukriny.pdf>).

З Богдана Вкраїна попалась

В Московську пекельну неволю.

Весь час же слізьми обливалась,

В кайданах кляла свою долю.

А кат ще й тим горем втішався,

Ті слюзи були на потіху, –

Йому, він без краю знущався

Тай ще й заливався од сміху.

Теж горе – неволя Вкраїни

Найбільше ж його потішала.

Душив він з початку й до нині,

Щоб світлу й хвилину не знала...

Цей вірш Миколи Левитського, надрукований у 1918 році, на жаль, актуальний і донині.

